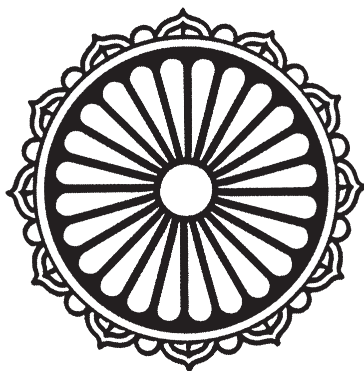
อายสฺมตา อาทิจฺจวํสตฺเถเรน

โสตารานํ วากฺยพนฺธนอุจฺจารณูปเทสนเยสุ

ปารงฺคตเฉกตฺถาย สมฺมา วิรจิโต

ปาฬินยูปเทโส นาม

ปทสงฺคโห

สิริสฺยามรฏฺเฐ *ลำปาง* นคเร

ท่ามะโอ อาราเม สํโสธิโต

๒๕๔๗ พุทฺธวสฺเส

มหาเถรคุณคีติ

๑. สธมฺมปาลิยํ เถโร มาตาว ญาณขีรโท
สีลาทฺยลงฺกติยา จ ภูสโก ชนโก วิย.

๒. นานาทิสาคตาเนก- สิสฺสปกฺขีน'มตฺตโน
ปิณฺฑาทิผลทายี โส กปฺปรุกฺโขว ขายติ.

๓. สุขา วตสฺส ฉายา'ยํ สาสนุชฺโชตการิโน
ตณฺหิ นิสฺสาย สมฺพุทฺธ- ธมฺมวุทฺธิคตา พหู.

๔. คุณาธาโร ส อญฺเญสํ คุณํ อกาสิ'นปฺปกํ
มหาสยสฺส สมฺโพธิ- สตฺตสฺส จริยา อยํ.

๕. คจฺฉนฺเต กาเล จตุราสีติ- วสฺสิโก เถรปุงฺคโว
วิชาตสมฺมโต กาโล สมฺปตฺโต สมฺมทาวโห.

๖. ทีฆายุโก ภวํ โหตุ วตฺถุตฺตยสฺส เตชสา
สุขี นิรามโย'นีโฆ จิรํ โชเตตุ สาสนํ.

คนฺธสาราภิวํโส

คำพรรณนาคุณของพระเถระ

๑. พระเถระยังศิษย์ให้ดื่มน้ำนมคือปัญญาในภาษาบาลีและพระธรรม เหมือนดั่งมารดาให้น้ำนมบุตร และตกแต่งศิษย์ด้วยเครื่องประดับคือศีลเหมือนบิดาตกแต่งบุตร

๒. ท่านปรากฏดั่งต้นกัลปพฤกษ์ที่ให้ผลไม้คือโภชนาหารเป็นต้นแก่ศิษย์ของตนจำนวนมากซึ่งเปรียบเสมือนสกุณชาติมาจากทิศานุทิศ

๓. ร่มเงาของท่านผู้เผยแพร่พระศาสนานี้ ร่มเย็นจริงหนอ เพราะมหาชนพึ่งพาท่านแล้วถึงความเจริญในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. ท่านเป็นที่รองรับคุณธรรมความดี บำเพ็ญคุณประโยชน์เป็นอันมากแก่ผู้อื่น ลักษณะนี้เป็นความประพฤติของพระโพธิสัตว์ ผู้มีอัธยาศัยไพศาลโดยแท้

๕. เมื่อกาลเวลาล่วงไป พระเถระผู้ประเสริฐมีอายุครบ ๘๔ ปี กาลที่ชาวโลกสมมุติว่าเป็นวันคล้ายวันเกิดซึ่งน่าปีติยินดี ได้มาถึงแล้ว

๖. ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย ขอให้ท่านมีอายุยืน มีความสุข ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย เผยแพร่พระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดกาลนาน

พระคันธสาราภิวงศ์

คำอนุโมทนา

พระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาราวสองสหัสวรรษในนานาประเทศ เปรียบเสมือนพระเจดีย์ที่สง่างาม เป็นศักดิ์ศรีและเปี่ยมด้วยคุณค่าสูงในใจชาวพุทธผู้มุ่งหวังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน แต่เจดีย์เก่าแก่นี้ย่อมชำรุดทรุดโทรมได้ตามกาลเวลา เปรียบได้กับความฟั่นเฟือนเลือนหายแห่งพระสัทธรรมซึ่งเกิดจากสัทธรรมปฏิรูปนานัปการ

สัทธรรมปฏิรูปดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการมิได้ศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีและพระอภิธรรมเป็นอย่างดี จึงดำริตีความตามความเห็นของตนทำให้ไม่มีข้อยุติว่าความเห็นของใครถูก เหมือนการถกเถียงของเจ้าศากยะ ๓ พระองค์ คือ เจ้ากิมพิละ เจ้าภัททิยะ และเจ้าอนุรุทธะในครั้งพุทธกาล ซึ่งมีอยู่ว่า วันหนึ่งเจ้าชายทั้งสามพระองค์นั้นทรงถกเถียงกันว่า “ข้าวเกิดที่ไหน” เจ้ากิมพิละตรัสว่า “ข้าวเกิดที่ฉาง” เจ้าภัททิยะตรัสว่า “ข้าวเกิดที่หม้อ” ส่วนเจ้าอนุรุทธะตรัสว่า “ข้าวเกิดที่ถาดทอง” ความคิดเห็นของเจ้าชายเหล่านั้นแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของตนที่เห็นข้าวในสถานที่ต่างกัน

ด้วยเหตุนี้ การสร้างคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี (สัททาวิเสส) และพระอภิธรรมเพื่อการศึกษาเล่าเรียนจึงเป็นการต่ออายุพระพุทธศาสนา เปรียบเหมือนการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดสึกหรอของพระเจดีย์ และนับ

ได้ว่าเป็นมหากุศลยิ่งใหญ่กว่าการสร้างศาสนวัตถุอื่น เช่น โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ฯลฯ เพราะพระพุทธรูปไม่สามารถสอนใครได้ แต่พระธรรมคัมภีร์คือพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ได้ สมจริงดังพระพุทธวจนะว่า

สิยา โข ปนานนฺท ตุมฺหากํ เอวมสฺส. “อตีตสตฺถุกํ ปาวจนํ. นตฺถิ โน สตฺถา”ติ. น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ. โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส มมจฺจเยน สตฺถา.

(ที. มหา. ๑๐.๒๑๖.๑๓๔)

“ดูกรอานนท์ พวกเธอพึงดำริอย่างนี้ว่า ‘พระสัทธรรมปราศจากศาสดาเสียแล้ว พวกเราไม่มีศาสดา’ ดูกรอานนท์ พวกเธอไม่พึงทราบอย่างนี้ ดูกรอานนท์ ตถาคตแสดงธรรมและวินัยไว้แล้ว ธรรมและวินัยนั้นจะเป็นศาสดาของพวกเธอ เมื่อตถาคตล่วงลับไป”

แม้พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงกระทำปิตุฆาต ซึ่งจัดเป็นอนันตริยกรรมประการหนึ่งที่ส่งผลให้ตกนรกอเวจีหลายกัปนับไม่ถ้วน แต่พระองค์ทรงอุปถัมภ์ปฐมสังคายนา ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์ ผลานิสงส์จากการอุปถัมภ์ครั้งนี้ส่งผลให้พระองค์พ้นจากนรกอเวจี เพียงตกนรกโลหกุมภีซึ่งเป็นนรกขุมเล็กเป็นเวลา ๖ หมื่นปี แล้วจะตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่าการสร้างคัมภีร์มีอานิสงส์มาก คนที่ทำบาปมากจะได้

รับผลบาปลดน้อยลง คนที่ทำบุญไว้น้อยจะได้ขึ้นสวรรค์ชั้นสูง ส่วนคนที่ทำบุญมากอยู่แล้วจะประสบแต่ความสุขความเจริญในขณะท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ดังสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) กล่าวว่า

> "การต่ออายุพระธรรมคัมภีร์อานิสงส์มากมายเชียวนา คนตกนรกลึกจะได้มาขุมตื้น คนตกนรกขุมตื้นจะได้ขึ้นมาบนสวรรค์ คนขึ้นสวรรค์ชั้นแรกก็จะขึ้นสวรรค์ชั้นสูงขึ้นไป ชีวิตในสังสารวัฏจะไม่มีตกต่ำจนกว่าจะเข้าถึงแดนศิวโมกข์ จริงๆ นะจำไว้"

ขออนุโมทนากุศลเจตนาของคุณชวนชื่น บุญเสรฐ และพนักงานบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ในการพิมพ์หนังสือเล่มนี้เพื่อการศึกษาภาษาบาลีและเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระไตรปิฎกต่อไป ขอให้ทุกท่านมีความสุขกาย สุขใจ และประสบความเจริญรุ่งเรืองในธรรมของพระอริยเจ้าทั้งปวง

พระธัมมานันทะมหาเถระ

(พระธัมมานันทะมหาเถระ)

อัครมหาบัณฑิต

วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง

คำนำ

งานทำบุญอายุหลวงพ่อธัมมานันทะมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง เวียนมาถึงในเดือนมกราคม ทุกปีที่งานทำบุญอายุเวียนมาถึง ญาติโยมลูกศิษย์ลูกหามักร่วมกันจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแพร่ ทั้งนี้เพื่อสืบสานเจตนารมณ์ของท่านในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ปีนี้ ท่านอายุ ๘๔ ปี ทางวัดได้จัดพิมพ์คัมภีร์ "ปทสังคหะ" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอผลงานทางวรรณกรรมบาลีเกี่ยวกับหลักภาษาที่ใช้เป็นแบบเรียนของพระภิกษุสามเณรและผู้สนใจบาลีโดยทั่วไป

ปทสังคหะ แปลว่า "ประมวลบท" หมายถึง การรวบรวมบทในภาษาบาลีทั้ง ๔ อย่าง คือ นาม อาขยาต อุปสรรค และนิบาต แล้วนำมาอธิบายแจกแจงตามหลักภาษาโดยละเอียด เปรียบเหมือนช่อดอกไม้อันงดงามที่รวมดอกไม้หลากสีนานาพันธุ์ไว้ด้วยกัน

เนื่องจากท่านผู้แต่งมีความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีสันสกฤตพร้อมทั้งพระไตรปิฎก จึงได้ประมวลเนื้อหาอันเป็นแก่นสารจากไวยากรณ์บาลีที่สำคัญ ๓ คัมภีร์ คือ กัจจายนไวยากรณ์ โมคคัลลานไวยากรณ์ และสัททนีติปกรณ์โดยเลือกสรรเฉพาะหลักภาษาที่สำคัญมาประมวลแต่งเป็นร้อยกรองเพื่อให้เรียนรู้ได้ง่าย ทั้งยังแสดงลำดับบท (ปทมาลา) ของบท

นามและอาขยาตไว้พร้อมด้วยศัพท์แจกตามอื่นๆ ดังนั้น คัมภีร์นี้จึงเหมาะสำหรับผู้ปรารถนาจะเพิ่มพูนความรู้ภาษาบาลีให้มากยิ่งขึ้นจากพื้นฐานไวยากรณ์ที่มีพอสมควรแล้ว

คัมภีร์นี้แบ่งออกเป็น ๙ ปริจเฉท คือ

๑. นามนามวิภาค	จำแนกนามนาม
๒. สรรพนามวิภาค	จำแนกสรรพนาม
๓. สมาสนามวิภาค	จำแนกสมาสนาม
๔. ตัทธิตนามวิภาค	จำแนกตัทธิตนาม
๕. กิตนามวิภาค	จำแนกกิตก์นาม
๖. อัพยยวิภาค	จำแนกอัพยยศัพท์
๗. อาขยาตวิภาค	จำแนกอาขยาต
๘. วากยนยูปเทศ	ชี้แนะวิธีแห่งพากย์
๙. สัททัตถวิภาค	จำแนกศัพท์และอรรถ

ข้อความ ๖ ปริจเฉทแรกเรียกว่า สยาทยันตกัณฑ์ คือ กัณฑ์แสดงนามศัพท์ที่ลงวิภัตตินามมี สิ เป็นต้นอยู่ท้าย ปริจเฉทที่ ๗ เรียกว่า ตยาทยันตกัณฑ์ คือ กัณฑ์แสดงกริยาศัพท์ที่ลงวิภัตติอาขยาตมี ติ เป็นต้นอยู่ท้าย ส่วนสองปริจเฉทหลังเรียกว่า สมุจจยกัณฑ์ คือ กัณฑ์แสดงเรื่องทั่วไป

ท่านผู้แต่งเห็นว่าการศึกษาอย่างเป็นระบบจะช่วยพัฒนาความรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างดี จึงแต่งคัมภีร์นี้เพื่อใช้เป็นหลักสูตรเรียน และรัฐบาลพม่าก็ได้บรรจุไว้เป็นหลักสูตรกลางสมัยครั้งเป็นเมืองขึ้นของ

อังกฤษ ต่อมาเมื่อได้เอกราชแล้วจึงยกเลิกการบังคับใช้คัมภีร์นี้ไป

โดยความเป็นจริง การศึกษาหลักภาษาอย่างถูกระบบวิธีย่อมส่งผลดีต่อนักศึกษาเป็นอย่างมาก และในกรณีตรงกันข้าม หากศึกษาไม่ถูกวิธีย่อมทำให้เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ ดังข้อความในคำนำของคัมภีร์ (หน้า ๖) ว่า

อตฺเถนตฺโถ อนตฺถมฺหิ กโรติ วีริยํ พหุํ
ขีรตฺถิโก ยถา พาโล ขีรํ สิงฺคมฺหิ ทุยฺหติ.

อกตฺตพฺเพ กโรนฺโตปิ อนตฺโถว สมิชฺฌติ
เตลตฺถิโก ยถา พาโล มรุํ ยนฺตมฺหิ ปีฬติ.

“ผู้ปรารถนาประโยชน์แต่กระทำความเพียรอย่างมากในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ย่อมเปรียบดั่งคนต้องการนมแล้วรีดนมจากเขา

เมื่อกระทำสิ่งที่ไม่พึงทำย่อมสำเร็จแต่สิ่งที่ไม่มีประโยชน์ เหมือนดั่งผู้ต้องการน้ำมันแล้วคั้นทรายจากเครื่องคั้น”

ผู้ชำระหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์ให้นักเรียนบาลีสามารถเข้าใจในหลักภาษาเป็นอย่างดี ทั้งสามารถศึกษาค้นคว้าพระไตร-ปิฎกได้โดยไม่สับสนในอรรถและพยัญชนะอันละเอียดลึกซึ้ง ดังคำปฏิญญาที่กล่าวไว้ในคำนำของคัมภีร์ (หน้า ๘) ว่า

มูฬฺโหปิ โย อธมโต ภวตํ นิมูโค
อุสฺสาหิโก’ชฺฌมนโส ยทิ สุตฺตธารี

เอวํ หิ ทีนมติโก มติมา ภเวยฺย
สิกฺเข สมาจริยเก ปทสงฺคเหทํ.

“บุคคลใดแม้มีปัญญาน้อยก็มิใช่คนใบ้เป็นอย่างต่ำ ถ้ามีใจซื่อตรงพากเพียรทรงปริยัติศาสน์ เมื่อเป็นดังนี้ผู้มีปัญญาทรามก็อาจเป็นผู้มีปัญญามาก จึงควรเรียนคัมภีร์ปทสังคหะนี้ในสำนักของครูผู้สอนดี”

โย เหตุถ วีตลสิโก ปริยาปุเณยฺย
เฉโก ส ธีรปวโร ปิฏเก ภเวยฺย
ลทฺธา วินิจฺฉยนยํ สุมตี ผเรยฺย
มนฺโต มุนินฺทมติโก นิปุณํ คเมยฺย.

“บุคคลใดปราศจากความเกียจคร้านพึงศึกษาคัมภีร์นี้ เขาพึงเป็นบัณฑิตผู้ฉลาดในพระไตรปิฎก เมื่อได้รับนัยวินิจฉัยแล้วเป็นผู้มีปัญญาแผ่ไป พึงมีความรู้เข้าใจมติของพระจอมมุนี บรรลุพระนิพพานอันประณีตสุขุม”

ด้วยอานุภาพแห่งรัตนตรัยและบุญกุศลอันเกิดจากการตรวจสอบคัมภีร์นี้ ขอจงเป็นพลวปัจจัยเกื้อหนุนให้หลวงพ่อมีสุขภาพแข็งแรงมีอายุยืน เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของศิษย์นานๆ

พระคันธสาราภิวงศ์

ประวัติผู้แต่ง

คัมภีร์นี้แต่งโดยพระอาทิจจวงศ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดอาทิจจวงศ์ จังหวัดย่างกุ้ง ประเทศสหภาพพม่า (มีชีวิตอยู่ในระหว่างพุทธศักราช ๒๔๒๕-๒๔๙๔) ขณะแต่งคัมภีร์นี้ได้พำนักอยู่ ณ วัดอโศการาม จังหวัดมันดเลย์ แต่งจบในพุทธศักราช ๒๔๕๕ เมื่อมีอายุ ๓๐ ปี ผลงานวิชาการที่ท่านแต่งและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป มี ๔ คัมภีร์ คือ ปทสังคหะ กัจจายน-สังคหะ มิลินทปัญหานิสสัย และศิลาจารึกเสาอโศก แม้คัมภีร์นิสสัยของปทสังคหะ ท่านผู้แต่งก็เขียนขึ้นตามคำอาราธนาของพระญาณธชะ (แลดี-สยาดอ)

ในพุทธศักราช ๒๔๖๑ เมื่อมีพรรษาครบ ๑๗ พรรษา ท่านได้เดินทางไปศึกษาภาษาอังกฤษและเผยแพร่พระศาสนายังประเทศอินเดีย ลังกา และอังกฤษ เนื่องจากเป็นคนมีพรสวรรค์ในด้านภาษา จึงสามารถศึกษาภาษาอื่นนอกจากภาษาบาลี สันสกฤต และอังกฤษ อันได้แก่ภาษาฮินดี เบงกาลี คุรุมุขี อูรดู และญี่ปุ่น หลังจากเดินทางไปเผยแพร่ศาสนาในประเทศยุโรปมีฝรั่งเศสและอิตาลีเป็นต้นแล้วจึงได้เดินทางกลับมาถึงประเทศสหภาพพม่าในวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๗ พุทธศักราช ๒๔๗๑

หนังสือสารานุกรมพม่า (เล่ม ๑๔ หน้า ๓๔๒) กล่าวยกย่องท่านผู้แต่งว่ามีความสามารถทางภาษาทัดเทียมกับโบราณาจารย์ชาวพม่า ๖

ท่านตั้งแต่สมัยพุกามเป็นต้นมา กล่าวคือ

๑. พระอัคควงศ์ ผู้แต่งสัททนีติปกรณ์

๒. อำมาตย์จตุรังคพล ผู้แต่งคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาฎีกาและโลกนีติ

๓. พระญาณวร ผู้แต่งคัมภีร์ปทวิจาร

๔. พระญาณาภิวงศ์ ผู้แต่งคัมภีร์เนตติมหาฎีกาและสีลักขันธ-วรรคฎีกาใหม่

๕. พระจักกินทะ ผู้แต่งคัมภีร์ขุททสิกขานิสสัย

๖. พระญาณธชะ ผู้แต่งคัมภีร์นิรุตติทีปนีและปรมัตถทีปนี

ท่านผู้แต่งเป็นพระภิกษุผู้มีวิริยะอุตสาหะยิ่งนัก กล่าวกันว่าท่านชอบอ่านตำราวิชาการจนบางคราวมิได้จำวัดหลายวัน และได้ศึกษาพระไตรปิฎกจบถึง ๔๐ รอบ ในบั้นปลายชีวิตของท่านได้เปิดหลักสูตรสอนพระไตรปิฎกโดยย่อ ๖ เดือน และได้สอนหลักสูตรนี้หลายครั้งจนถึงวาระสุดท้าย

สารบัญ

๓. สมาสนามวิภาค

๔. ตทฺธิตนามวิภาค

๕. กิตนามวิภาค

๖. อพฺยยวิภาค

๗. อาขฺยาตวิภาค

๘. วากฺยนยูปเทส

๙. สทฺทตฺถวิภาค

ปกรณนิทานํ

๑. มุนินฺทกฺโก สมฺเทติ โมหนฺธการหารยี
มูฬฺหานํ ธมฺมรํสีหิ โส มํ ปาเลตุ มารชิ.

๒. พุทฺธสฺส กิร ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส มหากรุณาย สญฺโจทิตมานโส ปญฺจจตฺตาลีสวสฺสานิ สตฺตานํ อมตปานํ ปายโต มุตฺตาวลึ อาวุณนฺตํ วิย เทสิตํ สาสนํ ปริยตฺติปฺปฏิปตฺติปฺปฏิเวธวเสน ติพฺพิธํ.

๓. เตสุ จ ปริยตฺติ นาม เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ ตํ หิ ปริจยสวนุคฺคหณธารณปจฺจเวกฺขณวเสน ปริยาปุณิตตฺตา ปริยตฺติ นาม.

๔. สา จ อาณารเหน ภควตา อาณาพาหุลฺลโต เทสิตา อาณาเทสนา จ โวหารกุสเลน ภควตา โวหารพาหุลฺลโต เทสิตา โวหารเทสนา จ ปรมตฺถกุสเลน ภควตา ปรมตฺถพาหุลฺลโต เทสิตา ปรมตฺถเทสนา จาติ ติพฺพิธา. ตาเยว ยถากฺกมํ วินยสุตฺตนฺตาภิธมฺมาติปิ วุจฺจนฺติ.

๕. ตตฺถ หิ-

วิวิธวิเสสนยตฺตา วินยนโต เจว กายวาจานํ
วินยตฺถวิทูหิ อยํ วินโย วินโยติ อกฺขาโต.

อตฺถานํ สูจนโต สุวุตฺตโต สวนโต'ถ สูทนโต
สุตฺตาณา สุตฺตสภา คโต จ สุตฺตนฺติ อกฺขาตํ.

ยํ เอตฺถ วุฑฺฒิมนฺโต สลกฺขณา ปูชิตา ปริจฺฉินฺนา
วุตฺตาธิกา จ ธมฺมา อภิธมฺโม เตน อกฺขาโต.

๖. เตเยว จ-

อตุลสุคตปาวจเน หิเต สกหิเต ตโย วินยาทโย
ปริยาปุณภาชนโต ปิฏกวิทุโน ปิฏกนฺติ อาหุ ธโย.

๗. ตเทตํ ภควโต ปาวจนํ เอกเมว วิมุตฺติรสนฺติ รสวเสน เอกวิธํ. ธมฺมวินยวเสน ทุพฺพิธํ. ปจมมชฺฌิมปจฺฉิมวจนวเสน ติพฺพิธํ.

ทีโฆ เจว นิกาโย จ นิกาโย จาปิ มชฺฌิโม
สํยุตฺตงฺคุตฺตรา เจว นิกาโย จาปิ ขุทฺทโกติ

นิกายวเสน ปญฺจวิธํ.

องฺควเสน

สุตฺตํ เคยฺยํ พฺยากรณํ คาถา เจว อุทานกํ
อิติวุตฺตญฺจ ชาตกํ อพฺภุตญฺจ เวทลฺลกนฺติ

นววิธํ.

ธมฺมกฺขนฺธวเสน

ทฺวาสีติ พุทฺธโต คณฺหึ เทฺว สหสฺสานิ ภิกฺขุโต
จตุราสีติสหสฺสานิ เย เม ธมฺมา ปวตฺตินฺโนติ

ธมฺมภณฺฑาคาริกอานนฺทตฺเถรวเรน สพฺพปริยตฺติธเรน ปริทีปิตวเสน

วินเย นุ-น-อา-กา-รา สุตฺตนฺเต นุ-น-อู-ป-รา
ภิธมฺเม ญา-น-โอ-โรฑฺฒา จตุสฺสีติสหสฺสกาติ

โปราณาจริยานํ วิภาคนเยน จตุราสีติสหสฺสปฺปเภทํ. เอวํ อเนกปฺปเภทมฺปิ ภควโต ปาวจนํ ปริจยสวนุคฺคหณธารณปจฺจเวกฺขณวเสน ปริยาปุณิตตฺตา ปริยตฺติ นาม. ภควโต ปน ยถานุสิฏฺจํ ปฏิปชฺชนํ ปฏิปตฺติ นาม. สจฺจาธิคโม ปฏิเวโธ นาม.

๘. ตตฺถ ปฏิเวโธ ปฏิปตฺติมูลโก, ปฏิปตฺติ จ ปริยตฺติมูลกา. ปริยตฺตึ หิ นิสฺสาย ปฏิปตฺติ จ ปฏิเวโธ จ สมฺปชฺชนฺติ. ยถากถํ. ตทภิยุญฺชนฺตา หิ อกฺขเรสุ จ ปเทสุ จ อสํมุยฺหนฺตา พุทฺธสฺส ภควโต ปาฬิยตฺถํ ยถาภูตํ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ยถานุสิฏฺจํ ปฏิปชฺชนฺตา ธีรา นวโลกุตฺตรปฺปฏิเวธํ ลภนฺติ.

๙. ตสฺมา ตทตฺถิกานํ กุลปุตฺตานํ ตทตฺถสมฺปาทนตฺถํ กตานิ ตทตฺถสมฺปาทนมูลภูตานิ ปทรูปสิทฺธิ จ สทฺทนีติ จาติ เทฺว มหาพฺยากรณานิ สรีรํ กตฺวา ตทญฺญานิ จ สาสนิกสากฏิกพฺยากรณานิ นิสฺสาย สฺยาทฺยนฺตตฺยาทฺยนฺตาทีนํ วเสน ปทานิ สุฏฺจุ วิภชิตฺวา ลิงฺคการนฺตวเสน ปริจฺเฉชฺช ปิฏกตฺตเย สนฺทิสฺสมานาการเรน ยถา นาม สุเทสโก อิมินา มคฺเคน คจฺฉมาเน อีทิสีทิสา ปริปนฺถา ภวิสฺสนฺติ, ตทนุปฺปาทนตฺถํ อิทญฺจิทญฺจ อุปกรณํ คเหตฺวา คจฺเฉยฺยาถาติ มคฺเค สนฺทิสฺสมานปริปนฺถํ ตปฺปฏิหรณอุปกรณญฺจ อาจิกฺเขยฺย. ตถา ปิฏกปริปนฺถตปฺปฏิหรณอุปกรณภูตา ปทมาลิโย สชฺชิตฺวา ปุเนตํ วากฺยนยูปเทสสทฺทตฺถเภทอุจฺจารณูปเทสนเยหิ ปฏิมณฺเฑตฺวา สพฺพปริยตฺติปารงฺคตตฺถาย ปิฏกตฺตยนฺโต-

คธานิ นานาปทานิ จ สพฺเพสุ พฺยากรณานุพฺยากรเณสุ อาคตวินิจฺฉยสารานิ จ สงฺคเหตฺวา อายสฺมตา อาทิจฺจวํสตฺเถเรน ปิฏกตฺตยพฺยปถจารินา นานาพฺยากรณโคจเรน **ปทสงฺคหํ** นาม ปริยตฺติสาครสมฺโปตปกรณํ วิรจิตํ.

๑๐. ตญฺหิ อุทฺเทสโต นิทฺเทสโต ปฏินิทฺเทสโต คณโต ลิงฺคโต การนฺตโต วากฺยนยูปเทสโต วาจฺจโต วาจกโต สทฺทโต อตฺถโต สทฺทตฺถโต ตปฺปวตฺตินิมิตฺตโต อุจฺจารโณปเทสโต ตปฺปวตฺติพฺยาปารโต วินิจฺฉยโต จาติ สุฏฺฐุตเรหิ วิภาคนเยหิ วิภชิตฺวาว วิรจิตํ.

วุตฺตํ หิ-

สรูปโต จ ปทานํ มาลาโต ลิงฺคโต'ถ การนฺตโต
วากฺโยปเทสโตปิ จ นานาวินิจฺฉยโต สทฺทตฺถโต.

อุจฺจารณตปฺปวตฺติ- นเยหิ จาติ วิวิเธหิ สารนเยหิ
ภูสิย ปิฏกปทานํ สงฺคยฺห สมาสพฺยาสโต ภาชิตฺวาติ.

๑๑. เสยฺยถาปิ นาม เฉโก วิจิตฺรจิตฺตจรโณ ชวนญาณี ปฏิภานี สพฺพตฺถกมฺมิโก มหาวฑฺฒกี คมนาคมนสมฺปนฺเน ฉายูทกสมฺปุณฺเณ นานาชนสโมสรเณ จตุมหาปเถ สพฺพเคหงฺคปริปุณฺณ นานาชนหทยวิหงฺโคฏฺฐานสมตฺถํ สมฺปริปิณฺฑิตมิว โลกรามเณยฺยกํ นานารํสิสมุชฺชลํ นานาชนิจฺฉานิปฺผาทกํ มณิโชติรสมิว สพฺพกามทํ มหาวิยูหํ กเรยฺย, เอวเมว โข นานาปณฺฑิตสโมสรเณ ปิฏกตฺตยสงฺขาตจตุมหาปเถ สพฺพปกรณงฺคปริปุณฺณํ นานาโสตุหทยวิหงฺโคฏฺฐานสมตฺถํ สมฺปริปิณฺฑิตมิว

ปิฏกสารสงฺขาตปณฺฑิตรามเณยฺยกํ นานาสทฺทตฺถรํสิสมุชฺชลํ นานาโสตุริจฺฉานิปฺผาทกํ มณิโชติรสมิว วินิจฺฉยนยกามทํ ปิฏกสารฏฺฐปนฏฺฐานํ ปทสงฺคหมหาวิยูหํ อกาสิ.

ตถา หิ วุตฺตํ-

นามญฺจ สพฺพนามญฺจ สมาสํ ตทฺธิตํ ตถา
อุปสคฺโค นิปาโตติ ปทโต ปุน ปญฺจธา.

ป-ปรา-นิ-นฺยุ-ทุ-สํ-วิ- วานุ-ปรีธฺยภิ-ปติ
สุวา'ตฺยา'ปฺยา'ปุ'เป'ตานิ อุปสคฺคานิ วีสติ.

การโก ฉพฺพิโธ กตฺตา กมฺมญฺจ กรณํ ตถา
สมฺปทาน'มปาทานํ โอกาโสติ สรูปโต

อิจฺจาทิ นานาปทวิภาคญฺจ

ปญฺจาทฺยฏฺฐารสนฺตา จ สงฺขฺยา กติปทํปิ จ
สทา พหุวจนนฺตา ติลิงฺเคปิ สมานกา.

เอกปทตฺถภาวญฺจ เอกวิภตฺตุปาคมํ
ปทานํ ตีหิ สงฺเขปํ เอตํ สมาสลกฺขณํ.

นิจฺจํ กตฺตริ กมฺเม จ ตปจฺจยนฺตา ติลิงฺคิกา
ภาเว ตุ ตปจฺจยนฺตา นิจฺจเมว นปุํสกา

อิจฺจาทิ วินิจฺฉยคาถาปทญฺจ

จาทโย วิย ปุพฺพนฺตา นิจฺจํ ปุพฺพปทสฺสิตา
ปาทโย ปรสมฺพนฺธา ปราทีว จุทีริตา.

คาถายํ ตุ จตุตฺถํเส ทฺวยํเส จ วิเสสโต
สูจิเต ยติฐาเน จ วิจฺเฉชฺช วุจฺจเต ยถา.

ยติ นาม วิภตฺยนฺเต สํหิเต จ สมสฺสเน
ฉนฺทโส สูจิตฏฺฐาเน วิจฺเฉโทว สมญฺญเต

อิจฺจาทิ อุจฺจารณุปเทสญฺจ.

๑๒. ตาทิเสน หิ วิภาคนเยน วินา สาฏฺฐกเถ ภควโต ปาวจเน นานานยปฺปฏิมณฺฑิตํ ปาฬิยตฺถํ สุเขน ปฏิวิชฺฌิตุํ สกฺกุเณยฺย, เนตํ ฐานํ วิชฺชติ.

๑๓. ปาฬิยตฺถาวโพธญฺจ นาเมตํ อกฺขรานิ สุฏฺฐุ สลฺลกฺเขตฺวา นานาปทํ สรูปโต ลิงฺคโต การนฺตโต ปทมาลโต สทฺทโต อตฺถโต วาจฺจวาจกโต วากฺยนยโต อุจฺจารณโต ตปฺปวตฺติโต จ วินิจฺฉยนยํ สุฏฺฐุตรํ ลภาเปตฺวา ปริปูเรตพฺพํ โหติ, ตทตฺถเมว หิ อากงฺขมานานํ โสตารานํ มหนฺโต วายาโม โหติ. ตํ ปน อนากงฺขมาโน โก เอตปฺปรมํ มหาวายามํ กริสฺสติ. วายามญฺจ นาเมตํ มหาปุริสกาเรน อจฺจุสฺสุกํ อาปาเทนฺโตปิ อนุสฺสุกฏฺฐาเน วิปรีตอุสฺสาเห อกตฺตพฺเพ กโรนฺโต กิลมถสฺเสว ภาคี โหติ. น หิตวิปฺผารสฺส ภาคี.

เตนาหุ โปราณา-

อตฺเถนตฺโถ อนตฺถมฺหิ กโรติ วีริยํ พหุํ
ขีรตฺถิโก ยถา พาโล ขีรํ สิงฺคมฺหิ ทุยฺหติ.

อกตฺตพฺเพ กโรนฺโตปิ อนตฺโถว สมิชฺฌติ
เตลตฺถิโก ยถา พาโล มรุํ ยนฺตมฺหิ ปีฬตีติ.

เตนายมาจริโย อกตฺตพฺพกถานํ วิปรีตุสฺสุกานํ พหุํ อนตฺถสมฺปาทนํ สมฺปสฺสมาโน โมฆา วติเมสํ กุลปุตฺตานํ อกตฺตพฺเพ กโรนฺตานํ วิปรีตฏฺ-ฐาเน อุสฺสุกํ อาปนฺนานํ มหาปุริสปรกฺกมา มหุสฺสาหา. สาธุ วตาหํ เตสํ กุลปุตฺตานํ หิตํ สุเขน อภินิพฺพตฺเตยฺยํ, ยถยิทํ อจิเรน กาเลน โมฆํ กาลํ อเขเปนฺโตว อปฺปเกนปิ ปุริสถาเมน ปิฏกมหณฺณวสฺส อุตฺตรณูปาโย สุเขนว วิชานิตพฺพปิฏกนยูปเทโสติ พลวการุญฺญตํ อาปาเทนฺโต อิมํ สุเขน วิชานนสมตฺถํ ปิฏกนยูปเทสํ **ปทสงฺคหํ** นาม ปกรณํ อกาสึ.

๑๔. ตสฺมา ตทุคฺคาหกานํ โสตารานํ ปทรูปสิทฺธิสทฺทนีตฺยาทีนิ พฺยากรณานิ จ สทฺทตฺถเภทจินฺตากจฺจายนสาราทิอนุพฺยากรณานิ จ ปิฏกปาทนิปฺผาทนตฺถาย อุคฺคหิตพฺพานิ นตฺถิ. สทฺทสตฺเถสุ กตฺตพฺพํ ปิฏก-มคฺโคปเทสสงฺคหปณฺณํ หตฺถคตํว โหติ. ตถา ปาฬิวากฺยพนฺธนวิจรณฏฺ-ฐานมฺปิ อุจฺจารณนเย จ อูนํ นาม นตฺถิ. วิเสสโต วินยปิฏกฏฺฐาเนปิ กมฺม-วาจายํ อุจฺจารณูปเทสํ สห พฺยญฺชนพุทฺธิยา สพฺพเมว ปริปุณฺณํ โหติ.

๑๕. อิมํ ปน ปทสงฺคหํ อุคฺคณฺหิตุกาเมน อตฺเถน สห สุตฺตมาลา วาจุคฺคตา กาตพฺพา โหติ อนฺตมโส กจฺจายนสุตฺตมาลาปิ. ตโต สมาจริยานํ สนฺติเก

อุฏฺฐานา อุปฏฺฐานา จ สุสฺสูสา ปาทจาริตา
สกฺกจฺจุคฺคหณํ สิสฺโส ปญฺจงฺคํ ปริปูรเยติ

วุตฺตํ สิสฺสงฺคํ ปริหรนฺเตน เอตํ อุคฺคหิตพฺพํ ปริจยิตพฺพํ ปริปญฺหิตพฺพํ วาจุคฺคหิตํ กาตพฺพํ.

ตถา หิ วุตฺตํ-

มูฬฺโหปิ โย อธมโต ภวตํ นิมูโค
อุสฺสาหิโก'ชฺฌมนโส ยทิ สุตฺตธารี
เอวํ หิ ทีนมติโก มติมา ภเวยฺย
สิกฺเข สมาจริยเก ปทสงฺคเหทนฺติ.

๑๖. เอวญฺหิ อุคฺคาหเกน สิสฺเสน สทฺทวิสเย อุปตฺถมฺภกํ นยูปเทสํ ลทฺธา ปิฏกพฺยปถปริพฺพโย ปริปูริโต นาม โหติ. ตโต ยถารหํ อุสฺสาหํ อาลมฺพิตฺวา เตปิฏโก ปริยตฺติมหณฺณเว อติสูโร ปณฺฑิตาธิปติมหานกฺโกปิ ภเวยฺย. ปจฺฉิเม ปน สุปฺปฏิปตฺติโก หุตฺวา ปฏิเวธสมฺปนฺโน อิจฺฉิตามตสมฺปตฺโตว ภเวยฺย.

ตถา หิ วุตฺตํ-

โย เหตุถ วีตลสิโก ปริยาปุเณยฺย
เฉโก ส ธีรปวโร ปิฏเก ภเวยฺย
ลทฺธา วินิจฺฉยนยํ สุมตี ผหเรยฺย
มนฺโต มุนินฺทมติโก นิปุณํ คเมยฺยาติ.

๑๗. อิมินา ปนาจริเยน เอตปฺปรมํ โสตุชนหิตนิปฺผาทนสมตฺถมิทํ น อตฺตโน ญาณานุสาเรน วิรจิตํ, อถ โข มรมฺมวิสเย เตปิฏกานํ ปิฏกธชูปมานํ ครุวรานํ สพฺรหฺมจารีนญฺจ ปิฏกนยญฺญูนํ ญาเณน สํสนฺทิตฺวา เตสํ ทินฺนญาเยเนว วิรจิตํ. เก ปน เต.

๑. ปิฏเก คมฺภีรญาโณ สกฺกฏญฺญูนมุตฺตโม
วินยาจารสญฺญุตฺโต ญาณินฺโท เม ครุตฺตโม.

๒. วินเย อปฺปฏิหโต ปจเม ชยมุตฺตโม
คมฺภีรญาณิโก เกตุ- มาโล มมุปนิสฺสโย.

๓. ปริยตฺติสมาปนฺโน ภาสนฺตรสุโกวิโท
วิจิตฺรธมฺมกถิโก ปญฺญาสามิ เม นิสฺสโย.

๔. คติมา วินยาจาร- สญฺญุตฺโต สุทฺธวุตฺติมา
มติมา สขิลาจาโร อุกฺกํโส เม หิตกฺกโร.

๕. อภิธมฺเม วิสารโท ปวิวิตฺตาภิรมฺมโก
สนฺตจิตฺโต หิตกฺกาโร เถโร อาโลกนามโก.

๖. ปริยตฺตินยาธาโร ปณฺฑิโต นยโกวิโท
สุกถี วินยาจาโร เถโร จกฺกินฺทนามโก.

๗. สณฺหจิตฺโต สณฺหาจาโร ปริยตฺติมหุสฺสุโก
ปณฺฑิโต ปิฏเก เฉโก เถโร สูริยนามโก.

๘. ขนฺติมา สุขุมาจาโร ธีโร นิวาตวุตฺติมา
เมธาวี สุทฺธหทโย เถโร อาจารนามโก.

๙. ธิติมา นิปุณาจาโร ภิกฺขุสํฆหิเตสโก
ปริยตฺตินเย เฉโก ติกฺขวํสาภิธานโก.

๑๐. ปริยตฺติปถาจาโร เมธาวี คณวาจโก
ปาฬินเยสุ ปาสํโส เถโร อาสภนามโกติ.

เอตฺตเกหิ ปิฏกนยญฺญูหิ มรมฺมธชูปเมหิ เถรานุเถเรหิ สํสนฺทิตฺวา เตหิ ปิฏกวิทูหิ สาธาวุโสยํ ปทกฺกมคณนยทีปโก วากฺยนโยปเทโส สทฺทตฺถสารฏฺโฐ อุจฺจารณุปเทสโก โสตูนํ หิตํ กาตุํ สมตฺโถ ภวิสฺสตีติ พฺยากตํ ลทฺธาว สุฏฺฐุ ปฏฺฐปิโตยํ ปทสงฺคโห.

ตถา หิ วุตฺตํ-

มรมฺมวิสเย ติปิฏก- เฉกานํ วรธโชปมเถริยานํ
สาธายนฺติ’นุโมทํ ลทฺธา ปริทีปิโต ปทสงฺคโหยนฺติ.

ตสฺมา ปิฏกสาครํ สุเขโนตริตุกาเมหิ กุลปุตฺเตหิ สมฺมา อุคฺคหิตพฺโพ ปริจิตพฺโพ ปริปณฺหิตพฺโพ ธาริตพฺโพ วาจุคฺคโต กาตพฺโพยํ อาจริยวรานํ อนุมโต ปทสงฺคโห.

ตตฺริมา สิกฺขกฺกเมน สห อาจริยานํ อนุสาสนิคาถาโย.

๑. ปฐมํ อกฺขรํ สมฺมา สปฺปเภทปฺปวตฺติกํ
ปทานํ’ถ สรูปญฺจ สิกฺเข ครูนมนฺติเก.

๒. ปทรูปวิภาคญฺจ ลิงฺคการนฺตภาชนํ
ปทานญฺโญญฺญโยคญฺจ สิกฺเข ครูนมนฺติเก.

๓. ปเทสุ วาจฺจโต เจว วาจกโต จ สทฺทโต
ปทตฺถโต วิภาคญฺจ สิกฺเข ครูนมนฺติเก.

๔. ปทตฺถนิจฺฉยํ เสฏฺฐํ วากฺยนโยปเทสกํ
ปทสนฺนิจยํ พนฺธํ สิกฺเข ครูนมนฺติเก.

๕. ปทานํ โทสญฺจ คุณํ ปทตฺถาน'มลงฺกตึ
ปทตฺถปริยายญฺจ สิกฺเข ครูนมนฺติเก.

๖. อเถตํ กุสโล โย เจ กินฺนุ กิจฺเฉ ติเปฏเก
อกิจฺฉเปฏโก โย เจ กินฺนุ กิจฺเฉ สตาจเร.

๗. อกิจฺฉาจารโก โย เจ กินฺนุ กิจฺเฉ วิโพธเน
อกิจฺฉโพธโก โย เจ ปตฺโต ส ภวสงฺขยํ.

๘. อารมฺภถ นิกฺกมถ ยุญฺชถ ชินสาสเน
อารมฺภนฺโต อุตฺตมตฺถํ ปณฺฑิโต ลภเต สุขํ.

๙. เอตทตฺถํว เทเสนฺติ พุทฺธา โลเก มเหสโย
เอตทตฺถํว พุชฺฌนฺติ โพธิยํ สุจิพุทฺธโย.

๑๐. เอตทตฺถํ'ภิปูเรนฺติ ปารมิโย สุทุกฺกเร
เอตทตฺถ'มภิญฺญาย ปูรึสุ ปิฏเก ปุเร.

๑๑. เอตทตฺถมภิญฺญาย ปูเรยฺยุํ ชินสาสนํ
เอตทตฺถาภิปูเรนฺตา ปูเรยฺยุํ สมตามตํ.

๑๒. สมฺพุทฺธภาสิตํ เสฏฺฐํ มหาสาสนสาครํ
สชฺชิตํ ปารคตฺถาย ปทสงฺคหโปตกํ.

๑๓. ยถา สาครคมฺภีรํ อิจฺเฉยฺยุํ ตริตุํ ชนา
สาคราปารคนฺตารํ ติฏฺเฐยฺยุํ สาครุตฺตรึ.

๑๔. ตถา ปิฏกคมฺภีรํ ตีรํ ตริตุเมสกา
ปิฏกาปารคนฺตารํ สิกฺเขยฺยุํ ปทสงฺคหํ.

๑๕. นานาสารปติฏฺฐานํ วิยูหํ วิย กามทํ
นานาปิฏกสารฏฺฐํ สชฺชิตํ ปทสงฺคหํ.

๑๖. ยถา สารฏฺฐมิจฺฉนฺตา กามทํ วิปรกฺกมา
นานาสารปฺปติฏฺฐานํ อุคฺคจฺเฉยฺยุํ วิยูหกํ.

๑๗. ตถา สารฏฺฐมิจฺฉนฺตา กามทํ วิปรกฺกมา
นานาปิฏกสารฏฺฐํ สิกฺเขยฺยุํ ปทสงฺคหนฺติ.

นิทานกถา.

&&&&

ปทสงฺคห

๑. นามนามวิภาค

๑. พุทฺธจนฺทํ[๑] สธมฺมาภํ   นตฺวา สสํฆตารกํ
โพธนตฺถาย พาลานํ   ภาสิสฺสํ ปทสงฺคหํ.

๒. ปทํ วุตฺตํ ทฺธา ตตฺถ   สฺยาทิ-ตฺยาทฺยนฺตเภทโต
นามํ'พฺยยญฺจ ตตฺถาปิ   อาทิกํ ทุพฺพิธํ ภเว.

๓. ตตฺถ นามํ-

ก. นามนามํ

ข. สพฺพนามํ

ค. สมาสนามํ

ฆ. ตทฺธิตนามํ

ง. กิตนามนฺติ ปญฺจวิธํ.

---

[๑] ต้นฉบับเป็น พุทฺธาทิจฺจํ (ดวงอาทิตย์คือพระพุทธเจ้า) เนื่องจากผู้แต่งมีฉายาว่า อาทิจฺจวํส ท่านจึงใช้อย่างนี้ แต่คำนี้ไม่เหมาะสมกับบทขยายว่า สสํฆตารกํ (มีกลุ่มดาวคือพระสงฆ์แวดล้อม) เพราะดวงอาทิตย์ไม่ปรากฏว่ามีหมู่ดาวแวดล้อมในเวลากลางวัน ฉบับปริวรรตนี้จึงเปลี่ยนเป็นรูปว่า พุทฺธจนฺทํ (ดวงจันทร์คือพระพุทธเจ้า)

ปุมิตฺถินปุํสกลิงฺควเสน ปน ติวิธํ.

อวณฺณิวณฺณุวณฺโณการนิคฺคหีตนฺตปฺปกติเภเทน จ อฏฺฐวิธํ โหติ.

ปุลฺลิงฺคปพฺพ

๔. ตตฺรายํ อการนฺโต ปุลฺลิงฺโค **สุคต**สทฺโท.

วิภตฺติ	เอกวจนํ	วิภตฺติ	พหุวจนํ
ปฐมา (สิ)	สุคโต	(โย)	สุคตา
อาลปนํ (ค)	โภ สุคต สุคตา	(โย)	โภนฺโต สุคตา
ทุติยา (อํ)	สุคตํ	(โย)	สุคเต
ตติยา (นา)	สุคเตน	(หิ)	สุคเตหิ สุคเตภิ
จตุตฺถี (ส)	สุคตสฺส	(นํ)	สุคตานํ
ปญฺจมี (สฺมา)	สุคตา-มฺหา-สฺมา	(หิ)	สุคเตหิ สุคเตภิ
ฉฏฺฐี (ส)	สุคตสฺส	(นํ)	สุคตานํ
สตฺตมี (สฺมึ)	สุคเต-มฺหิ-สฺมึ	(สุ)	สุคเตสุ

๕.

ก. เอวํ สุราสุร-นโรรค-นาค-ยกฺขา
คนฺธพฺพ-กินฺนร-มนุสฺส-ปิสาจ-เปตา
มาตงฺค-ชงฺคม-ตุรงฺค-วราห-สีหา
พฺยคฺฆจฺฉ-กจฺฉป-ตรจฺฉ-มิคสฺส-โสณา.

ข. อาโลก-โลก-นิลยานิล-จาค-โยคา
วายาม-คาม-นิคมาคม-ธมฺม-กามา
สงฺโฆฆ-โฆส-ปฏิฆาสว-โกธ-โลภา
สารมฺภ-ถมฺภ-มท-มาน-ปมาท-มกฺขา.

ค. ปุนฺนาค-ปูค-ปนสาสน-จมฺปกมฺพา
หินฺตาล-ตาล-พกุลชฺชุน-กึสุกา จ
มนฺทาร-กุนฺท-ปุจิมนฺท-กรญฺช-รุกฺขา
วกฺกงฺค-โกญฺจ-รวิหํส-มยูร-กากา.

ฆ. เทวินฺท-พฺราหฺมณ-ภุชงฺค-มหึส-โคณา
วํสฏฺฐ-สฏฺจิก-กพาย-กุลตฺถ-มุคฺคา
จณฺฑาล-ขตฺติย-วิหงฺค-ปฏงฺค-สุทฺทา
สกฺโกฏฺจ-โคธุม-คหฏฺจ-ปทีป-โยธา

อิจฺจาทโยปิ เญยฺยา.

๖. มโนคณาทิสฺส ตุ นา-ส-สฺมึสุ วิเสโส.

ยถา-

มโน	มนา
โภ มน มนา	โภนฺโต มนา
มนํ	มเน
มนสา มเนน	มเนหิ มเนภิ
มนโส มนสฺส	มนานํ

มนา มนมฺหา มนสฺมา	มเนหิ มเนภิ
มนโส มนสฺส	มนานํ
มนสิ มเน มนมฺหิ มนสฺมึ	มเนสุ

๗. วโจ วโย ตโป เตโช เจตุโรโห ตโม ยโส
ปโย อโย สิโร ฉนฺโท สโร รโหติ โสฬส.

๘. สา-โส-สฺยนฺโต นา-ส-สฺมึสุ มชฺเฌ สมาสตทฺธิเต
กฺริยากมฺเม จ โอกาโร มโนคณสฺส ลกฺขณํ.

๙. **ภควนฺตุ**สทฺทสฺส เภโท.

ภควา	ภควนฺโต ภควนฺตา
โภ ภคว ภควา ภควํ	โภนฺโต ภควนฺโต ภควนฺตา
ภควนฺตํ	ภควนฺเต
ภควตา ภควนฺเตน	ภควนฺเตหิ ภควนฺเตภิ
ภควโต ภควนฺตสฺส	ภควตํ ภควนฺตานํ
ภควตา ภควนฺตา ภควนฺตมฺหา ภควนฺตสฺมา	ภควนฺเตหิ ภควนฺเตภิ
ภควโต ภควนฺตสฺส	ภควตํ ภควนฺตานํ
ภควติ ภควนฺเต ภควนฺตมฺหิ ภควนฺตสฺมึ	ภควนฺเตสุ

๑๐. เอวํ-

ก. คณวา ธนวา ยตวา ยสวา
กุลวา คุณวา ธุตวา สุตวา
กลิมา คติมา พลิมา มติมา
ชุติมา ฤติมา มุติมา รุจิมา.

ข. ปญฺญวา ปุญฺญวา ปณฺฑวา ปณฺณวา
สีลวา ถามวา มสฺสุวา รสฺมิวา
จนฺทิมา จกฺขุมา ปาปิมา ปุตฺติมา
พนฺธุมา พุทฺธิมา ภาณุมา ราหุมา

อิจฺจาทโยปิ.

๑๑. **คจฺฉนฺต**สทฺโท ตุ ปจฺเมกวจเน เภโท.

ยถา-

คจฺฉํ คจฺฉนฺโต	คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา
โภ คจฺฉํ คจฺฉ คจฺฉา	โภนฺโต คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา
คจฺฉนฺตํ	คจฺฉนฺเต
คจฺฉตา คจฺฉนฺเตน	คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ
คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส	คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ
คจฺฉตา คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตมฺหา คจฺฉนฺตสฺมา	คจฺฉนฺเตหิ คจฺฉนฺเตภิ
คจฺฉโต คจฺฉนฺตสฺส	คจฺฉตํ คจฺฉนฺตานํ
คจฺฉติ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺตมฺหิ	คจฺฉนฺเตสุ

คจฺฉนฺตสฺมึ

๑๒. เอวํ

ก. ชหํ มหํ จรํ ติฏฺฐํ	ททํ ภุญฺชํ ชปํ กรํ
ชยํ ชีรํ จวํ มียํ	ชวํ กุพฺพํ ชุหํ สรํ.
ข. การยํ ปาลยํ กีณํ	ทิสฺสํ ทกฺขํ อุปฏฺฐหํ
ภาวยํ ปาจยํ ชียํ	ปสฺสํ ปจํ สยํ วหํ.
ค. ปวิสํ ปาปุณํ คณฺหํ	อิจฺฉํ ตุทํ สุณํ ปิพํ
ชานํ รุนฺธํ วทํ ทิพฺพํ	วินิจฺฉินํ ลภํ ปิวํ

อิจฺจาทโยปิ.

๑๓. **สนฺต**สทฺโท ตุ ตติยาปญฺจมีสุ เภโท.

ยถา-

สํ สนฺโต	สนฺโต สนฺตา
โภ ส สา สํ	โภนฺโต สนฺโต สนฺตา
สนฺตํ	สนฺเต
สตา สนฺเตน	สนฺเตหิ สพฺภิ
สโต สนฺตสฺส	สตํ สนฺตานํ
สตา สนฺตา สนฺตมฺหา-สฺมา	สนฺเตหิ สพฺภิ
สโต สนฺตสฺส	สตํ สนฺตานํ
สติ สนฺเต สนฺตมฺหิ สนฺตสฺมึ	สนฺเตสุ

๑๔. **ภวนฺต**สทฺโท.

ภวํ	โภนฺโต โภนฺตา ภวนฺโต ภวนฺตา
ภวํ โภ ภนฺเต โภนฺต	โภนฺโต โภนฺตา ภวนฺโต ภวนฺตา
โภนฺตา ภวนฺต ภวนฺตา	
โภนฺตํ ภวนฺตํ	โภนฺเต ภวนฺเต
โภนฺเตน ภวนฺเตน	โภนฺเตหิ-ภิ ภวนฺเตหิ-ภิ
โภนฺตา ภวตา	
โภนฺตสฺส ภวนฺตสฺส	โภนฺตานํ โภตํ ภวนฺตานํ ภวตํ
โภโต ภวโต	
โภนฺตา โภนฺตมฺหา-สฺมา	โภนฺเตหิ-ภิ ภวนฺเตหิ-ภิ
ภวนฺตา ภวนฺตมฺหา-สฺมา	
โภตา ภวตา	
โภนฺตสฺส ภวนฺตสฺส	โภนฺตานํ โภตํ ภวนฺตานํ ภวตํ
โภโต ภวโต	
โภนฺเต โภนฺตมฺหิ-สฺมึ	โภนฺเตสุ ภวนฺเตสุ
ภวนฺเต ภวนฺตมฺหิ-สฺมึ	
โภติ ภวติ	

๑๕. ราชาทิคโณ.

ราชา พฺรหฺมา สขา อตฺตา อาตุมา จ ปุมา รหา
วตฺตหา ทฬฺหธมฺมา จ มุทฺธทฺธา วิวฏฺฏจฺฉทา
วุตฺตสิรา ยุวา ราชา- ทิคเณ เต จตุทฺทส.

๑๖. **ราช**สทฺโท.

ราชา	ราชา ราชาโน
โภ ราช ราชา	โภนฺโต ราชา ราชาโน
ราชานํ ราชํ	ราชาโน
รญฺญา ราเชน ราชินา	ราชูหิ-ภิ ราชุหิ-ภิ ราเชหิ-ภิ
รญฺโญ ราชิโน ราชสฺส	รญฺญํ ราชูนํ ราชุนํ ราชานํ
รญฺญา ราชา ราชมฺหา-สฺมา	ราชูหิ-ภิ ราชุหิ-ภิ ราเชหิ-ภิ
รญฺโญ ราชิโน ราชสฺส	รญฺญํ ราชูนํ ราชุนํ ราชานํ
รญฺเญ ราชินิ ราเช ราชมฺหิ-สฺมึ	ราชูสุ ราชุสุ ราเชสุ

๑๗. **พฺรหฺม**สทฺโท ค-นา-ส-สฺมึสุ วิเสโส.

ยถา-

พฺรหฺมา	พฺรหฺมา พฺรหฺมาโน
โภ พฺรหฺม พฺรหฺเม	โภนฺโต พฺรหฺมา พฺรหฺมาโน
พฺรหฺมานํ พฺรหฺมํ	พฺรหฺมาโน
พฺรหฺมุนา	พฺรหฺเมหิ-ภิ พฺรหฺมูหิ-ภิ พฺรหฺมุหิ-ภิ
พฺรหฺมุโน พฺรหฺมสฺส	พฺรหฺมานํ พฺรหฺมูนํ พฺรหฺมุนํ
พฺรหฺมุนา	พฺรหฺเมหิ-ภิ พฺรหฺมูหิ-ภิ พฺรหฺมุหิ-ภิ
พฺรหฺมุโน พฺรหฺมสฺส	พฺรหฺมานํ พฺรหฺมูนํ พฺรหฺมุนํ
พฺรหฺมนิ	พฺรหฺเมสุ

๑๘. **สข**สทฺโท.

สขา	สขา สขาโย สขาโน สขิโน
โภ สข สขา สขิ	โภนฺโต สขา สขาโย สขาโน
สขี สเข	สขิโน
สขํ สขานํ สขารํ	สขาโย สขาโน สขิโน
สขินา	สขาเรหิ-ภิ สเขหิ-ภิ
สขิโน สขิสฺส	สขารานํ สขานํ สขีนํ สขินํ
สขินา	สขาเรหิ-ภิ สเขหิ-ภิ
สขิโน สขิสฺส	สขารานํ สขานํ สขีนํ สขินํ
สเข สขมฺหิ สขสฺมึ	สขาเรสุ สเขสุ

๑๙. **อตฺต**สทฺโท.

อตฺตา	อตฺตา อตฺตาโน
โภ อตฺต อตฺตา	โภนฺโต อตฺตา อตฺตาโน
อตฺตํ อตฺตานํ	อตฺตาโน
อตฺตนา อตฺเตน	อตฺตเนหิ-ภิ
อตฺตโน	อตฺตานํ
อตฺตนา	อตฺตเนหิ-ภิ
อตฺตโน	อตฺตานํ
อตฺตนิ	อตฺตเนสุ

๒๐. **อาตุม**สทฺโท.

อาตุมา	อาตุมา อาตุมาโน
โภ อาตุม อาตุมา	โภนฺโต อาตุมา อาตุมาโน
อาตุมํ อาตุมานํ	อาตุมาโน
อาตุเมน	อาตุเมหิ-ภิ

เสสํ สุคต (๔)[๑] สทิสํ.

๒๑. **ปุม**สทฺโท.

ปุมา	ปุมา ปุมาโน
โภ ปุมํ ปุม	โภนฺโต ปุมา ปุมาโน
ปุมานํ ปุมํ	ปุมาโน
ปุมานา ปุมุนา ปุเมน	ปุมาเนหิ-ภิ
ปุมุโน ปุมสฺส	ปุมานํ
ปุมานา ปุมุนา	ปุมาเนหิ-ภิ
ปุมุโน ปุมสฺส	ปุมานํ
ปุมาเน ปุเม ปุมมฺหิ ปุมสฺมึ	ปุมาเนสุ ปุมาสุ ปุเมสุ

๒๒. **รห**สทฺโท.

รหา	รหา รหิโน
เห รห	เห รหา รหิโน
รหานํ	รหาเน
รหินา	รหาเนหิ-ภิ
รหสฺส	รหานํ

[๑] ตัวเลขที่อยู่ในวงเล็บ คือ เลขข้อที่กล่าวไว้ในปทมาลานั้นๆ

รหา รหมฺหา-สฺมา	รหาเนหิ-ภิ
รหสฺส	รหานํ
รหาเน	รหาเนสุ

๒๓. **วตฺตห**สทฺโท.

วตฺตหา	วตฺตหา วตฺตหาโน
โภ วตฺตห	โภนฺโต วตฺตหา วตฺตหาโน
วตฺตหานํ	วตฺตหาเน
วตฺตหานา	วตฺตหาเนหิ-ภิ
วตฺตหิโน	วตฺตหานํ
วตฺตหานา	วตฺตหาเนหิ-ภิ
วตฺตหิโน	วตฺตหานํ
วตฺตหาเน	วตฺตหาเนสุ

๒๔. **ทฬฺหธมฺม**สทฺโท.

ทฬฺหธมฺมา	ทฬฺหธมฺมา ทฬฺหธมฺมาโน
โภ ทฬฺหธมฺม	โภนฺโต ทฬฺหธมฺมา
	ทฬฺหธมฺมาโน
ทฬฺหธมฺมานํ	ทฬฺหธมฺมาเน
ทฬฺหธมฺมินา	ทฬฺหธมฺเมหิ-ภิ
ทฬฺหธมฺมสฺส	ทฬฺหธมฺมานํ
ทฬฺหธมฺมินา	ทฬฺหธมฺเมหิ-ภิ

ทพฺหธมฺมสฺส	ทพฺหธมฺมานํ
ทพฺหธมฺเม	ทพฺหธมฺเมสุ

๒๕. **มุทฺธ**สทฺโท.

มุทฺธา	มุทฺธา มุทฺธาโน
เห มุทฺธา	เห มุทฺธา มุทฺธาโน
มุทฺธํมุทฺเธ	มุทฺธาเน
มุทฺธานา	มุทฺเธหิ-ภิ
มุทฺธสฺส	มุทฺธานํ
มุทฺธานา	มุทฺเธหิ-ภิ
มุทฺธสฺส	มุทฺธานํ
มุทฺธนิ	มุทฺธาเนสุ

๒๖. **อทฺธ**สทฺโท.

อทฺธา	อทฺธา อทฺธาโน
เห อทฺธ	เห อทฺธา อทฺธาโน
อทฺธานํ	อทฺธาเน
อทฺธุนา	อทฺธาเนหิ-ภิ
อทฺธุโน	อทฺธานํ
อทฺธุนา	อทฺธาเนหิ-ภิ
อทฺธุโน	อทฺธานํ
อทฺธนิ อทฺธาเน	อทฺธาเนสุ

๒๗. **วิวฏฺฏจฺฉท**สทฺโท.

วิวฏฺฏจฺฉทา	วิวฏฺฏจฺฉทา วิวฏฺฏจฺฉทาโน
โภ วิวฏฺฏจฺฉท	โภนฺโต วิวฏฺฏจฺฉทา วิวฏฺฏจฺฉทาโน
วิวฏฺฏจฺฉทานํ	วิวฏฺฏจฺฉทาเน
วิวฏฺฏจฺฉเทน	วิวฏฺฏจฺฉเทหิ-ภิ

เสสํ สุคต (๔) สทิสํ.

๒๘. **วุตฺตสิร**สทฺโท.

วุตฺตสิรา	วุตฺตสิรา วุตฺตสิราโน
เห วุตฺตสิร	เห วุตฺตสิราโน
วุตฺตสิรานํ	วุตฺตสิราเน
วุตฺตสิรานา	วุตฺตสิราเนหิ-ภิ

เสสํ สุคต (๔) สทิสํ.

๒๙. **ยุว**สทฺโท.

ยุวา	ยุวาโน ยุวานา
โภ ยุว ยุวา ยุวาน ยุวานา	โภนฺโต ยุวานา
ยุวานํ ยุวํ	ยุวาเน ยุเว
ยุวาเนน ยุเวน ยุวานา	ยุวาเนหิ-ภิ ยุเวหิ-ภิ
ยุวานสฺส ยุวสฺส	ยุวานํ ยุวานานํ
ยุวานา ยุวานมฺหา-สฺมา	ยุเวหิ-ภิ ยุวาเนหิ-ภิ

ยุวา ยุวมฺหา-สฺมา

ยุวานสฺส ยุวสฺส	ยุวานานํ ยุวานํ
ยุวาเน ยุวานมฺหิ-สฺมึ	ยุวาเนสุ ยุวาสุ
ยุเว ยุวมฺหิ-สฺมึ	ยุเวสุ

อการนฺโต.

๓๐. อาการนฺโต ปุลฺลิงฺโค **สา**สทฺโท.

สา	สา สาโน
เห สา	เห สา สาโน
สานํ	สาโน สาเน
สานา	สาเนหิ-ภิ
สาสฺส	สานํ
สานา	สาเนหิ-ภิ
สาสฺส	สานํ
สาเน สามฺหิ สาสฺมึ	สาเนสุ สาสุ

๓๑. เอวํ รา ปจฺจกฺขธมฺมา คาณฺฑีวธนฺวา อิจฺจาทโย.

อาการนฺโต.

๓๒. อิการนฺโต ปุลฺลิงฺโค **อคฺคิ**สทฺโท.

อคฺคิ	อคฺคี อคฺคโย
เห อคฺคิ	เห อคฺคี อคฺคโย
อคฺคึ	อคฺคี อคฺคโย

อคฺคินา	อคฺคีหิ-ภิ อคฺคิหิ-ภิ
อคฺคิโน อคฺคิสฺส	อคฺคีนํ อคฺคินํ
อคฺคินา-มฺหา-สฺมา	อคฺคีหิ-ภิ อคฺคิหิ-ภิ
อคฺคิโน อคฺคิสฺส	อคฺคีนํ อคฺคินํ
อคฺคิมฺหิ อคฺคิสฺมึ	อคฺคีสุ อคฺคิสุ

๓๓. เอวํ-

ก. คณฺฐิ สาติ ปาณิ ญาติ ทีปิ กุจฺฉิ โอธิ โพธิ
สนฺธิ สาลิ พฺยาธิ ราสิ วีหิ มุฏฺฐิ โชติ โพนฺทิ.

ข. สิริภูติ สมาธิปิ เกสิ สารถิ อคฺคินิ
ธนภูติ ติถิ วมิ อุทธิ ชลธฺยญฺชลิ.

ค. อริ กปิ ปติ อสิ กิมิ อิสิ อธิปติ
กลิ กวิ ยติ หริ คิริ คินิ คหปติ
อหิ ทธิ ธนิ พลิ นิธิ ติมิ นิรุปธิ
กสิ มณิ มสิ รวิ วิธิ มุนิ วรมติ

อิจฺจาทโยปิ.

อิการนฺโต.

๓๔. อีการนฺโต ปุลฺลิงฺโค ทณฺฑีสทฺโท.

ทณฺฑี	ทณฺฑี ทณฺฑิโน
โภ ทณฺฑิ	โภนฺโต ทณฺฑี ทณฺฑิโน
ทณฺฑินํ ทณฺฑึ	ทณฺฑี ทณฺฑิโน ทณฺฑิเน

ทณฺฑินา	ทณฺฑีหิ-ภิ
ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส	ทณฺฑีนํ
ทณฺฑินา ทณฺฑิมฺหา-สฺมา	ทณฺฑีหิ-ภิ
ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส	ทณฺฑีนํ
ทณฺฑินิ ทณฺฑิเน	ทณฺฑีสุ ทณฺฑิเนสุ
ทณฺฑิมฺหิ-สฺมึ	

๓๕. เอวํ-

ก. อตฺถี กรี สสี สิขี ภาคี
อนฺตี ชฏี นขี สุขี โภคี
หตฺถี คณี ธนี กถี โรคี
มนฺตี ธชี ผลี สุธี โยคี.

ข. จกฺกี กามี การี สํฆี รฏฺฐี
ธมฺมี จารี สามี ทาจี ฉตฺตี
ปกฺขี มาลี ปาณี วาจี รูปี
จมฺมี ผาลี ญาณี จาคี กุฏฺฐี.

ค. เกกี กุสลี ธมฺมจารี สีฆยายี
เมธี สกฏี มาลฺยการี สีหนาที
เกสี มุสลี ธมฺมวาที ภูมิสายี
เวรี มกุฏี มลฺลการี สจฺจวาที.

ฆ. มนสฺสี เมธาวี โตมรี ปาปการี
ปยสฺสี เสนานี คามณี สาธุการี
ตปสฺสี เตชสฺสี เกสรี ญายจารี
ยสสฺสี มายาวี กุณฺฑลี พฺรหฺมจารี

อิจฺจาทโยปิ.

๓๖. เอตฺถ ปน เสนานี-คามณีสทฺทานํ สตฺตมฺเยกวจเน นิอาเทสาภาโว วิเสโส.

อีการนฺโต.

๓๗. อุการนฺโต ปุลฺลิงฺโค **ภิกฺขุ**สทฺโท.

ภิกฺขุ	ภิกฺขู ภิกฺขโว
โภ ภิกฺขุ	โภนฺโต ภิกฺขู ภิกฺขเว ภิกฺขโว
ภิกฺขุํ	ภิกฺขู ภิกฺขโว
ภิกฺขุนา	ภิกฺขูหิ-ภิ ภิกฺขุหิ-ภิ
ภิกฺขุโน ภิกฺขุสฺส	ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนํ
ภิกฺขุนา ภิกฺขุมฺหา-สฺมา	ภิกฺขูหิ-ภิ ภิกฺขุหิ-ภิ
ภิกฺขุโน ภิกฺขุสฺส	ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนํ
ภิกฺขุมฺหิ ภิกฺขุสฺมึ	ภิกฺขูสุ ภิกฺขุสุ

๓๘. เอวํ-

ก. อณุ ตนุ ตรุ พนฺธุ ปงฺคุ พินฺทุ การุ วายุ สาธุ เกตุ
ครุ ปฏุ ธนุ ชนฺตุ สงฺกุ สินฺธุ ราหุ สานุ เวฬุ เสตุ
ปสุ มรุ หนุ พพฺพุ สตฺตุ ขาณุ ชาณุ ทารุ เนรุ เวณุ
มนุ ริปุ รุรุ มจฺจุ อุจฺฉุ ภาณุ อายุ สาทุ เมรุ เหตุ
อิจฺจาทโยปิ.

๓๙. เอตฺถ จ ครุ-ชนฺตุ-เหตุสทฺทานํ ปจมาลปนทุติยาพหุวจเนสุ ครุโน ชนฺตุโย ชนฺตุโน เหตุโยติ อธิกรูปานิ โหนฺติ.

๔๐. สตฺถาทิคณสฺส เภโท.

สตฺถา	สตฺถา สตฺถาโร
โภ สตฺถ สตฺถา	โภนฺโต สตฺถา สตฺถาโร
สตฺถารํ	สตฺถาเร สตฺถาโร
สตฺถารา สตฺถุนา	สตฺถาเรหิ-ภิ
สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส	สตฺถานํ สตฺถารานํ สตฺถูนํ
สตฺถารา	สตฺถาเรหิ-ภิ
สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส	สตฺถานํ สตฺถารานํ สตฺถูนํ
สตฺถริ	สตฺถาเรสุ สตฺถูสุ

๔๑. ตถา-

กตฺตา	กตฺตา กตฺตาโร
โภ กตฺต กตฺตา กตฺเต	โภนฺโต กตฺตา กตฺตาโร

เสสํ สตฺถุ (๔๐) สทิสํ.

๔๒. เอวํ-

ก. ขตฺตา ขนฺตา ธาตา เนตา อุฏฺฐาตา สารยิตา
คตฺตา คนฺตา ทาตา เจตา อกฺขาตา ทาปยิตา
วตฺตา มนฺตา ตาตา เมตา สนฺธาตา ปาลยิตา
นตฺตา หนฺตา ญาตา เชตา ปาเลตา หาปยิตา.

ข. คจฺฉิตา ปุจฺฉิตา เฉตฺตา ภาสิตา ญาปิตา เภตฺตา
มุจฺฉิตา ภาวิตา เนตฺตา วสฺสิตา พุชฺฌิตา ภตฺตา
อิจฺจาทโยปิ.

๔๓. **ปิตุ**สทฺโท.

ปิตา	ปิตโร
โภ ปิต ปิตา	ภวนฺโต ปิตโร
ปิตรํ	ปิตเร ปิตโร
ปิตรา ปิตุนา เปตฺยา	ปิตเรหิ-ภิ ปิตูหิ-ภิ ปิตุหิ-ภิ
ปิตุ ปิตุโน ปิตุสฺส	ปิตรานํ ปิตานํ ปิตูนํ ปิตุนํ
ปิตรา เปตฺยา	ปิตเรหิ-ภิ ปิตูหิ-ภิ ปิตุหิ-ภิ
ปิตุ ปิตุโน ปิตุสฺส	ปิตรานํ ปิตานํ ปิตูนํ ปิตุนํ
ปิตริ	ปิตเรสุ ปิตูสุ ปิตุสุ

เอวํ ภาตา ภาตโร อิจฺจาทิ.

อุการนฺโต.

๔๔. อูการนฺโต ปุลฺลิงฺโค **ปภู**สทฺโท.

ปภู	ปภู ปภุโว
โภ ปภุ	โภนฺโต ปภู ปภุโว
ปภุํ	ปภู ปภุโว
ปภุนา	ปภูหิ-ภิ
ปภุโน ปภุสฺส	ปภูนํ
ปภุนา ปภุมฺหา ปภุสฺมา	ปภูหิ-ภิ
ปภุโน ปภุสฺส	ปภูนํ
ปภุมฺหิ ปภุสฺมึ	ปภูสุ

๔๕. เอวํ-

ก. สพฺพาภิภู ปราภิภู โคตฺรภู ปติภูธิภู
สยมฺภู เวสฺสภูภิภู วตฺรภู สหภู วิภู.

๔๖. **สหภู**สทฺโท ตุ โยนํ โนอาเทสํ กตฺวา สหภุโนติ อธิกรูโป.

๔๗. ตถา **สพฺพญฺญู**อาทิสทฺโท โยเสฺวว วิเสโส.

ยถา-

สพฺพญฺญู	สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน
โภ สพฺพญฺญุ	โภนฺโต สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโน
สพฺพญฺญุํ	สพฺพญฺญู สพฺพญฺญุโนติ.

๔๘. เอวํ-

ก. กตญฺญู กาลญฺญตฺถญฺญู ธมฺมญฺญู เวทคทฺธคู
มตฺตญฺญู รตฺตญฺญู วิญฺญู มคฺคญฺญู ปารคนฺตคู.

อูการนฺโต.

๔๙. โอการนฺโต ปุลฺลิงฺโค **โค**สทฺโท.

โค	คาโว คโว
เห โค	เห คาโว คโว
คาวุํ คาวํ ควํ	คาโว คโว
คาเวน คเวน	คาเวหิ-ภิ คเวหิ-ภิ โคหิ โคภิ
คาวสฺส ควสฺส โคสฺส	ควํ คุนฺนํ โคนํ
คาวา คาวมฺหา-สฺมา	คาเวหิ-ภิ คเวหิ-ภิ โคหิ โคภิ
ควา ควมฺหา-สฺมา	
คาวสฺส ควสฺส โคสฺส	ควํ คุนฺนํ โคนํ
คาเว คาวมฺหิ-สฺมึ	คาเวสุ คเวสุ โคสุ
คเว ควมฺหิ-สฺมึ	

โอการนฺโต.

๕๐. เอตฺตาวตา-

สุคโต มโน ภควา คจฺฉํ จ สํ ภวํ ตถา
ราชาที สาคฺคิ ทณฺฑี จ ภิกฺขุ สตฺถา ปิตา ปภู
โคจฺเจวํ สตฺตวีเสเต ปุลฺลิงฺคมฺหิ กมา มตา.

ปุลฺลิงฺคปพฺพํ.

อิตฺถิลิงฺคปพฺพ

๕๑. ปุลฺลิงฺคมฺหิ ยถา วุตฺตา ปทานํ ปนฺติโย กมา
กมโตว ตถา อิตฺถิ- ลิงฺคํ ทานิ[๑] ปวุจฺจติ.

๕๒. อาการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค **กญฺญา**สทฺโท.

กญฺญา	กญฺญา กญฺญาโย
โภติ กญฺเญ	โภติโย กญฺญา กญฺญาโย
กญฺญํ	กญฺญา กญฺญาโย
กญฺญาย	กญฺญาหิ กญฺญาภิ
กญฺญาย	กญฺญานํ
กญฺญาย	กญฺญาหิ กญฺญาภิ
กญฺญาย	กญฺญานํ
กญฺญาย กญฺญายํ	กญฺญาสุ

๕๓. เอวํ-

ก. กจฺฉา รจฺฉา ลจฺฉา วจฺฉา อิจฺฉา กิจฺฉา วิจฺฉา กุจฺฉา
ตุจฺฉา ปุจฺฉา มุจฺฉา รุจฺฉา อิชฺชา วชฺชา วิชฺชา สชฺชา.

ข. อาปทา สกฺกรา เจตนา วฏฺฏกา
การณา สมฺปทา เทวตา ยาปนา
ภาวนา สกฺขรา เวทนา วาลิกา
วาสนา ขตฺติยา เมขลา มญฺชุสา.

---

[๑] คำว่า ทานิ มาจาก อิทานิ ลบ อิ หน้าศัพท์ดังคำว่า อิตฺถี = ถี, อคฺคินิ = คินิ

ค. ปพฺพชฺชา มทิรา ภิกฺขา นิปฺปชฺชา ตสิณา วิภา
พฺยาปชฺชา จริยา สิกฺขา วิสฺสชฺชา ลสิกา สิลา.

ฆ. สุสฺสูสา สึสปา อุกฺกา มตฺรา มนฺตา สภา ปภา
อุปาทาลมฺพุสา สิกฺกา ยตฺรา กนฺตา กถา ลตา.

ง. อภิชฺฌา อุเปกฺขา ปิปาสา ชิฆจฺฉา
จิกิจฺฉา พุภุกฺขา วิสาขา พลากา
อุปชฺฌา ติติกฺขา ปติฏฺฐา ติกิจฺฉา
วิตณฺฑา ปริกฺขา นิสชฺชา สลากา.

จ. เอลา เวลา โทลา สาลา ลาลา ลีลา ปีลา มาลา
เอสา อาสา นาสา ภาสา ภสฺสา มูสา อีหา พาหา.

ฉ. คีวา คาถา ตุลา กงฺขา ฉายา จ ปริสา ทิสา
วีณา นาวา คุหา สงฺขา ชายา จ วิสิขา สิขา.

ช. มายา มตฺตา สทฺธา เสยฺยา เมธา ลสิกา
เปกฺขา โคธา นินฺทา โสณฺฑา ลงฺกา วนิตา.
วาจา เมตฺตา จินฺตา ภสฺตฺรา สีมา สุลสา
เชฏฺฐา ราธา ชิวฺหา ฆณฺฑา วจฺจา วฬวา.

ฌ. ปญฺญา ขิฑฺฑา กลา อมฺพา สาขาญฺญา กรุณา รุชา
สญฺญา ขิฑฺฑา ขมา อมฺมา เลขานฺนา วสุธา สุธา.

ญ. นิทฺทา เอชา ชฏา ตณฺหา คงฺคา เสผาลิกา ปปา

มุทฺทา เสนา ฆฏา ชุณฺหา ชงฺฆูหา สุณิสา ปชา

อิจฺจาทโยปิ.

๕๔. เอตฺถ ปน อมฺมา-อมฺพา-อนฺนาสทฺทานํ อาลปเน รูปเภโท.

ยถา-

อมฺมา	อมฺมา อมฺมาโย
โภติ อมฺมา	โภติโย อมฺมา อมฺมาโย
อมฺมํ	อมฺมา อมฺมาโยติ.

อาการนฺโต.

๕๕. อิการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค **ภูมิ**สทฺโท.

ภูมิ	ภูมี ภูมิโย ภูมฺโย
เห ภูมิ	เห ภูมี ภูมิโย ภูมฺโย
ภูมึ	ภูมี ภูมิโย ภูมฺโย
ภูมิยา ภูมฺยา	ภูมีหิ-ภิ ภูมิหิ-ภิ
ภูมิยา ภูมฺยา	ภูมีนํ ภูมินํ
ภูมิยา ภูมฺยา	ภูมีหิ-ภิ ภูมิหิ-ภิ
ภูมิยา ภูมฺยา	ภูมีนํ ภูมินํ
ภูมิยา ภูมฺยา ภูมึ ภูมิยํ ภูมฺยํ ภูมฺโย	ภูมีสุ ภูมิสุ

๕๖. เอวํ-

ก. ปาฬิ ธาติ จ ปญฺญตฺติ วิปตฺติ วาสิ วาณธิ
ปาติ วาณิ จ ปณฺณตฺติ วิภตฺติ ทิฏฺฐิ วาลธิ.

ข. ปตฺติ กนฺติ อาณิ นาภิ กิตฺติ อิทฺธิ มุตฺติ พุทฺธิ นีติ โพธิ
วิตฺติ ขนฺติ อาฬิ ชาติ นนฺทิ สิทฺธิ ยุตฺติ รสฺมิ ภูติ โทณิ
รตฺติ ตนฺติ สาณิ หานิ ติตฺติ สุทฺธิ ภุตฺติ วุฑฺฒิ ปีติ โพทฺธิ
สตฺติ สนฺติ นาฬิ ชานิ สนฺธิ วุทฺธิ วุตฺติ เนมิ สูติ โกฏิ.

ค. คติ มติ ธิติ อสนิ อฏวิ อชนนิ
รติ สติ สุติ นิยติ ทีธิติ อปจิติ
ฉวิ ตติ จุติ วสนิ ยุวติ อภิรติ
กุฏิ ถุติ รุจิ วิกติ วิมติ อนุมติ.

ฆ. ธูลิ โอสธิ สมฺภูติ วิมุตฺติ เมตฺติ องฺคุลิ
ยฏฺฐิ สมฺปตฺติ วิญฺญตฺติ วิภูติ ตุฏฺฐิ ทุทฺรภิ

อิจฺจาทโยปิ.

๕๗. อตฺรายํ โพธิอาทีนํ วิเสสปทมาลา.

โพธิ	โพธี โพธิโย โพชฺโฌ
เห โพธิ	เห โพธี โพธิโย โพชฺโฌ
โพธึ	โพธี โพธิโย โพชฺโฌ
โพธิยา โพชฺฌา	โพธีหิ-ภิ โพธิหิ-ภิ
โพธิยา โพชฺฌา	โพธีนํ โพธินํ

โพธิยา โพชฺฌา	โพธีหิ-ภิ โพธิหิ-ภิ
โพธิยา โพชฺฌา	โพธีนํ โพธินํ
โพธิยา โพชฺฌา โพธึ	โพธีสุ โพธิสุ
โพธิยํ โพชฺฌํ โพชฺโฌ	

เอวมญฺเญปิ ยถารหํ เวทิตพฺพา.

๕๘. **รตฺติ**สทฺโท ตุ สตฺตมฺเยกวจเน รตฺโตติ อธิโก.

อิการนฺโต.

๕๙. อีการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค **อิตฺถี**สทฺโท.

อิตฺถี	อิตฺถี อิตฺถิโย
โภติ อิตฺถิ	โภติโย อิตฺถี อิตฺถิโย
อิตฺถิยํ อิตฺถึ	อิตฺถี อิตฺถิโย
อิตฺถิยา	อิตฺถีหิ-ภิ
อิตฺถิยา	อิตฺถีนํ
อิตฺถิยา	อิตฺถีหิ-ภิ
อิตฺถิยา	อิตฺถีนํ
อิตฺถิยํ อิตฺถิยา	อิตฺถีสุ

๖๐. เอวํ-

ก. อปาจี กุกฺกุฏฺฐี กากี กปฺปุสี โคตมี มิคี
อลกฺขี นาวิกี ทาสี มหนฺตี โอสธี กิกี.

ข. เวตฺตรณี สีลวตี สีหี เมธาวินี คหปตานี
เอกปที จนฺทวตี ยกฺขี พาราณสี มหี เทวี.

ค. รูปวตี กินฺนรี กุมารี คนฺธพฺพี หํสี นที กุเวณี
โปกฺขรณี สูกรี ปตีจี คนฺธารี โภตี สขี อุทีจี.

ฆ. ปาฏลี พฺราหฺมณี ขารี มาตุลานี ตปสฺสินี
วานรี กิงฺกิณี นารี สากิยานี กุสาวตี.

ง. วาปี คุณวตี คาวี หตฺถินี ปิยภาณินี
นาคี กุลวตี ปาจี เวนเตยฺยี จ ทณฺฑินี.

จ. คหณี กทลี มหตี อวนี
ตรุณี กุมุที ปถวี อุตุนี
ธรณี กฏสี ชคตี นฬินี
วรุณี ทหรี ปุถวี ภคินี.

ฉ. อยฺยิกานี วรุณานี อุชฺเชนี กาสฺมรี อชี
อฏฺฐมี สตฺตมี อุพฺพี ปญฺจมี เมทนี ฆฏี.

ช. กุนฺตนี สีหินี เจฏี คพฺภินี ราชินี อาสี
กุนฺนที ทีปินี ภูรี ยกฺขินี ภิกฺขุนี อีสี.

ฌ. คณวตี คติมตี อมาวสี
พลวตี พลิมตี อุทญฺชนี

ธนวตี มติมตี จตุทฺทสี
ยสวตี สติมตี อนีกินี

อิจฺจาทโยปิ.

๖๑. อตฺรายํ ทาสี-โอสธีอาทีนํ รูปวิเสโส.

ทาสีสทฺโท.

ทาสี	ทาสี ทาสิโย ทาสฺโย
โภติ ทาสิ	โภติโย ทาสี ทาสิโย ทาสฺโย
ทาสิยํ ทาสึ	ทาสี ทาสิโย ทาสฺโย
ทาสิยา ทาสฺยา	ทาสีหิ-ภิ
ทาสิยา ทาสฺยา	ทาสีนํ
ทาสิยา ทาสฺยา	ทาสีหิ-ภิ
ทาสิยา ทาสฺยา	ทาสีนํ
ทาสิยา ทาสฺยา ทาสิยํ ทาสฺยํ ทาสฺโย	ทาสีสุ

เอวํ โอสธี-พฺราหฺมณีสทฺทา.

๖๒. โปกฺขรณีสทฺทาทีนํ ตุ ตติยาทีสุ เอกวจเนสุ โปกฺขรญฺญา นชฺชา ปถพฺยาติ จ สตฺตมฺเยกวจเน โปกฺขรญฺญา โปกฺขรญฺญํ โปกฺขรญฺโญ, นชฺชา นชฺชํ นชฺโช, ปถพฺยา ปถพฺยํ ปถพฺโยติ จ ปจฺฉิมาลปนทุติยาพหุวจเนสุ โปกฺขรญฺโญ นชฺโช ปถพฺโยติ จ รูปวิเสโส เวทิตพฺโพ.

อีการนฺโต.

๖๓. อุการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค **เธนุ**สทฺโท.

เธนุ	เธนู เธนุโย
เห เธนุ	เห เธนู เธนุโย
เธนุํ	เธนู เธนุโย
เธนุยา	เธนูหิ-ภิ เธนุหิ-ภิ
เธนุยา	เธนูนํ เธนุนํ
เธนุยา	เธนูหิ-ภิ เธนุหิ-ภิ
เธนุยา	เธนูนํ เธนุนํ
เธนุยํ เธนุยา	เธนูสุ เธนุสุ

๖๔. เอวํ-

ก. อนฺทุ อลุ กณฺฑุ กเรณุ กงฺกุ อิรุ อุตุ ตนุ กาสุ ทนุ รชฺชุ
ททฺทุ กฎฺฐุ ขชฺชุ ปิยงฺคุ กงฺคุ อุพฺพุ สสฺสุ กุ อุสุ วิชฺชุ.

ข. กจฺฉุ ธาตุ ยาคุ นตฺถุ เผคฺคมฺพุ มงฺกุ มญฺชุ จ
มาตุ ธีตุ ทุหิตุ จ อิจฺจาที เธนุยา สมา.

๖๕. อตฺรายํ **มาตา**ทีนํ เภโท.

มาตา	มาตา มาตโร
โภติ มาตา	โภติโย มาตา มาตโร
มาตรํ	มาตโร
มาตรา มาตุยา มตฺยา	มาตราหิ-ภิ มาตูหิ-ภิ
มาตุ มาตุยา มตฺยา	มาตรานํ มาตานํ มาตูนํ

มาตรา มาตุยา มตฺยา	มาตราหิ-ภิ มาตูหิ-ภิ
มาตุ มาตุยา มตฺยา	มาตรานํ มาตานํ มาตูนํ
มาตริ มาตุยา มตฺยา	มาตราสุ มาตูสุ
มาตุยํ มตฺยํ	

ธีตุสทฺโท.

ธีตา	ธีตโร
โภติ ธีตา	โภติโย ธีตา ธีตโร
ธีตรํ ธีตํ	ธีตโร
ธีตรา ธีตุยา	ธีตราหิ-ภิ ธีตูหิ-ภิ
ธีตุ ธีตุยา	ธีตรานํ ธีตานํ ธีตูนํ
ธีตรา ธีตุยา	ธีตราหิ-ภิ ธีตูหิ-ภิ
ธีตุ ธีตุยา	ธีตรานํ ธีตานํ ธีตูนํ
ธีตริ ธีตุยํ ธีตุยา	ธีตราสุ ธีตูสุ

เอวํ ทุหิตุ นตฺตุ ปนตฺตุอาทโย.

อุการนฺโต.

๖๖. อูการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค **ชมฺพู**สทฺโท.

ชมฺพู	ชมฺพู ชมฺพุโย
เห ชมฺพุ	เห ชมฺพุโย
ชมฺพุํ	ชมฺพู ชมฺพุโย
ชมฺพุยา	ชมฺพูหิ-ภิ

ชมฺพุยา	ชมฺพูนํ
ชมฺพุยา	ชมฺพูหิ-ภิ
ชมฺพุยา	ชมฺพูนํ
ชมฺพุยํ ชมฺพุยา	ชมฺพูสุ

๖๗. เอวํ-

ก. วธู สรภู วาโมรู สรพู สุตนู จมู
วทญฺญู นาคนาสูรู กตญฺญู ภู อภู ปสู

อิจฺจาทโยปิ.

อูการนฺโต.

๖๘. โอการนฺโต อิตฺถิลิงฺโค **โค**สทฺโท.

โค คาวี	คาวี คาวิโย
เห โค คาวิ	เห คาวี คาวิโย
คาวิยํ คาวึ	คาวี คาวิโย

เสสํ อิตฺถี (๕๙) สมํ.

โอการนฺโต.

๖๙. เอตฺตาวตา-

กญฺญามฺมา ภูมิ โพธิตฺถี ทาสี เธนุ จ มาตุ จ
ธีตุ ชมฺพู จ โคจฺเจกา- ทส ถิยํ กมา มตา.

อิตฺถิลิงฺคปฺพฺพํ.

นปุํสกปพฺพ

๗๐. ปุมิตฺถีสุ ยถา วุตฺตา ปทานํ ปนฺติโย กมา
กมโตว นปุํสก- ลิงฺคํ ทานิ ปวุจฺจติ.

๗๑. อการนฺโต นปุํสกลิงฺโค **จิตฺต**สทฺโท.

จิตฺตํ	จิตฺตา จิตฺตานิ
เห จิตฺต จิตฺตา	เห จิตฺตา จิตฺตานิ
จิตฺตํ	จิตฺเต จิตฺตานิ
จิตฺเตน	จิตฺเตหิ-ภิ
จิตฺตสฺส	จิตฺตานํ
จิตฺตา จิตฺตมฺหา จิตฺตสฺมา	จิตฺเตหิ-ภิ
จิตฺตสฺส	จิตฺตานํ
จิตฺเต จิตฺตมฺหิ จิตฺตสฺมึ	จิตฺเตสุ

๗๒. เอวํ-

ก. ปุญฺญ-ปาป-ผล-รูป-สาธนํ โสต-ฆาน-สุข-ทุกฺข-การณํ
ทาน-สีล-ธน-ฌาน-โลจนํ มูล-กูล-พล-ชาล-มงฺคลํ.

ข. นฬิน-ลิงฺค-มุขงฺค-ชลมฺพุชํ ปุลิน-ธญฺญ-หิรญฺญ-ปทามตํ
ปทุม-ปณฺณ-สุสาน-วนายุธํ หทย-จีวร-วตฺถ-กุลินฺทฺริยํ.

ค. นยน-วทน-ยาโนทาน-โสปาน-ปานํ
ภวน-ภุวน-โลหาลาต-ตุณฺฑณฺฑ-ปีฐํ

กรณ-มรณ-ญาณารมฺมณารญฺญ-ตาณํ
จรณ-นคร-ตีรจฺฉตฺต-ฉิทฺโททกํ กํ.

ฆ. กนก-ตรณ-พฺยากรณาสนํ สกฏฺ-ธรณ-ปูรณ-สูทนํ
กลล-คหณ-โพธน-รุนฺธนํ กมล-ลวณ-โรธน-ภุญฺชนํ.

ง. วชิร-ปมาณ-คณฺหน-ปณีต-กุณฺฑลํ
รุจิร-สรีร-กมฺพล-ปตฺตฺต-ปลฺลลํ
มทิร-ภคณฺฑลคฺคล-ปภาต-มณฺฑลํ
รุธิร-กรีส-สมฺพล-กลตฺต-ถณฺฑิลํ.

จ. วสนํ ปวนํ กมฺมํ คคนํ ลวนํ ฆมฺมํ
ปจนํ สวนํ วมฺมํ คมนํ หวนํ เวสฺมํ

อิจฺจาทโยปิ.

๗๓. อตฺรายํ กมฺมาทีนํ รูปวิเสโส.

กมฺมํ	กมฺมา กมมานิ
เห กมฺม กมฺมา	เห กมฺมา กมฺมานิ
กมฺมํ	กมฺเม กมฺมานิ
กมฺมุนา กมฺมนา กมฺเมน	กมฺเมหิ-ภิ
กมฺมุโน กมฺมสฺส	กมฺมานํ
กมฺมุนา กมฺมา กมฺมมฺหา-สฺมา	กมฺเมหิ-ภิ
กมฺมุโน กมฺมสฺส	กมฺมานํ
กมฺมนิ กมฺเม กมฺมมฺหิ-สฺมึ	กมฺเมสุ

๗๔. ฌมฺม-จมฺม-เวสฺมานํ ตุ สตฺตมฺเยกวจเน ฌมฺมนิ จมฺมนิ เวสฺมนีติ รูปวิเสโส. ตทญฺโญ จิตฺต (๗๑) นโย.

๗๕. คุณวนฺตาทีนํ ปน ปฐมาลปนทุติยาจาเนสุ คุณวํ, คุณวนฺตา คุณวนฺติ คุณวนฺตานีติ วิเสโส. ตทญฺโญ ภควนฺตุ (๙) สโม.

๗๖. ตถา คจฺฉนฺตาทิสทฺโทปิ.

คจฺฉํ คจฺฉนฺตํ, คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตานีติ วิเสโส. ตทญฺโญ คจฺฉนฺต-(๑๑) สโม.

อการนฺโต.

๗๗. อาการนฺโต นปุํสกลิงฺโค **อสฺสทฺธา**สทฺโท.

นตฺถิ สทฺธา เอตสฺสาติ-

อสฺสทฺธํ	อสฺสทฺธา อสฺสทฺธานิ
โภ อสฺสทฺธ อสฺสทฺธา	โภนฺโต อสฺสทฺธา อสฺสทฺธานิ

เสสํ จิตฺต (๗๑) สมํ. ตถา มุขนาสิกํ. เอตฺถ ปน ทฺวนฺเทกตฺตา สพฺพตฺถ เอกวจนเมว.

ยถา-

ปฐมา.	(สิ)	มุขนาสิกํ
อาลปนํ.	(สิ)	มุขนาสิก
ทุติยา.	(อํ)	มุขนาสิกํ
ตติยา	(นา)	มุขนาสิเกน

จตุตฺถี.	(ส)	มุขนาสิกสฺส
ปญฺจมี.	(สฺมา)	มุขนาสิกา มุขนาสิกมฺหา-สฺมา
ฉฏฺฐี.	(ส)	มุขนาสิกสฺส
สตฺตมี.	(สฺมึ)	มุขนาสิเก มุขนาสิกมฺหิ-สฺมินฺติ.

อาการนฺโต.

๗๘. อิการนฺโต นปุํสกลิงฺโค **อฏฺฐิ**สทฺโท.

อฏฺฐิ	อฏฺฐี อฏฺฐีนิ
เห อฏฺฐิ	เห อฏฺฐี อฏฺฐีนิ
อฏฺฐึ	อฏฺฐี อฏฺฐีนิ

เสสํ อคฺคิ (๓๒) สมํ.

เอวํ-

๗๙. อกฺขิ สตฺถิ อนุสนฺธิ ทธิ จ ขวาริ วาริ
อจฺฉิ สปฺปิ อามคนฺธิ ปญฺหิ ปณฺณิ นนฺทิ อจฺจิ

อิจฺจาทโยปิ.

อิการนฺโต.

๘๐. อีการนฺโต นปุํสกลิงฺโค **สุขการี**สทฺโท.

สุขการิ	สุขการี สุขการีนิ
เห สุขการิ	เห สุขการี สุขการีนิ
สุขการินํ สุขการึ	สุขการี สุขการีนิ

เสสํ ทณฺฑี (๓๔) สมํ. เอวํ สีฆยายีตฺยาทิ.

อีการนฺโต.

๘๑. อุการนฺโต นปุํสกลิงฺโค **อายุ**สทฺโท.

อายุ	อายู อายูนิ
เห อายุ	เห อายู อายูนิ
อายุํ	อายู อายูนิ

เสสํ ภิกฺขุ (๓๗) สมํ.

๘๒. เอวํ เณยฺยานิ อญฺญานิ จกฺขุ ทารุ อสุ ธนุ
วตฺถุ มตฺถุ อสฺสุ ชตฺตุ จารุ วสุ วปุ มธุ
ตาลุ วายุ ชตุ หิงฺคุ สิคฺคุ สานุ ติปุ อิติ.

อุการนฺโต.

๘๓. อูการนฺโต นปุํสกลิงฺโค **โคตฺรภู**สทฺโท.

โคตฺรภู	โคตฺรภู โคตฺรภูนิ
เห โคตฺรภุ	เห โคตฺรภู โคตฺรภูนิ

เสสํ อายุ (๘๑) สมํ. เอวํ อภิภู สยมฺภู ธมฺมญฺญูตฺยาทิ.

อูการนฺโต.

๘๔. โอการนฺโต นปุํสกลิงฺโค **จิตฺตโค**สทฺโท.

จิตฺตา คาโว เอตสฺสาติ-

จิตฺตคุ	จิตฺตคู จิตฺตคูนิ
โภ จิตฺตคุ	จิตฺตคู จิตฺตคูนิ
จิตฺตคุํ	จิตฺตคู จิตฺตคูนิ

เสสํ อายุ (๘๑) สมํ.

โอการนฺโต.

๘๕. เอตฺตาวตา-

จิตฺตํ กมฺมมสฺสทฺธฏฺจิ　　สุขการายุ โคตฺรภู
จิตฺตโค เจติ อฏฺเจเต　　นปุํสเก กมา มตา.

นปุํสกปพฺพํ.

๘๖. ปุลฺลิงฺค'มิตฺถิลิงฺคญฺจ　　ลิงฺคํ ตถา นปุํสกํ
ลิงฺคโต ติวิเธเนวํ　　นามนามํ ปติฏฺจิตนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห นามนามวิภาโค นาม ปจโม ปริจฺเฉโท.

&&&&

๒. สพฺพนามวิภาค

ปุลฺลิงฺคปพฺพ

๘๗. ลิงฺคการนฺตเภเทน นามนามํ วิภชฺชิตํ
ติลิงฺคสหิตํ สพฺพ- นามํ ทานิ ปวุจฺจติ.

๘๘. สพฺพญฺญิตรญฺญตรํ กตรํ กตโม'ภยํ
อญฺญตมํ ปุพฺพาปรํ ปรญฺจ ทกฺขิณุตฺตรํ.

อธรํ ยํ เตติมามุ- กิ'เมกุภ-ทฺวิ-ติ-จตุ
ตุมฺหํ อมฺหญฺจาติ สพฺพ- นามานิ สตฺตวีสติ.

๘๙. อตฺรายํ ปุลฺลิงฺโค **สพฺพ**สทฺโท.

สพฺโพ	สพฺเพ
โภ สพฺพ	โภนฺโต สพฺเพ
สพฺพํ	สพฺเพ
สพฺเพน	สพฺเพหิ-ภิ
สพฺพสฺส	สพฺเพสํ สพฺเพสานํ
สพฺพมฺหา-สฺมา	สพฺเพหิ-ภิ
สพฺพสฺส	สพฺเพสํ สพฺเพสานํ
สพฺพมฺหิ-สฺมึ	สพฺเพสุ

เอวํ อธรนฺตานิ สพฺพนามานิ.

๙๐. **ย**สทฺโท.

โย	เย
ยํ	เย
เยน	เยหิ เยภิ
ยสฺส	เยสํ เยสานํ
ยมฺหา ยสฺมา	เยหิ เยภิ
ยสฺส	เยสํ เยสานํ
ยมฺหิ ยสฺมึ	เยสุ

๙๑. **ต**สทฺโท.

โส	เน เต
นํ ตํ	เน เต
เนน เตน	เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ
อสฺส นสฺส ตสฺส	เนสํ เนสานํ เตสํ เตสานํ
อสฺมา นสฺมา ตสฺมา นมฺหา ตมฺหา	เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ
อสฺส นสฺส ตสฺส	เนสํ เนสานํ เตสํ เตสานํ
อสฺมึ นสฺมึ ตสฺมึ นมฺหิ ตมฺหิ	เนสุ เตสุ

๙๒. **เอต**สทฺโท.

เอโส	เอเต
เอตํ	เอเต

ตทญฺญํ สพฺพ (๘๙) สมํ.

๙๓. **อิม**สทฺโท.

อยํ	อิเม
อิมํ	อิเม
อเนน อิมินา	เอหิ-ภิ อิเมหิ-ภิ
อสฺส อิมสฺส	เอสํ-สานํ อิเมสํ-สานํ
อสฺมา อิมสฺมา-มฺหา	เอหิ-ภิ อิเมหิ-ภิ
อสฺส อิมสฺส	เอสํ-สานํ อิเมสํ-สานํ
อสฺมึ อิมสฺมึ-มฺหิ	เอสุ อิเมสุ

๙๔. **อมุ**สทฺโท.

อสุ อมุ	อมู
อมุํ	อมู
อมุนา	อมูหิ-ภิ
อมุสฺส	อมูสํ อมูสานํ
อมุสฺมา อมุมฺหา	อมูหิ-ภิ
อมุสฺส	อมูสํ อมูสานํ
อมุสฺมึ อมุมฺหิ	อมูสุ

กการสหิเต ปน อมุโก อสุโกตฺยาทินา สุคต (๔) นโย เนยฺโย.

๙๕. **กึ**สทฺโท.

โก	เก
กํ	เก
เกน	เกหิ-ภิ
กสฺส กิสฺส	เกสํ เกสานํ
กสฺมา กมฺหา กิสฺมา กิมฺหา	เกหิ-ภิ
กสฺส กิสฺส	เกสํ เกสานํ
กสฺมึ กมฺหิ กิสฺมึ กิมฺหิ	เกสุ

๙๖. ยทา ปน โส **จิ**นิปาตสหิโต, ตทายํ รูปนโย.

โกจิ	เกจิ
กิญฺจิ	เกจิ
เกนจิ	เกหิจิ-ภิจิ
กสฺสจิ	เกสญฺจิ
กิสฺมาจิ กมฺหาจิ	เกหิจิ-ภิจิ
กสฺสจิ	เกสญฺจิ
กิสฺมิญฺจิ กมฺหิจิ กิมฺหิจิ	เกสุจิ

๙๗. **เอก**สทฺโท.

เอโก เสฏฺฐาสหายญฺญ- ตุลฺยสงฺขฺยาสุ ทิสฺสติ
เอกวจโน สงฺขฺยาย- มญฺญตฺเถกพหูสฺวปิ.

ยถา สงฺขฺยายํ-

เอโก, เอกํ, เอเกน, เอกสฺส, เอกมฺหา เอกสฺมา, เอกสฺส, เอกมฺหิ เอกสฺมินฺติ. อญฺญตฺถ ตุ สพฺพ (๘๙) สมํ.

๙๘. **อุภ-ทฺวิ-ติ-จตุ**-สทฺทา.

อุภ-ทฺวิ-ติ-จตุ-สทฺทา สงฺขฺยายเมว สพฺพทา
เนว เจกวจนนฺตา พฺหวนฺตาเยว สพฺพทา.

อุภสทฺโท ติลิงฺเคปิ สมานรูปโก สทา
อตฺถโต ตุ ทฺวิสทฺทตฺถ- วาจโก ส ภเว สทา.

ก. ยถา-

ปฐมา.	(โย)	อุโภ อุเภ
อาลปนํ.	(โย)	อุโภ อุเภ
ทุติยา.	(โย)	อุโภ อุเภ
ตติยา.	(หิ)	อุโภหิ-ภิ
จตุตฺถี.	(นํ)	อุภินฺนํ
ปญฺจมี.	(หิ)	อุโภหิ-ภิ
ฉฏฺฐี.	(นํ)	อุภินฺนํ
สตฺตมี.	(สุ)	อุโภสุ อุเภสุ

เอวํ-

ข. เทฺว ทุเว, เทฺว ทุเว, ทฺวีหิ-ภิ, ทฺวินฺนํ ทุวินฺนํ, ทฺวีหิ-ภิ, ทฺวินฺนํ

ทุวินฺนํ, ทฺวีสุ.

ค. ตโย, ตโย, ตีหิ-ภิ, ตินฺนํ ติณฺณํ ติณฺณนฺนํ, ตีหิ-ภิ, ตินฺนํ ติณฺณํ ติณฺณนฺนํ, ตีสุ.

ฆ. จตุโร จตฺตาโร, จตุโร จตฺตาโร, จตูหิ-ภิ จตุพฺภิ, จตุนฺนํ, จตูหิ-ภิ,จตุพฺภิ, จตุนฺนํ, จตูสูติ.

สพฺพนามปุลฺลิงฺคปพฺพํ

อิตฺถิลิงฺคปพฺพ

๙๙. อิตฺถิลิงฺโค **สพฺพนาม**สทฺโท.

สพฺพา	สพฺพา สพฺพาโย
เห สพฺเพ	เห สพฺพา สพฺพาโย
สพฺพํ	สพฺพา สพฺพาโย
สพฺพาย	สพฺพาหิ-ภิ
สพฺพสฺสา สพฺพาย	สพฺพาสํ สพฺพาสานํ
สพฺพาย	สพฺพาหิ-ภิ
สพฺพสฺสา สพฺพาย	สพฺพาสํ สพฺพาสานํ
สพฺพสฺสํ สพฺพายํ	สพฺพาสุ

เอวํ ยสทฺทนฺตานิ.

๑๐๐. ทกฺขิณุตฺตรานํ ตุ สตฺตมฺเยกวจเน ทกฺขิณสฺสายํ ทกฺขิณสฺสํ ทกฺขิณาย, อุตฺตรายํ อุตฺตรสฺสํ อุตฺตรายาติ รูปวิเสโส.

๑๐๑. **ต**สทฺโท.

สา	นา ตา นาโย ตาโย
นํ ตํ	นา ตา นาโย ตาโย
นาย ตาย	นาหิ-ภิ ตาหิ-ภิ
ติสฺสาย ตสฺสาย อสฺสาย	นาสํ นาสานํ
นสฺสาย อสฺสา นสฺสา	ตาสํ ตาสานํ
ติสฺสา ตสฺสา นาย ตาย	
นาย ตาย	นาหิ-ภิ ตาหิ-ภิ
[จตุตฺถีสมํ]	
อสฺสํ นสฺสํ ติสฺสํ ตสฺสํ	นาสุ ตาสุ
นายํ ตายํ	

๑๐๒. **เอต**สทฺโท.

เอสา	เอตา เอตาโย
เอตํ	เอตา เอตาโย
เอตาย	เอตาหิ เอตาภิ
เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย	เอตาสํ เอตาสานํ
เอตาย	เอตาหิ เอตาภิ
[จตุตฺถีสมํ]	
เอติสฺสํ เอตายํ	เอตาสุ

๑๐๓. **อิม**สทฺโท.

อยํ	อิมา อิมาโย
อิมํ	อิมา อิมาโย
อิมาย	อิมาหิ-ภิ
อสฺสาย อิมิสฺสาย อสฺสา	อิมาสํ อิมาสานํ
อิมิสฺสา อิมาย	
[จตุตฺถีสมํ]	
อสฺสํ อิมิสฺสํ อิมิสฺสา อิมายํ	อิมาสุ

๑๐๔. **อมุ**สทฺโท.

อสุ	อมู อมุโย
อมุํ	อมู อมุโย
อมุยา	อมูหิ-ภิ
อมุสฺสา อมุยา	อมูสํ อมูสานํ
[ตติยาสมํ]	
[จตุตฺถีสมํ]	
อมุสฺสํ อมุยํ อมุยา	อมูสุ

กการสหิเต ปน อสุกา อมุกาตฺยาทินา อิตฺถิลิงฺคสพฺพ (๙๙) นโย เนยฺโย. ตถา กิเมกสทฺทา.

๑๐๕. **ทฺวิ-ติ-จตุ**-สทฺทา.

ก. เทฺว, เทฺว, ทฺวีหิ-ภิ, ทฺวินฺนํ ทุวินฺนํ, ทฺวีหิ-ภิ, ทฺวินฺนํ ทุวินฺนํ, ทฺวีสุ.

ข. ติสฺโส, ติสฺโส, ตีหิ-ภิ, ติสฺสนฺนํ, ตีหิ-ภิ, ติสฺสนฺนํ, ตีสุ.

ค. จตสฺโส, จตสฺโส, จตูหิ-ภิ, จตสฺสนฺนํ, จตูหิ-ภิ, จตสฺสนฺนํ, จตูสูติ.

อิตฺถิลิงฺคปพฺพํ.

นปุํสกลิงฺคปพฺพ

๑๐๖. นปุํสกลิงฺโค **สพฺพนาม**สทฺโท.

สพฺพํ	สพฺพานิ
เห สพฺพ	เห สพฺพานิ

ตทญฺญํ ปุลฺลิงฺคสพฺพ (๘๙) สมํ.

เอวํ เอตสทฺทนฺตานิ.

๑๐๗. **อิม**สทฺโท.

อิทํ อิมํ	อิมานิ

ตทญฺญํ ปุลฺลิงฺเค วิย (๙๓) เญยฺยํ.

๑๐๘. **อมุ**สทฺโท.

อทุํ	อมู อมูนิ
อทุํ อมุํ	อมู อมูนิ

ตทญฺญํ ปุลฺลิงฺเค วิย (๙๔) เญยฺยํ.

๑๐๙. **กึ**สทฺโท

กึ	กานิ

ตทญฺญํ ปุลฺลิงฺเค วิย (๙๕) เญยฺยํ.

๑๑๐. **เอก**สทฺโท.

เอกํ, เอกํ, เอเกน, เอกสฺส. ตทญฺญํ ปุลฺลิงฺเค วิย (๙๗) เญยฺยํ.

๑๑๑. **ทฺวิ-ติ-จตุ**-สทฺทา ปุลฺลิงฺค (๙๘) สทิสาเยว. ปฐมาทุติยาสุ ปน ติ-จตุ-สงฺขฺยานํ ตีณิ จตฺตารีติ รูปํ.

นปุํสกลิงฺคปพฺพํ.

๑๑๒. ตเอติมามุกึสทฺทา อตฺเถ โหนฺติ ยถากฺกมํ
ปรมฺมุขาสนฺนจฺจนฺต- สมีปทูรปุจฺฉเน.

ติลิงฺคสพฺพนามํ.

อลิงฺคสพฺพนาม

๑๑๓. ติลิงฺคสหิตํ สพฺพํ สพฺพนามํ วิภชฺชิตํ
อถาลิงฺคตุมฺหมฺหานํ วิภาโค ทานิ นียเต.

๑๑๔. **ตุมฺห**สทฺโท.

ตฺวํ ตุวํ	ตุมฺเห
ตฺวํ ตํ ตุวํ ตวํ	ตุมฺหากํ ตุมฺเห
ตฺวยา ตยา	ตุมฺเหหิ-ภิ
ตุมฺหํ ตว ตุยฺหํ	ตุมฺหํ ตุมฺหากํ

ตฺวยา ตยา	ตุมฺเหหิ-ภิ
ตุมฺหํ ตว ตุยฺหํ	ตุมฺหํ ตุมฺหากํ
ตฺวยิ ตยิ	ตุมฺเหสุ

๑๑๕. **อมฺห**สทฺโท.

อหํ	มยํ อมฺเห
มมํ มํ	อมฺหากํ อมฺเห
มยา	อมฺเหหิ-ภิ
อมฺหํ มม มยฺหํ มมํ	อมฺหํ อมฺหากํ อสฺมากํ
มยา	อมฺเหหิ-ภิ
อมฺหํ มม มยฺหํ มมํ	อมฺหํ อมฺหากํ อสฺมากํ
มยิ	อมฺเหสุ

๑๑๖. โว-โน-เต-เมติ อาเทสา ตุมฺหมฺหานํ ยถารหํ
ปทโตเยว ทิสฺสนฺติ น ปทาโท กุทาจนํ.

ยถา-

ปฐมา.	คจฺฉถ โว สกํ คามํ	อิเธว โน วสามเส
ทุติยา.	ปหาย โว คมิสฺสามิ	มา โน อชฺช วิกนฺตยุํ.
ตติยา.	สุนฺทรํ โว กตํ กมฺมํ	กตํ โน สคฺคคามิกํ
จตุตฺถี.	ธมฺมํ โว เทสยิสฺสามิ	รชฺเชน โน วิภชฺชถ.
ฉฏฺฐี.	ปกตึ โวหํ ตุฏฺโฐสฺมิ	สตฺถา โน อมตํ คโต
ตติยา.	อสุทฺธํ เต กตํ กมฺมํ	กตํ เม สุทฺธกมฺมิกํ.

จตุตฺถี. ทฑามิ เต วรํ คามํ เทหิ เม วรสนฺตกํ
ฉฏฺฐี. อิทํ เม มาปิตํ รฏฺฐํ อิทํ เม สุทฺธโภชนนฺติ.

อลิงฺคสงฺขฺยา

๑๑๗. ปญฺจาทฺยฏฺฐารสนฺตานํ ตถา กติปทสฺส จ
อตฺราลิงฺคสภาวตฺตา รูปํ ทานิ ปวุจฺจติ.

ปญฺจาทฺยฏฺฐารสนฺตา จ สงฺขฺยา กติปทํปิ จ
สทา พหุวจนนฺตา ติลิงฺเคปิ สมานกา.

ยถา-

ก. ปญฺจ ปุริสา คจฺฉนฺติ, ปญฺจ อิตฺถิโย นิสีทนฺติ, ปญฺจ จิตฺตานิ ภวนฺติ. ตถา ทุติยายํ. ปญฺจหิ-ภิ, ปญฺจนฺนํ, ปญฺจหิ-ภิ, ปญฺจนฺนํ, ปญฺจสูติ. เอวํ ฉ, สตฺต, อฏฺฐ, นว, ทส.

ข. เอโก จ ทส จ, เอเกน อธิกา ทสาติ เอกาทส, เอการส. ตถา ทฺวาทส พารส, เตรส, จตุทฺทส จุทฺทส โจทฺทส, ปญฺจทส ปนฺนรส ปณฺณรส, โสฬส, สตฺตทส สตฺตรส, อฏฺฐาทส อฏฺฐารส.

๑๑๘. **กติ**สทฺโท.

กติ ติฏฺฐนฺติ, กติ ปสฺสติ, กติหิ-ภิ, กตีนํ, กติหิ-ภิ, กตีนํ, กติสุ.

อลิงฺคปพฺพํ.

๑๑๙. ปุมิตฺถินปุํสกานํ เภเทน จ ติลิงฺคิกํ
อลิงฺคญฺเจติ เทฺวธาว สพฺพนามํ ปติฏฺฐิตนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห สพฺพนามวิภาโค นาม ทุติโย ปริจฺเฉโท.

&&&&

๓. สมาสนามวิภาค

สมาสนาม

๑๒๐. วิภตฺตํ ลิงฺคาลิงฺเคหิ   สพฺพนามํ ปเภทโต
สวิภาคํว "สมาส-   นามํ" ทานิ ปวุจฺจติ.

๑๒๑. เอกปทตฺถภาวญฺจ   เอกวิภตฺตุปาคมํ
ปทานํ ตีหิ สงฺเขปํ   เอตํ สมาสลกฺขณํ.

๑๒๒. สมาโส ฉพฺพิโธ'พฺยยี-   ภาโว จ กมฺมธารโย
ทิคุ ตปฺปุริโส พหุพฺ-   พีหิ ทฺวนฺโทติ นามโส.

๑๒๓. อตฺรายํ อพฺยยีภาโว.

อพฺยยตฺถปฺปธาเนน   อพฺยเยหิ สมสฺสเต
อพฺยยตฺถวิภาวา ส-   พฺยยีภาโวติ วุจฺจเต.

อพฺยยีภาวสมาส

อุปสคฺคปุพฺพก

๑๒๔. **อุปนคร**สทฺโท.

นครสฺส สมีปนฺติ อตฺเถ-

อุปนครํ	อุปนครํ
โภ อุปนครํ	โภนฺโต อุปนครํ
อุปนครํ	อุปนครํ
อุปนครํ อุปนคเรน	อุปนครํ อุปนคเรหิ-ภิ
อุปนครํ อุปนครสฺส	อุปนครํ อุปนครานํ
อุปนครา-มฺหา-สฺมา	อุปนครํ อุปนคเรหิ-ภิ
[จตุตฺถีสมํ]	
อุปนครํ อุปนคเร	อุปนครํ อุปนคเรสุ
อุปนครมฺหิ-สฺมึ	

๑๒๕. ปจเม ทุติเย นิจฺจํ อํภาโว น ตุ ปญฺจเม
ตติยาจตุตฺถีฉฏฺฐี- สตฺตมีสุ วิกปฺปโต.

๑๒๖. ตถา-

สมีป กุมฺภสฺส สมีปํ อุปกุมฺภํ.

อภาว ทรถานํ อภาโว นิทฺทรถํ.

ปจฺฉา รถสฺส ปจฺฉา อนุรถํ.

โยคฺค รูปสฺส โยคฺคํ อนุรูปํ.

วิจฺฉา อฑฺฒมาสฑฺฒมาสํ อนุ อนฺวฑฺฒมาสํ.

อนุปุพฺพ เชฏฺฐานํ อนุปุพฺโพ อนุเชฏฺฐํ.

มริยาท ปาณโกฏิยา มริยาโท อาปาณโกฏิกํ.

อภิวิธิ กุมารา อภิวิธิ อากุมารํ.

ปฏิโลม โสตสฺส ปฏิโลมํ ปฏิโสตํ.

สมิทฺธิ ภิกฺขาย สมิทฺธิ สุภิกฺขํ.

อนุรูป รูปสฺส อนุรูปํ ปติรูปํ.

อิตฺถีสุ อธิกิจฺจ ปวตฺตา-

(สิ) อธิตฺถิ	(โย) อธิตฺถิ
(ค) โภ อธิตฺถิ	(โย) โภนฺโต อธิตฺถิ
(อํ) อธิตฺถิ	(โย) อธิตฺถิ

อิจฺจาทิ.

๑๒๗. เอวํ-

อุปมณิกุปคงฺคํ ปฏิสทฺธํ ปฏิวาตํ
อชฺฌตฺตญฺจาธิกุมาริ ปจฺจตฺตญฺจ อนุวาตํ.

๑๒๘. โลปตา จาพฺยยีภาวา อญฺญมฺหา อการนฺตโต
สพฺเพสานํ วิภตฺตีนํ ทีฆานญฺจาปิ รสฺสตา.

๑๒๙. อิจฺเจวํ-

สมีปาภาวปจฺฉตฺถ- โยคฺควิจฺฉานุปุพฺพิสุ
มริยาทาภิวิธีสุ ปฏิโลมสมิทฺธิสุ
อนุรูปวิภตฺตาโท- พฺยยีภาโว’ปสคฺคิโก.

อุปสคฺคปุพฺพกํ.

นิปาตปุพฺพก

๑๓๐. นิปาตปุพฺพโก.

ปรภาค ปพฺพตสฺส ปรภาโค ติโรปพฺพตํ, ปาการสฺส ปรภาโค ติโรปาการํ.

ปริจฺเฉท ชีวสฺส ปริจฺเฉโท ยาวชีวํ, ชีวสฺส ยตฺตโก ยาวตายุกํ.

อนติกฺกนฺต สตฺติยา อนติกฺกโม ยถาสตฺติ, พลสฺส อนติกฺกโม ยถาพลํ.

สทิส รูเปน สทิสํ สรูปํ, ภาเวน สทิสํ สภาวํ.

เอกตฺถ จกฺเกน สห สจกฺกํ, เนมิยา สห สเนมิ.

สกล มกฺขิกาย สห สมกฺขิกํ, ติเณน สห สติณํ.

วิจฺฉา เย เย วุฑฺฒา ยถาวุฑฺฒํ, เย เย อภิรูปา ยถาภิรูปํ.

ปฏิปาฏิ วุฑฺฒานํ ปฏิปาฏิ ยถาวุฑฺฒํ.

๑๓๑. เอวํ-

อนฺโตกุฏฺฏํ อนฺโตคามํ ปจฺฉาภตฺตํ ปจฺฉากาลํ
อนฺโตวสฺสํ อนฺโตเคหํ เหฏฺฐามญฺจํ เหฏฺฐาคงฺคํ.

๑๓๒. อิจฺเจวํ-

ปรภาเค ปริจฺเฉเท ปทตฺถสฺสานติกฺกเม
สทิเสกสากลฺเยสุ วิจฺฉายํ ปฏิปาฏิยํ
อิจฺเจวมาทีสฺวพฺยยี- ภาโว นิปาตปุพฺพโก.

นิปาตปุพฺพกํ.

๑๓๓. อพฺยยปุพฺพเกเนวํ อพฺยยตฺถปฺปธานโต
วุตฺโต เอสาพฺยยีภาโว นปุํสโกว ลิงฺคโต.

อพฺยยีภาวปพฺพํ.

กมฺมธารยสมาส

๑๓๔. ตุลฺยตฺถํ ทฺวิปทํ ยตฺถ เภทเภทฺยภาวโต
สมสฺสเต ส เทฺวนาม- ธารโก กมฺมธารโย
อนฺตปฺปทปฺปธาโน โส ติลิงฺโคว ยถารหํ.

๑๓๕. โส จ นววิโธ วิเสสนปุพฺพปโท วิเสสนุตฺตรปโท วิเสสโนภยปโท อุปมานุตฺตรปโท สมฺภาวนาปุพฺพปโท อวธารณปุพฺพปโท นนิปาตปุพฺพปโท กุปุพฺพปโท ปาทิปุพฺพปโท จาติ.

๑๓๖. อตฺรายํ **วิเสสนปุพฺพปโท.**

มหนฺโต ปุริโส, มหนฺโต จ โส ปุริโส จาติ วา-

มหาปุริโส	มหาปุริสา
โภ มหาปุริส	โภนฺโต มหาปุริสา

มหาปุริสํ มหาปุริเส

อิจฺจาทิ สุคต (๔) สมํ.

๑๓๗. เอวํ-

สปฺปุริโส มหาราชา มหามุนิ มหาคณี
เสฏฺฐภิกฺขุ วราภิภู เชฏฺฐวิญฺญู สุปารคู.

๑๓๘. ขตฺติยา กญฺญา, ขตฺติยา จ สา กญฺญา จาติ วา-

ขตฺติยกญฺญา	ขตฺติยกญฺญา ขตฺติยกญฺญาโย
โภติ ขตฺติยกญฺเญ	โภติโย ขตฺติยกญฺญา ขตฺติยกญฺญาโย
ขตฺติยกญฺญํ	ขตฺติยกญฺญา ขตฺติยกญฺญาโย

อิจฺจาทิ กญฺญา (๕๒) สมํ.

๑๓๙. เอวํ-

เทวกญฺญา มหาตณฺหา เสฏฺฐภูมิ มหานที
กณฺหเธนุ มหามาตา มหาชมฺพู มหาจมู.

๑๔๐. โลหิตํ จนฺทนํ, โลหิตํ จ ตํ จนฺทนญฺจาติ วา-

โลหิตจนฺทนํ	โลหิตจนฺทนา โลหิตจนฺทนานิ
เห โลหิตจนฺทน	เห โลหิตจนฺทนา โลหิตจนฺทนานิ
โลหิตจนฺทนํ	โลหิตจนฺทนา โลหิตจนฺทนานิ

อิจฺจาทิ จิตฺต (๗๑) สมํ.

๑๔๑. เอวํ-

มหาทุกฺขํ มหาทานํ สุรูปํ พหุลีกตํ
มหารญฺญํ มหาฉตฺตํ มหปฺผลํ มหพฺพลํ.

๑๔๒. วิเสสนุตฺตรปโท.

สาริปุตฺโต เถโร, สาริปุตฺโต จ โส เถโร จาติ วา สาริปุตฺตตฺ เถโร.

ตถา โมคฺคลฺลานตฺเถโร, กสฺสปตฺเถโร, พุทฺธโฆสาจริโย, ธมฺมปาลาจริโย, มโหสธปณฺฑิโต, วิธุรปณฺฑิโต, วตฺถุวิเสโส.

๑๔๓. วิเสสโนภยปโท.

สินิทฺโธ อุณฺโห, สินิทฺโธ จ โส อุณฺโห จาติ วา สินิทฺธุณฺโห.

ตถา ขญฺชขุชฺโช, อนฺธพธิโร, สีตุณฺหํ, กตากตํ, อุจฺจาวจํ, ฉินฺนภินฺนํ, ฉิทฺทาวฉิทฺทํ, สิตฺตสมฺมฏฺฐํ, คตปจฺจาคตํ.

๑๔๔. อุปมานุตฺตรปโท.

สีโห วิย สีโห, มุนิ จ โส สีโห จาติ มุนิสีโห.

ตถา มุนิวสโภ, มุนิปุงฺคโว, พุทฺธาทิจฺโจ, พุทฺธนาโค, สมณปุณฺฑรีโก, สมณปทุโม, มุขจนฺโท, วินยสาคโร, ปิฏกสาคโร, ปทสาคโร, สทฺธมฺมรํสิ, มุขปทุมํ.

๑๔๕. สมฺภาวนาปุพฺพปโท.

ธมฺโม อิติ สมฺมโต ธมฺมสมฺมโต. ตถา ธมฺมสญฺญา, อนิจฺจสญฺญา, ทุกฺขสญฺญา, อนตฺตสญฺญา, ปาณสญฺญิตา, พุทฺโธ หุตฺวา ภูโต พุทฺธภูโต.

ตถา ธมฺมภูโต, สํฆภูโต.

๑๔๖. อวธารณปุพฺพปโท.

พุทฺโธ เอว วโร พุทฺธวโร. ตถา ปญฺญาปชฺโชโต, คุณธนํ, สทฺธาธนํ, ปญฺญาธนํ, สีลธนํ.

๑๔๗. นนิปาตปุพฺพปโท.

ปสชฺชปริยุทาส- วเสน ปฏิเสธโน
ทุธา โหติ ยถา'จนฺท- ปสฺสา จาปิ อพฺราหฺมโณ.

ปสชฺชปฺปฏิเสธสฺส ลกฺขณํ วตฺถุ นตฺถิตา
อญฺญตฺร วตฺถุโต วุตฺติ ปริยุทาสลกฺขณํ.

ยถา-

น พฺราหฺมโณ อพฺราหฺมโณ พฺราหฺมณสทิโส. ตถา อสมโณ, อมนุสฺโส, อพฺยากโต, อสํกิลิฏฺโจ, อปริยาปนฺโน, น กุสโล อกุสโล กุสลปฺปฏิปกฺโข. ตถา อโลโภ, อมิตฺโต, น อิสฺสโร อนิสฺสโร, อนริโย, อนาสโว, อนิฏฺโจ, อนุปวาโท, อกโรนฺโต, อกตฺวา, อนาทาย, อโนโลเกตฺวา.

๑๔๘. กุปุพฺพปโท.

กุจฺฉิตํ อนฺนํ กทนฺนํ.

ตถา กทสนํ, กุทิฏฺฐิ, อปฺปกํ ลวณํ กาลวณํ, กาปุปฺผํ, กาปุริโส, กุปุริโส, กุปุตฺโต, กุทาโร, กุทาโส.

๑๔๙. ปาทิปุพฺพปโท.

ปธานํ วจนํ ปาวจนํ, ภุสํ วฑฺฒํ ปวฑฺฒํ ปพทฺธํ วา, สมํ สมฺมา วา อาธานํ สมาทานํ, อธิกํ จิตฺตํ อธิจิตฺตํ, อธิกํ สีลํ อธิสีลํ, โสภณํ กตํ สุกตํ, อโสภณํ กตํ ทุกฺกฏํ, วิวิโธ กปฺโป วิกปฺโป, อธิเทโว, สุนฺทโร คนฺโธ สุคนฺโธ, กุจฺฉิโต คนฺโธ ทุคฺคนฺโธ, อธิปญฺญา, วิมตีติ.

๑๕๐. สมาโส จาพฺยยีภาโว　　กุปฺพฺโพ ปาทิปุพฺพโก
　　วิคฺคโห อสปเทน　　นิจฺจํ สมาสภาวโตติ.

กมฺมธารยปพฺพํ.

ทิคุสมาส

๑๕๑. นปุํสเกกตา เจว　　สงฺขฺยาย จาปิ ปุพฺพตา
　　ทฺวิลกฺขณสมายุตฺโต　　อิจฺเจโส ทิคุ วุจฺจติ.

๑๕๒. โส จ สมาหาราสมาหารวเสน ทุพฺพิโธ.

เตสุ-

สมาหารสฺส สพฺพถา นปุํสเกกตฺตเมว โหติ.

ยถา-

เทฺว รตฺติโย, ทฺวินฺนํ วา รตฺตีนํ สมาหฏาติ-

ปฐมา.	(สิ)	ทฺวิรตฺตํ
อาลปนํ.	(สิ)	โภ ทฺวิรตฺต
ทุติยา.	(อํ)	ทฺวิรตฺตํ
ตติยา	(นา)	ทฺวิรตฺเตน

จตุตฺถี.	(ส)	ทฺวิรตฺตสฺส
ปญฺจมี.	(สฺมา)	ทฺวิรตฺตา ทฺวิรตฺตมฺหา-สฺมา
ฉฏฺฐี.	(ส)	ทฺวิรตฺตสฺส
สตฺตมี.	(สฺมึ)	ทฺวิรตฺเต ทฺวิรตฺตมฺหิ-สฺมึ

ตถา-

เทฺว คาโว ทิคุ, ติสฺโส รตฺติโย ติรตฺตํ, ตีณิ ลกฺขณานิ ติลกฺขณํ.

๑๕๓. เอวํ-

ทุวงฺคํ ติกฏฺฐกญฺจ จตุสฺสจฺจํ จตุทฺทิสํ
ปญฺจาหํ ปญฺจสีลญฺจ ฉปาทํ สฬายตนํ.

สตฺตาหญฺจ สตฺตควํ อฏฺฐาหํ อฏฺฐปุคฺคลํ
นวงฺคํ นวเสยฺยญฺจ ทสสีลํ ทสงฺคิกํ.

สมาหาโร.

๑๕๔. **อสมาหาโร** ปน ยถารหํ ติลิงฺคิโก เจว ทฺวิวจโน จ.

ยถา-

เอโก ปุคฺคโล เอกปุคฺคโล, เอโก ธมฺโม เอกธมฺโม, เทฺว ปุตฺตา ทฺวิปุตฺตา, ตโย ภวา ติภวา, จตสฺโส ทิสา จตุทฺทิสา, ทสสหสฺสจกฺกวาฬานิ อิจฺจาทิ.

ทิคุปพฺพํ.

ตปฺปุริสสมาส

๑๕๕. อุเภ ตปฺปุริสา วุตฺตา ทิคุ จ กมฺมธารโย
ปรปฺปทปฺปธาโน โส ทุพฺพิโธ มิสฺสสุทฺธโต.

๑๕๖. กมฺมธารโย ทิคูติ มิสฺสโก ทุพฺพิโธ ยถา
อปฺปุตฺโต อปญฺจปุลิ อิจฺเจตํ กมโต มตํ.

๑๕๗. ทุติยา ตติยา เจว จตุตฺถี จาปิ ปญฺจมี
ฉฏฺฐี สตฺตมี อิจฺเจว สุทฺโธ ตุ ฉพฺพิโธ กถํ.

๑๕๘. **ทุติยาตปฺปุริโส.**

สรณํ คโต สรณคโต ปุริโส, สรณํ คตา สรณคตา กญฺญา, สรณํ คตํ สรณคตํ กุลํ. อิจฺเจวํ ติลิงฺเค เนยฺยํ.

ตถา-

อรญฺญํ คโต อรญฺญคโต, ภูมึ คโต ภูมิคโต, ธมฺมํ นิสฺสิโต ธมฺมนิสฺสิโต, ปมาณํ อติกฺกนฺโต ปมาณาติกฺกนฺโต.

๑๕๙. เอวํ-

สุขปฺปตฺโต รถารูฬฺโห สพฺพรตฺติปฺปโสภโณ
ทุกฺขปฺปตฺโต ภวาตีโต โสตาปนฺนตฺถนิสฺสิโต.

๑๖๐. **ตติยาตปฺปุริโส.**

ก. พุทฺเธน ภาสิโต พุทฺธภาสิโต. ตถา ชินเทสิโต, สตฺถุวณฺณิโต,

โรคปีฬิโต, อิสฺสรกตํ, สุกาหฏํ, กาเกหิ เปยฺยา กากเปยฺยา นที.

ข. คุเณน หีโน คุณหีโน. ตถา คุณวุฑฺโฒ, อสิกลโห, สีลวิกโล, วาจานิปุโณ, วาจาสขิโล, มาเสน ปุพฺโพ มาสปุพฺโพ, เอเกน อูนา วีสติ เอกูนวีสติ.

ค. สีเลน สมฺปนฺโน สีลสมฺปนฺโน. ตถา มาตุสทิโส, ปิตุสโม สตฺถารสทิโส, มิตฺตสํสคฺโค, ปิยวิปฺปโยโค, ญาณสมฺปยุตฺตํ, สุขสหคตํ, ทุกฺขสหคตํ.

ฆ. อสฺเสน ยุตฺโต รโถ อสฺสรโถ, ขีเรน สํสฏฺโจ โอทโน ขีโรทโน, มคฺเคน สมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ มคฺคจิตฺตํ.

๑๖๑. เอวํ-

อคฺคิฑฑฺโฒ สลฺลวิทฺโธ ปุญฺญตฺถิโก คุณาธิโก
ชจฺจนฺโธ ชาติสมฺปนฺโน ชมฺพุทีโป คุโฬทโน.

๑๖๒. **จตุตฺถีตปฺปุริโส.**

ก. กถินสฺส ทุสฺสํ กถินทุสฺสํ.

ตถา จีวรทุสฺสํ, จีวรมูลํ, สํฆภตฺตํ, อาคนฺตุกภตฺตํ, คมิกภตฺตํ.

ข. ภิกฺขุสํฆสฺส อตฺถาย วิหาโร ภิกฺขุสํฆตฺโถ, ยสฺส อตฺถาย ยทตฺโถ.

ตถา ตทตฺโถ, เอตทตฺโถ, กิมตฺถํ, อตฺตตฺถํ, ปรตฺถํ, พุทฺธเทยฺยํ, ธมฺมเทยฺยํ, สํฆเทยฺยํ.

๑๖๓. ปญฺจมีตปฺปุริโส.

เมถุนสฺมา อเปโต เมถุนาเปโต, สาสนสฺมา จุโต สาสนจุโต, ภวโต นิสฺสโฏ ภวนิสฺสโฏ, พนฺธนา ปมุตฺโต พนฺธนปฺปมุตฺโต, อาปตฺติยา วุฏฺฐานํ อาปตฺติวุฏฺฐานํ, โจรโต ภยํ โจรภยํ, อมนุสฺสโต ภยํ อมนุสฺสภยํ, อุกฺกฏฺฐโต อุกฺกฏฺฐํ อุกฺกฏฺฐุกฺกฏฺฐํ.

๑๖๔. เอวํ-

รุกฺขคฺคปติโต ปาป- ภีโต กมฺมสมุฏฺฐิตํ
ปลาปาปคโต ราช- ภยญฺจ โอมโกมกํ.

๑๖๕. ฉฏฺฐีตปฺปุริโส.

ราชสฺส ปุตฺโต ราชปุตฺโต.

ตถา ราชภโฏ, ราชทาโส, พุทฺธสฺส ปูชโก พุทฺธปูชโก, กายลหุตา, ธญฺญราสิ, อโยปตฺโต, เตลกุมฺโภ, สสวิสาณํ, ปุมสฺส ภาโว ปุมฺภาโว, ปุลฺลิงฺคํ, หตฺถิปทํ, อิตฺถิรูปํ, รุกฺขมูลํ, ชมฺพุสาขา, มรณสฺสติ.

๑๖๖. เอวํ-

ปานียถาลกํ ปุปฺผ- คนฺโธ สมฺพุทฺธปูชโก
สุวณฺณกฏาหํ สปฺปิ- กุมฺโภ อาเจรปูชโก.

๑๖๗. สตฺตมีตปฺปุริโส.

ธมฺเม รโต ธมฺมรโต.

ตถา ทสฺสนสฺสาโท, อรญฺญวาโส, วนมหึโส, คามสูกโร, จารกพทฺโธ, รูเป สญฺญา รูปสญฺญา, รูปสญฺเจตนา, ติตฺถนาวา, ธมฺมาภิรติ, ทานาธิมุตฺติ, ภวนฺตเร กตํ ภวนฺตรกตํ, กาลวสฺสํ, วนปุปฺผํ, องฺคารปกฺกํ, จกฺขุมฺหิ นิสฺสิตํ วิญฺญาณํ จกฺขุวิญฺญาณํ.

๑๖๘. เอวํ-

อาวาฏกจฺฉโป อิตฺถิ- ธุตฺโต วิกาลโภชโน
อาวาฏมณฺฑูโก ธมฺม- คารโว กาลโภชโน.

๑๖๙. กุมฺภกาโร จ ปาทโป กมฺมชญฺจ วนจฺจโร
ปงฺกโชจฺเจวมาทีสุ โน วากฺยํ นิจฺจวุตฺติตา.

๑๗๐. อมาทฺยนฺตํ ปรํ โหติ ตปฺปุริสมฺหิ กตฺถจิ
อลุตฺโต จ วิภตฺตีนํ อาคมานุปโรธโต.

ยถา-

ทุติยา อนฺตํ อติกฺกนฺตํ อจฺจนฺตํ, อตฺถํ อนุคตํ อนฺวตฺถํ, เวลํ อตีโต อติเวโล.

ตติยา มยูเรน อวกุฏฺฐํ อวมยูรํ.

จตุตฺถี อชฺฌายนาย ปริคิลาโน ปริยชฺฌายโน, วจนาย อลํ อลํวจโน.

ปญฺจมี วานโต นิกฺขนฺตํ นิพฺพานํ, กิเลเสหิ นิกฺขนฺโต นิกฺกิเลโส, อาจริยโต ปโร ปาจริโย.

ฉฏฺฐี คงฺคาย อุปริ อุปริคงฺคํ, มาสสฺส อฑฺฒํ อฑฺฒมาสํ, อหสฺส สายํ สายนฺหํ.

สตฺตมี ปุพฺเพ ทิฏฺโฐ ทิฏฺฐปุพฺโพ.

๑๗๑. เอวํ-

ปจฺจกฺข'มวโกกิลํ อลํกมฺโม จ เปยฺยโก
ปรหิยฺโย ปุพฺพรตฺตํ ปุพฺพณฺหํ ทิฏฺฐปุพฺพโก.

๑๗๒. อมตํ ททาตีติ อมตนฺทโท.

ตถา รณญฺชโห, ชุตินฺธโร, ทีปงฺกโร, อุภโตสํโฆ, อุภโตพฺยญฺชนํ, อตฺตโนปทํ, ปรโตโฆโส, ปุพฺเพนิวาโส, อนฺเตวาสิโก, กณฺเฐกาโล, อุรสิโลโม, มชฺเฌกลฺยาณํ, สรสิชํ.

๑๗๓. เอวํ-

ปภงฺกโร จ สหสา- กตญฺจ ปรสฺสปทํ
ภยโตปฏฺฐานํ ควํ- ปติฏฺเฐโร ชเนสุตํ.

ตปฺปุริสปพฺพํ.

พหุพฺพีหิสมาส

๑๗๔. ยเตติมาติ อญฺเญสํ อตฺเถ ยตฺร สมสฺสเร
นามานฺยญฺญตฺถปฺปธาโน พหุพฺพีหิ ส วุจฺจเต
ลิงฺคโต ส ติลิงฺโคว อญฺญปฺปทปฺปธานโต.

๑๗๕. โส จ นววิโธ ตุลฺยาธิกรโณ ภินฺนาธิกรโณ ติปฺปโท นนิปาตปุพฺพปโท สหปุพฺพปโท อุปมานปุพฺพปโท สงฺขฺโยภยปโท ทิสนฺตราฬตฺโถ พฺยติหารลกฺขโณ จาติ. ปจมาทิวเสน เจเต ยถารหํ สตฺตวิธา.

๑๗๖. อตฺรายํ **ตุลฺยาธิกรโณ.**

จกฺขุ อิว ภูโต โย ภควาติ-

จกฺขุภูโต	จกฺขุภูตา
โภ จกฺขุภูต	โภนฺโต จกฺขุภูตา
จกฺขุภูตํ	จกฺขุภูเต

อิจฺจาทิ สุคต (๔) นเยน เนยฺยํ.

ตถา พฺราหฺมณภูโต, ธมฺมภูโต, อตฺถภูโต.

๑๗๗. กมฺเม-

อาคตา สมณา อิมนฺติ อาคตสมโณ สํฆาราโม, อาคตสมณา สาวตฺถิ, อาคตสมณํ เชตวนํ, ปฏิปนฺนา อทฺธิกา ยนฺติ ปฏิปนฺนทฺธิโก ปโถ, อภิรูฬฺหา วาณิชา ยนฺติ อภิรูฬฺหวาณิชา นาวา.

๑๗๘. ตติเย-

ชิตา มารา เยนาติ ชิตมาโร ภควา, ชิตานิ อินฺทฺริยานิ เยนาติ ชิตินฺทฺริโย ภิกฺขุ, ทิฏฺจา ธมฺมา เยนาติ ทิฏฺจธมฺโม อรหา.

ตถา ปตฺตธมฺโม, กตกิจฺโจ.

๑๗๙. จตุตฺถิยํ-

ทินฺโน สุงฺโก ยสฺสาติ ทินฺนสุงฺโก ราชา, อุปนีตํ โภชนํ ยสฺสาติ อุปนีตโภชโน, อุปหโต พลิ ยสฺสาติ อุปหตพลิ.

๑๘๐. ปญฺจมิยํ-

นิคฺคตา ชนา ยสฺมาติ นิคฺคตชโน คาโม, นิคฺคโต อโย ยสฺมาติ นิรโย, นิคฺคโต เกฺลโส ยสฺมาติ นิเกฺลโส.

ตถา อปคตวิญฺญาโณ, อปคตภยเภรโว.

๑๘๑. ฉฏฺฐิยํ-

ฉินฺนา หตฺถา ยสฺสาติ ฉินฺนหตฺโถ โปโส, อิตฺถํ นามํ ยสฺสาติ อิตฺถนฺนาโม. เอวํ โคตฺโต ยสฺสาติ เอวํโคตฺโต, เอวํ รูปํ ยสฺสาติ เอวํรูโป, อหํ เลณเมเตสนฺติ มํเลณา, อหํ ปฏิสรณเมเตสนฺติ มํปฏิสรณา, ภควา มูลเมเตสนฺติ ภควํมูลกา, นตฺถิ มาตาปิตโร เอตสฺสาติ นิมฺมาตาปิตโร, เอโก ปิตา เอตสฺสาติ เอกปิตโร, เทฺว สตฺถาโร เอตสฺสาติ ทฺวิสตฺถาโร, ตีณิ ทส เอเตสนฺติ ติทสา เทวา, ทุฏฺฐุ มโน เอตสฺสาติ ทุมฺมโน, อินฺโท อิติ นามํ เอตสฺสาติ อินฺทนาโม, อยํ ปจฺจโย เอตสฺสาติ อิทปฺปจฺจโย, โก ปภโว เอตสฺสาติ กิมฺปภโว, ฉนฺโท ชาโต อสฺสาติ ฉนฺทชาโต, ชาตฉนฺโท วา, นตฺถิ สีลํ เอตสฺสาติ ทุสฺสีโล, วิคตํ มลํ เอตสฺสาติ วิมโล, ทีฆา ชงฺฆา ยสฺสาติ ทีฆชงฺโฆ.

ตถา ปหูตปญฺโญ, มหาปญฺโญ.

๑๘๒. ปุพฺเพ ภาสิตปุมิตฺถิ- วาจโก เจ ปุมาริว
เตน ปุพฺพปเทสิตฺถิ- ปจฺจโย เนว สพฺพถา.

พหุพฺพีหิมฺหิ อุตฺตร- ปทนฺตสฺส จ รสฺสตา
ทีฆชงฺโฆติอาทีสุ ปุลฺลิงฺควิสเย สติ.

๑๘๓. เอวํ-

ก. วีตราโค ขีณาสโว ฉฬภิญฺโญ จ ทฺวิปฺปโท
ทุมฺมุโข เอวมาหาโร เอวํวณฺโณ จตุปฺปโท.

ข. มํทีโป มมุทฺเทสิโก- นนฺตญาโณ ตถาคโต
ปญฺจจกฺขุ ทสพโล เตวิชฺโช โสทโร สุธี.

๑๘๔. สตฺตมิยํ-

สมฺปนฺนานิ สสฺสานิ ยสฺมินฺติ สมฺปนฺนสสฺโส ชนปโท, สุลโภ ปิณฺโฑ ยสฺมินฺติ สุลภปิณฺโฑ คาโม, อากิณฺณา มนุสฺสา เอติสฺสนฺติ อากิณฺณมนุสฺสา ราชธานี, พหู นทิโย อสฺมินฺติ พหุนทิโก คาโม.

๑๘๕. **ภินฺนาธิกรโณ.**

ฉตฺตํ ปาณิมฺหิ อสฺสาติ ฉตฺตปาณิ โปโส, เอกรตฺตึ วาโส อสฺสาติ เอกรตฺติวาโส, อุภโต พฺยญฺชนํ อสฺสาติ อุภโตพฺยญฺชนโก, ทาเน อชฺฌาสโย อสฺสาติ ทานชฺฌาสโย.

๑๘๖. เอวํ-

สตฺถปาณิ จ วชิร- หตฺโถ จ พุทฺธภตฺติโก
สทฺธมฺมคารโว ขคฺค- หตฺโถ จ ทานาธิมุตฺติโก.

๑๘๗. **ติปฺปโท.**

ปรกฺกเมน อธิคตา สมฺปทา เยหีติ ปรกฺกมาธิคตสมฺปทา มหาปุริสา. ตถา ธมฺมาธิคตโภคา, โอนีโต ปตฺตโต ปาณิ เยนาติ โอนีตปตฺตปาณิ ภควา, สีหสฺส ปุพฺพทฺธํ วิย กาโย ยสฺสาติ สีหปุพฺพทฺธกาโย, มตฺตา พหโว มาตงฺคา อสฺมินฺติ มตฺตพหุมาตงฺคํ วนํ.

๑๘๘. นนิปาตปุพฺพปโท.

นตฺถิ ปฏิปุคฺคโล เอตสฺสาติ อปฺปฏิปุคฺคโล ภควา, นตฺถิ อนฺโต เอตสฺสาติ อนนฺตํ ญาณํ.

๑๘๙. เอวํ-

อสโม จ อสํวาโส อเหตุโก อปุตฺตโก
อนาสโว อนุตฺตโร อวุฏฺฐิโก อภิกฺขุโก.

๑๙๐. สหปุพฺพปโท.

สห เหตุนา โย วตฺตตีติ สเหตุโก, สห มูเลน อุทฺธโฏ โยติ สมูลุทฺธโฏ, สห มจฺฉเรน เย วตฺตนฺตีติ สมจฺฉรา.

๑๙๑. เอวํ-

สเกฺลโส สอุปาทาโน สปจฺจโย สปีติโก
สเทวโก สมารโก สโหฑฺโฒ สหมจฺฉโร.

๑๙๒. อุปมานปุพฺพปโท.

นิโคฺรโธ อิว ปริมณฺฑโล โยติ นิโคฺรธปริมณฺฑโล, อนฺโธ วิย ภูโต โยติ อนฺธีภูโต, มุญฺชปพฺพชมิว ภูตา อยนฺติ มุญฺชปพฺพชภูตา, ตนฺตากุล-

มิว ชาตา อยนฺติ ตนฺตากุลชาตา, นาคสฺส อิว คติ อสฺสาติ นาคคติ.

ตถา สีหคติ, สีหหนุ, นาควิกฺกโม, เอณิชงฺโฆ, พฺรหฺมสฺสโร.

๑๙๓. อุปมาโนปเมยฺยานํ สธมฺมตฺตํ ปสิทฺธิตุํ
สํโยโค อิว-วิยานํ เอสา วากฺยาน ธมฺมตา.

๑๙๔. **สงฺขฺโยภยปโท.**

เทฺว วา ตโย วา ปตฺตา ทฺวตฺติปฺปตฺตา, ทฺวีหํ วา ตีหํ วา ทฺวีหตีหํ, ฉ วา ปญฺจ วา วาจา ฉปฺปญฺจวาจา, สตฺต วา อฏฺฐ วา มาสา สตฺตฏฺฐ-มาสา.

ตถา เอกโยชนทฺวิโยชนานิ.

๑๙๕. วาติสทฺทสฺส อตฺเถว อุโภ สงฺขฺยา สมสฺสเร
วาสทฺทตฺโถว อญฺญตฺโถ อญฺญปฺปทํ ตุ วารโว.

๑๙๖. **ทิสนฺตราฬตฺโถ.**

ปุพฺพสฺสา จ ทกฺขิณสฺสา จ ยทนฺตราฬํ ปุพฺพทกฺขิณา วิทิสา.

ตถา ปุพฺพุตฺตรา, ปจฺฉิมุตฺตรา, อปรทกฺขิณา.

๑๙๗. **พฺยติหารลกฺขโณ.**

เกเสสุ จ เกเสสุ จ คเหตฺวา อิทํ ยุทฺธํ ปวตฺตตีติ เกสาเกสิ, ทณฺเฑหิ จ ทณฺเฑหิ จ ปหริตฺวา อิทํ ยุทฺธํ ปวตฺตตีติ ทณฺฑาทณฺฑิ,

มุฏฺฐีหิ จ มุฏฺฐีหิ จ ปหริตฺวา อิทํ ยุทฺธํ ปวตฺตตีติ มุฏฺฐามุฏฺฐิ.

พหุพฺพีหิปพฺพํ.

ทฺวนฺทสมาส

๑๙๘. ทฺวนฺโท เอกตฺถนามานํ อญฺญมญฺญสมุจฺจโย
โส เจตเรตรโยโค สมาหาโรติ ทุพฺพิโธ.

๑๙๙. พหฺวตฺเถเวตเรตโร ปรลิงฺโคว สพฺพถา
นปุํสเกกตา สมา- หาโร กฺวจิ พหฺวตฺถตา.

๒๐๐. ยถา **อิตเรตรโยโค.**

สาริปุตฺโต จ โมคฺคลฺลาโน จ-

ปฐมา. (โย) สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานา

อาลปนํ. (โย) โภนฺโต สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานา

ทุติยา. (โย) สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเน

ตติยา. (หิ) สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเนหิ-ภิ

อิจฺจาทิ.

ตถา สมโณ จ พฺราหฺมโณ จ สมณพฺราหฺมณา, ธาตุโย จ ลิงฺคานิ จ ธาตุลิงฺคานิ, อหิ จ วิจฺฉิโก จ สตปที จ อุณฺณนาภิ จ สรพู จ มูสิกา จ อหิวิจฺฉิกสตปทีอุณฺณนาภิสรพูมูสิกา.

๒๐๑. เอวํ-

ก. อตฺถสทฺทา จ สทฺทตฺถา อคฺคิธูมา ชยมฺปตี
อตฺถธมฺมา จ ธมฺมตฺถา จนฺทสูรา ตุทมฺปตี.

ข. ยกฺขกินฺนรคนฺธพฺพา เปตารคสุราสุรา
โคณกุกฺกุรหตฺถิสฺส- ตรจฺฉพฺยคฺฆสูกรา.

๒๐๒. **สมาหาโร** ปน-

ก. จกฺขุ จ โสตญฺจ-

ปาณฺยงฺค-

ปฐมา.	(สิ)	จกฺขุโสตํ
อาลปนํ.	(สิ)	จกฺขุโสต
ทุติยา.	(อํ)	จกฺขุโสตํ

อิจฺจาทิ.

ตถา-

ตูริยงฺค คีตญฺจ วาทิตญฺจ คีตวาทิตํ.
สมฺมญฺจ ตาฬญฺจ สมฺมตาฬํ.

โยคฺคงฺค ผาลญฺจ ปาจนญฺจ ผาลปาจนํ.

เสนงฺค ธนุ จ กลาโป จ ธนุกลาปํ.

ขุทฺทชนฺตุก กีโฏ จ สรีสโป จ กีฏสรีสปํ.

วิรุทฺธ สีตญฺจ อุณฺหญฺจ สีตุณฺหํ.

วิสภาค สีลญฺจ ปญฺญาณญฺจ สีลปญฺญาณํ.

วิสภาค ปตฺโต จ จีวรญฺจ ปตฺตจีวรํ.

ข. อสฺสตฺโถ จ กปิตฺโถ จ-

รุกฺข อสฺสตฺถกปิตฺถํ, อสฺสตฺถกปิตฺถา วา.

ตถา-

ติณ มุญฺชญฺจ ปพฺพชญฺจ มุญฺชปพฺพชํ, มุญฺชปพฺพชา วา, อชา จ เอฬโก จ อเชฬกํ, อเชฬกา วา, หิรญฺญญฺจ สุวณฺณญฺจ หิรญฺญสุวณฺณํ, หิรญฺญสุวณฺณา วา.

ธญฺญ สาลิ จ ยโว จ สาลิยวํ, สาลิยวา วา.

ชนปท องฺคา จ มคธา จ องฺคมคธํ, องฺคมคธา วา.

ปฏิปกฺข หีนญฺจ ปณีตญฺจ หีนปฺปณีตํ, หีนปฺปณีตา วา.

๒๐๓. เอวํ-

ก. หนุคีวํ ปาณิปทํ ฉวิมํสโลหิตกํ
สงฺขปณวฑิณฺฑิมํ หตฺถิสฺสํ รถปตฺติกํ.

ข. ยุคนงฺคลญฺจ อสิ- จมฺมํ กุนฺถกิปิลฺลิกํ
สปฺปมณฺฑูกํ ครุฬ- สปฺปํ พิฬารมูสิกํ.

ค. นามรูปํ หิโรตฺตปฺปํ ถินมิทฺธํ ทุกฺติกํ
โอรพฺภิกมาควิกํ ปุกฺกุสฉวฑาหกํ.

ฆ. อูสีรพีรณํ กาส- กุสํ ควสฺสเชฬกํ
โคมหึส'มโหรตฺตํ มุตฺตมณิเวฬุริยํ.

ง. กุสลากุสลํ กาสิ- โกสลํ สุกสาลิกํ
วราหสีหเอเณยฺยํ สากุณิกสูกริกํ.

๒๐๔. อจฺจิตปฺปสฺสรํ ปุพฺพํ อิวณฺณุวณฺณกํ กฺวจิ
พหูสุ นิยโม นตฺถิ ทฺวนฺเท ฉฏฺฐสมาสเน.

ทฺวนฺทปพฺพํ.

๒๐๕. อิจฺเจวํ-

อพฺยโย กมฺมโธ ทิคุ ตปฺปโร จญฺญปุพฺพโก
ทฺวนฺโท อิจฺเจว สมาส- นามํ ฉธา ปติฏฺฐิตนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห สมาสนามวิภาโค นาม ตติโย ปริจฺเฉโท.

&&&&

๔. ตทฺธิตนามวิภาค

ตทฺธิตนาม

๒๐๖. วิภตฺตานิ สมาสานิ ตีหิ ลิงฺเคหิ สพฺพถา.
ติลิงฺคิกํว ตทฺธิต- นามํ ทานิ ปวุจฺจติ.

๒๐๗. ปทปจฺจยสงฺเขปํ ตทฺธิตํ ตญฺจ ฉพฺพิธํ
อปจฺจาเนกตฺถสฺสตฺถิ สงฺขฺยา ภาโว จ อพฺยยํ.

อปจฺจตทฺธิต

๒๐๘. อตฺรายํ อปจฺจตทฺธิตํ.

โณ ณาโน ณายโน เณยฺโย เณโร ณิก-ณิ-อุสฺสุ-กณฺ
ณฺโย ณโว ณิโยตฺยปจฺเจ สิยุํ พารส ปจฺจยา.

๒๐๙. วสิฏฺฐสฺส อปจฺจํ-

วาสิฏฺโฐ วาสิฏฺฐา
โภ วาสิฏฺฐ วาสิฏฺฐา โภนฺโต วาสิฏฺฐา
วาสิฏฺฐํ วาสิฏฺเฐ

อิจฺจาทิ สุคต (๔) นโย.

วสิฏฺฐสฺส ธีตา-

วาสิฏฺฐี	วาสิฏฺฐี วาสิฏฺฐิโย
โภติ วาสิฏฺฐิ	โภติโย วาสิฏฺฐี วาสิฏฺฐิโย
วาสิฏฺฐึ	วาสิฏฺฐี วาสิฏฺฐิโย

อิจฺจาทิ อิตฺถี (๕๙) นโย.

วสิฏฺฐสฺส กุลํ-

วาสิฏฺฐํ	วาสิฏฺฐา วาสิฏฺฐานิ
โภ วาสิฏฺฐ	โภนฺโต วาสิฏฺฐานิ
วาสิฏฺฐํ	วาสิฏฺเฐ วาสิฏฺฐานิ

อิจฺจาทิ จิตฺต (๗๑) นโย.

ตถา ภารทฺวาชสฺส อปจฺจํ ภารทฺวาโช, วสุเทวสฺส อปจฺจํ วาสุเทโว, พลเทวสฺส อปจฺจํ พาลเทโว, โคตมสฺส อปจฺจํ โคตโม, เวสฺสามิตฺตสฺส อปจฺจํ เวสฺสามิตฺโต.

๒๑๐. อยุวณฺณาน'มาโยว วุทฺธี โหนฺติ ยถากฺกมํ
วุทฺธิปากติ สํโยคา นีลาทิกา น วุทฺธิ'เม.

๒๑๑. อคฺคิเวสฺสสฺส อปจฺจํ อคฺคิเวสฺสาโน, อคฺคิเวสฺสายโน.

ตถา กจฺจายโน, กณฺหายโน, กจฺจาโน, สากฏฺฐายโน, กุญฺจายโน, วจฺฉายโน, วจฺฉาโน, โมคฺคลฺลายโน.

๒๑๒. กตฺติกาย อปจฺจํ กตฺติเกยฺโย.

ตถา อาเหยฺโย, กาเมยฺโย, คงฺเคยฺโย, เวนเตยฺโย, สุจิยา อปจฺจํ โสเจยฺโย.

ตถา นาเทยฺโย, ภาคิเนยฺโย, โรหิเณยฺโย.

๒๑๓. วิธวาย อปจฺจํ เวธเวโร, พนฺธุกิยา อปจฺจํ พนฺธุเกโร, สมณสฺส อปจฺจํ สามเณโร, นพิกสฺส อปจฺจํ นาพิเกโร.

๒๑๔. สกฺยปุตฺตสฺส อปจฺจํ สกฺยปุตฺติโก.

ตถา นาฏปุตฺติโก, วิมาตุยา อปจฺจํ เวมาติโก.

๒๑๕. ทกฺขสฺส อปจฺจํ-

ทกฺขิ ทกฺขี ทกฺขโย

อิจฺจาทิ อคฺคิ (๓๒) นโย.

ตถา-

สกฺยปุตฺติ พาลเทวิ โทณิ ปาวกิ ทารวิ
สุทฺโธทนิ, นาฏปุตฺติ คณฺฑิ วารุณิ วาสวิ.

๒๑๖. มนุโน อปจฺจํ มนุสฺโส, มานุโส.

๒๑๗. อทิติยา อปจฺจํ อาทิจฺโจ, ทิจฺโจ, กุณฺฑนิยา อปจฺจํ โกณฺฑญฺโญ, กุรุโน อปจฺจํ โกรพฺโย, ภาตุโน อปจฺจํ ภาตพฺโย.

๒๑๘. อุปคุสฺส อปจฺจํ โอปคโว.

ตถา โอปวินฺทโว, ปณฺฑโว, ภคฺคโว, มานโว.

๒๑๙. สกฺยปุตฺตสฺส อปจฺจํ สกฺยปุตฺติโย.

ตถา นาฏปุตฺติโย, เชนทตฺติโย, อนุรุทฺธิโย อิจฺจาทโย.

อปจฺจปพฺพํ.

อเนกตฺถตทฺธิต

๒๒๐. ณิโก ณิมิยิกกิยา เณยฺยา'ยิตตฺต-ตา-ณฺย-กณฺ
มยา'ลุ-ก-ตฺตกา-วนฺตุ โล-อีเย'ยฺย-อ-อา จ อี
ณาโย เณโร'ตฺยเนกตฺเถ จตุพฺพีสติ ปจฺจยา.

๒๒๑. เตสุ

สํสฏฺเจ ตรณาธีเต นิยุตฺเต ภณฺฑชีวิเก
สนฺนิธาเน กตาพาเธ ปสนฺนารหสนฺตเก.

ปริมาณายุเธ สีเล ชาตาคเต ปโยชเน
ปริยาปนฺนตฺถิเก สิปฺเป วหเน ภตฺติพนฺธเน.

สมฺภูเต จรเณ กีเต ทิพฺเพ ราสิมฺหิ สมฺมเต
สกตฺเถ วิทิเต จาติ พาตฺตึสตฺเถ ณิโก ภเว.

ยถา-

ติเลน สํสฏฺจํ โภชนํ เตลิกํ, นาวาย ตรตีติ นาวิโก, วินยํ อธีเต เวนยิโก, ทฺวาเร นิยุตฺโต โทวาริโก, โลณมสฺส ภณฺฑํ โลณิโก.

๒๒๒. เอวํ ยถารหํ-

ก. ปาณวิโก ขนฺธิโก อกฺขิโก
มาควิโก มจฺฉิโก อํสิโก
สารทิโก คนฺธิโก อทฺธิโก
มาคธิโก ธมฺมิโก วํสิโก.

ข. เวทิโก เตลิโก เอกา- สนิโก อาทิกมฺมิโก
เวณิโก เสมฺหิโก จาตุทฺ- ทสิโก นวกมฺมิโก.

ค. ปูวิโก พุทฺธิโก อาภิ- ธมฺมิโก ปํสุกูลิโก
สูจิโก สุตฺติโก เอหิ- ปสฺสิโก รุกฺขมูลิโก.

ฆ. สากฏิโก ปาทิโก ทณฺฑิโก
นาคริโก ปาถิโก ตกฺกิโก
สากุณิโก วาติโก หตฺถิโก
นาวุติโก ชาลิโก ปณฺณิโก.

ง. วารตฺติโก อารญฺญิโก เหมนฺติโก สนฺทิฏฺฐิโก
วาสนฺติโก สาวตฺถิโก เวสาลิโก สุตฺตนฺติโก.

จ. โอปายิโก เนมิตฺติโก โตมริโก
โมทิงฺคิโก สามุทฺทิโก มุคฺคริโก
โอรพฺภิโก เนยฺยายิโก โมสลิโก
โสสานิโก สาลากิโก สูกริโก.

ฉ. คิมฺหิโก โคฬิโก ราช- คหิโก ปารทาริโก
สีสิโก โลกิโก เวยฺยา- กรณิโก พาฬิสิโก.

ช. เถริกา ปญฺจสฺสติกา สาติกา สตฺตสติกา
สารีริกา มานสิกา อาสีติกา นาวุติกา.

ฌ. โคฬิกํ ฆาติกํ ทาธิกํ โลณิกํ
โทณิกํ ขาริกํ นาฬิกํ มานิกํ
มาติกํ เปติกํ มตฺติกํ เปตฺติกํ
กายิกํ นามิกํ สาติกํ ผาลิกํ.

ญ. อาขฺยาติกํ เนปาติกํ วตฺถิกํ โอปสคฺคิกํ
อาสีติกํ สาหสฺสิกํ โสวณฺณิกํ โอปธิกํ

อิจฺจาทโย เญยฺยา.

๒๒๓. รตฺตาธีตีท'มตฺถตฺถิ ชาตาคตนิวาสเก
เทวตาตฺถิสฺสรนิพฺพตฺเต วิกาเร ปริมาณเก
วิสยารหสมูห- ภวาทีสุ ณปจฺจโย.

ยถา-

รตฺต กสาเวน รตฺตํ กาสาวํ จีวรํ.

อธีต เวยฺยากรณํ อธีเต เวยฺยากรโณ ภิกฺขุ.

อิทมตฺถ มหึสสฺส อิทํ มาหึสํ มํสาทิ. สุคตสฺส อิทํ โสคตํ ปริยตฺติ.

นิวาสาทิ มถุราย นิวาโส อตฺถิ, ติสฺสํ วา ชาโต, ตโต วา อาคโต, ตตฺถ วา วสติ, อิสฺสโร, นิพฺพตฺโต มาถุโร ชโน.

เทวตาตฺถิ พุทฺโธ อสฺส เทวตา อตฺถิ พุทฺโธ สทฺโธ.

วิการ สุวณฺณสฺส วิกาโร โสวณฺโณ นีวราทิ.

ปริมาณ ปุริโส ปริมาณมสฺสาติ โปริสํ อุทกํ.

วิสย วสาทานํ วิสโย วาสาโท เทโส.

อรห สหสฺสํ อรหตีติ สาหสฺสี คาถา.

สมูห ราชปุตฺตานํ สมูโห ราชปุตฺโต, ทฺวินฺนํ สมูโห ทฺวยํ. ตถา ตฺยํ.

ภว ปุเร ภวา โปรี วาจา. มิตฺเตสุ ภวา เมตฺตา มิตฺตสภาโว.

นิยุตฺต กตฺติกาย นิยุตฺโต กตฺติโก มาโส.

๒๒๔. เอวํ ยถารหํ-

ก. กาสายํ กุงฺกุมํ นีลํ โอทุมฺพรญฺจ โปริสํ
หาลินฺทํ ปาฏงฺคํ ปีตํ โกสุมฺภํ สูกราสภํ.

ข. เชฏฺโจ ภทฺโท จ มญฺเชฏฺจํ เมตฺตาสาพฺหี มาคสิโร
ยาโม โสโม จ อาริสฺยํ เมตฺตี โปรี อสฺสยุโช.

ค. อาสาฬฺโห สารโท จิตฺโต เวสาโข สาวโณ มาโฆ
วาสนฺโต สารโส คิมฺโห เหมนฺโต ผคฺคุโน ผุสฺโส.

ฆ. มาหินฺโท สิสิโร องฺค- วิชฺโช จ เวทิสา'ยโส
เนมิตฺโต นาคโร วตฺถุ- วิชฺโช จ ปาวุโส'รโส.

ง. มายูโร กาโปโต ภิกฺโข พุทฺโธ มาหีโส มานุโส
มานุสฺโส โกกิโล สิกฺโข โอรพฺโภ โอฏฺโจ โปริโส

อิจฺจาทโย เญยฺยา.

๒๒๕. ชาตตฺถิภวยุตฺเตสุ ฐานิท'มตฺถเก หิเต
อิจฺจาทีสุ อิมิยิก- กิยา จตุโร ปจฺจยา.

ยถา-

ปจฺฉา ชาโต ปจฺฉิโม, ปุตฺโต อสฺสตฺถีติ ปุตฺติโม, ปุตฺติโก, โพธิสตฺต-ชาติยํ ชาตโต โพธิสตฺตชาติโย, โพธิปกฺเข ภวา โพธิปกฺขิยา, ชาติยํ นิยุตฺโต ชาติกิโย, มทนสฺส ฐานํ มทนิยํ, อตฺตโน อิทํ อตฺตนิยํ, อุปาทานํ หิตา อุปาทานิยา.

๒๒๖. เอวํ ยถารหํ-

ก. อนฺติโม เหฏฺฐิโม หตฺถิ- ชาติโย หานภาคิโย
อสฺสชาติโย มนุสฺส- ชาติโย ฐิติภาคิโย.

ข. ปุริโม ปจฺฉิโม อนฺธ- กิโย สมานชาติโย
ปุตฺติโย กปฺปิโย ปญฺจ- วคฺคิโย ทพฺพชาติโย.

ค. ชฏิโย ปสาทนิยํ พนฺธนิยํ มุจฺจนิยํ
สกิโย จ รชฺชนิยํ อุทริยํ ทุสฺสนิยํ

อิจฺจาทโย เญยฺยา.

๒๒๗. ชาตารหนิวาเสสุ หิเต จ เณยฺยปจฺจโย.

ยถา-

ปพฺพเต ชาโต ปพฺพเตยฺโย, ทกฺขิณํ อรหตีติ ทกฺขิเณยฺโย, พาราณสิยํ วสตีติ พาราณเสยฺโย, มาตุยา หิโต มตฺเตยฺโย, กุเล ชาโต

โกเลยฺโย, สา.

ตถา เสเลยฺยํ, โกเสยฺยํ, วาเนยฺยํ อิจฺจาทิ.

๒๒๘. ธูโม วิย ทิสฺสติ อทุํ วนํ ตทิทํ-

ธูมายิตตฺตํ ธูมายิตตฺตานิ

ตถา ติมิรายิตตฺตํ.

๒๒๙. คามานํ สมูโห-

คามตา คามตา คามตาโย

อิจฺจาทิ.

ตาปจฺจยนฺตสฺส นิจฺจมิตฺถิลิงฺคตา โหติ.

ตถา นครตา, พนฺธุตา, ชนตา, สหายตา, เทโวเยว เทวตา, อิทปฺปจฺจยตา, ทิสตา อิจฺจาทิ.

๒๓๐. หิเต ภเว จ ชาเต จ สาธุมฺหิ จ ณฺยปจฺจโย.

ยถา เมธาย หิตํ เมชฺฌํ. ตถา ปชฺชํ, รจฺฉา.

สมณานํ หิตา สามญฺญา. ตถา พฺรหฺมญฺญา.

คาเม ภโว คมฺโม. ตถา กพฺยํ, คพฺยํ, ทิพฺยา.

ตถา อรูเป ภวํ อารุปฺปํ, ถนโต ชาตํ ถญฺญํ, กมฺมนิ สาธุ กมฺมญฺญํ. ตถา สพฺภํ, ปาริสชฺชํ.

๒๓๑. ราชปุตฺตานํ สมูโห ราชปุตฺตโก.

ตถา-

มายูรโก มานุสฺสโก ราชโกฏฺจโก ภิกฺขโก
มาหึสโก กาโปตโก โปริสโก จ สิกฺขโก

อิจฺจาทิ.

๒๓๒. อิทฺธิยา นิพฺพตฺตํ อิทฺธิมยํ. ตถา มโนมยํ, สุวณฺเณน ปกตํ โสวณฺณมยํ. ตถา รูปิยมยํ, ทานเมว ทานมยํ. ตถา สีลมยํ.

๒๓๓. อิจฺเจวํ-

ตนุนิพฺพตฺเต ตปฺปกเต สกลตฺเถ จ มโย ยถา
โคมยํ มตฺติกามยํ ตมฺมยํ ภาวนามยํ.

๒๓๔. อภิชฺฌา อสฺส ปกติ พหุลา วา-

อภิชฺฌาลุ อภิชฺฌาลู อภิชฺฌาลโว

ตถา สีตาลุ, ทยาลุ, ธชาลุ, อภิชฺฌาลุโก วา.

๒๓๕. กุจฺฉิโต สมโณ สมณโก.

ตถา ปณฺฑิตโก, พฺราหฺมณโก, เวยฺยากรณโก, กโต อิติ สญฺญา กตโก. ตถา ภตโก.

อนุกมฺมารโห ปุตฺโต ปุตฺตโก, หตฺถี อิว หตฺถิโก. ตถา อสฺสโก.

๒๓๖. ปฏิภาคา'นุกมฺปาสุ สญฺญากุจฺฉิตหีฬเน
ขุทฺทเก จ สกตฺเถ โก คามโกจฺเจวมาทิสุ.

๒๓๗. ปริมาเณ ตฺตโก วนฺตุ กิยเตเตหิ สมฺภวา
กิตฺตกํ ยตฺตกํ ยาวา ตาวาจฺจาทิ'มุทาหฏํ.

๒๓๘. กึ ปริมาณมสฺสาติ กิตฺตกํ, ยตฺตกํ, ตตฺตกํ, เอตฺตกํ, ยํ ปริมาณมสฺสาติ ยาวา ยาวนฺโต. ตถา ตาวา.

เอตฺตาวา	เอตฺตาวนฺโต
เอตฺตาวนฺตํ	เอตฺตาวนฺโต
เอตฺตาวนฺเตน เอตฺตาวตา	เอตฺตาวนฺเตหิ-ภิ

อิจฺจาทิ ภควนฺตุ (๙) สมํ.

๒๓๙. โล นิสฺสิเต จ ตฏฺฐาเน อีเยยฺยา อรเห สิยุํ
อ อิจฺฉิเต กเต อา อี เณโรตฺถิเก คเณ ณโย.

ยถา-

ทุฏฺฐุํ นิสฺสิตํ ทุฏฺฐสฺส วา ฐานํ ทุฏฺฐุลฺลํ, ทสฺสนํ อรหตีติ ทสฺสนียํ, ทสฺสเนยฺยํ.

ตถา-

วนฺทนีโย วนฺทเนยฺโย ปูชนีโย ปูชเนยฺโย
นมสฺสนีโย นมสฺส- เนยฺโย จาปิ ทกฺขิเณยฺโย.

สํโฆ อาทิมฺหิ เจว เสเส จ อิจฺฉิตพฺโพ อสฺสาติ สํฆาทิเสโส เอวํ-

นามโก อาปตฺติโกฏฺฐาโส, สุเรน นาม วนจรเกน กตา สุรามชฺชํ, วรุเณน นาม ตาปเสน กตา วารุณี มทิรา, กณฺณาย อตฺถิโก กณฺเณโร เวสิเยโร, สุวณฺณานํ ราสิ สุวณฺณโย.

อเนกตฺถปพฺพํ.

อสฺสตฺถิตทฺธิต

๒๔๐. ตร-ตมิสิกิยิฏฺฐา วี-อิโล-วา'ล-อี-สิ-กา
สี-ณ-รา-วนฺตุ-มนฺตุ-ตา อสฺสตฺถิมฺหิ อฏฺฐารส.

๒๔๑. สพฺเพ อิเม ปาปา, อยมิเมสํ วิเสเสน ปาโป, ปาปานํ วา วิเสโสติ-

ปาปตโร	ปาปตรา
โภ ปาปตร	โภนฺโต ปาปตรา

อิจฺจาทิ.

ตถา ปาปตโม, ปาปิสิโก, ปาปิโย, ปาปิฏฺโฐ.

๒๔๒. เอวํ-

ก. เนทิฏฺโฐ เนทิโย เชฏฺฐ- ตโร สาธิฏฺโฐ สาธิโย
เมธิฏฺโฐ เมธิโย เสฏฺฐ- ตโร กณิฏฺโฐ กณิโย.

ข. คุณิฏฺโฐ คุณิโย หีน- ตโร สติฏฺโฐ สติโย
วริฏฺโฐ วริโย อสฺส- ตโร ปฏิฏฺโฐ ปฏิโย.

ค. เชฏฺโฐ วรตโร วร- ตโม เชยฺโย วริสิโก
เสฏฺโฐ ปฏุตโร ปฏุ- ตโม เสยฺโย ปฏิสิโก

อิจฺจาทโย เณยฺยา.

๒๔๓. มุทุปาปปณีตาทิ- คุณโตเยว ปายโต
สมฺภวนฺติ วิเสสตฺเถ ตราที ปญฺจ ปจฺจยา.

๒๔๔. วีลาที เตรส ตานฺตา คุณโต ทพฺพโต สิยุํ
ทพฺเพเยว จ ตทนฺตา อสฺสตฺถิวาจกา สิยุํ.

ยถา-

เมธา อสฺส อตฺถิ ตสฺมึ วา วิชฺชตีติ-

เมธาวี ปุริโส	เมธาวิโน
เมธาวินี อิตฺถี	เมธาวินิโย
เมธาวิ กุลํ	เมธาวินี

อิจฺจาทิ.

ตถา มายาวี.

ปิจฺฉํ อสฺส อตฺถีติ ปิจฺฉิโล, เผนิโล, ตุณฺฑิโล, ชฏิโล. ตถา เกสโว วาจาโล, ทณฺฑี, ฉตฺตี, รูปี.

สุเมธา อสฺส อตฺถีติ-

สุเมธโส	สุเมธสา
โภ สุเมธส	โภนฺโต สุเมธสา

อิจฺจาทิ สุคต-กญฺญา-จิตฺตนโย.

ทณฺโฑ อสฺส อตฺถีติ ทณฺฑิโก, ฉตฺติโก, ตโป อสฺส อตฺถีติ ตปสฺสี. ตถา เตชสี, เตชสฺสี, ปยสฺสี, มนสฺสี, ยสสฺสี.

สทฺธา อสฺส อตฺถีติ สทฺโธ, ปญฺโญ พุทฺโธ. ตถา กุญฺชโร, มธุโร, มุขโร, สุจิโร, สุสิโร, นคโร.

ภโค อสฺส อตฺถีติ ภควา. ตถา คุณวา, คณวา, สีลวา, ธนวา, ยสวา, ยตวา, อายุ อสฺส อตฺถีติ อายสฺมา. ตถา โคมา, สติมา, มติมา, ปาปิมา, พนฺธุมา, ปพฺพํ อสฺส อตฺถีติ ปพฺพโต, วงฺกโตติ.

อสฺสตฺถิปพฺพํ.

สงฺขฺยาตทฺธิต

๒๔๕. ถิยํ อี ปูรเณ ติย- จ-ถ-มนฺตา ติลิงฺคิเก
ตเถว โก จ'เนกตฺเถ สงฺขฺยายํ ปจฺจยา ฉธา.

๒๔๖. ทฺวินฺนํ ปูรโณ ทุติโย ทุติยี ทุติยา ทุติยํ, อฑฺเฒน สห ทุติโย ทิยฑฺโฒ ทิวฑฺโฒ.

ตถา ตติโย, อฑฺฒติโย, จตุตฺโถ, อฑฺฒุฑฺโฒ, ปญฺจโม ปญฺจมี ปญฺจมา ปญฺจมํ, ฉฏฺโฐ สฏฺโฐ ฉฏฺฐี ฉฏฺฐโม, สตฺตโม, อฏฺฐโม, นวโม, ทสโม, ทสมี ทสมา ทสมํ.

เอโก จ ทส จ, เอเกน วา อธิกา ทส เอกาทส, เอกาทสนฺนํ ปูรณี

เอกาทสี, เอกาทสิโย อิตฺถิโย, เอกาทสโม.

ตถา ทฺวาทสี ทฺวารสี พารสี พารสโม, เตรสี เตรสโม, จุทฺทสี โจทฺทสี จาตุทฺทสี จตุทฺทสี จตุทฺทสโม, ปญฺจทสี ปณฺณรสี ปนฺนรสี ปนฺนรสโม, โสฬสี โสฬสโม, สตฺตทสี สตฺตรสี สตฺตรสโม, อฏฺฐาทสี อฏฺฐารสี อฏฺฐารสโม.

๒๔๗. สงฺขฺยา เอกวจนนฺตา เอกูนวีสตาทโย
สงฺขฺยาเนปิ จ สงฺเขฺยยฺเย ตา อานวุติ นาริยํ.

วคฺคเภเท พหุตฺเตปิ สงฺขฺยา กฺวาจนํ ยถา
เอกวีสติโย ภิกฺขู ฉนฺนวุตีนมาทโย.

ก. เอเกน อูนา วีสํ-

ปฐมา.	(สิ)	เอกูนวีสํ เอกูนวีสติ
ทุติยา.	(อํ)	เอกูนวีสํ เอกูนวีสติ
ตติยา	(นา)	เอกูนวีสาย เอกูนวีสติยา
จตุตฺถี.	(ส)	เอกูนวีสาย เอกูนวีสติยา
ปญฺจมี.	(สฺมา)	เอกูนวีสาย เอกูนวีสติยา
ฉฏฺฐี.	(ส)	เอกูนวีสาย เอกูนวีสติยา
สตฺตมี.	(สฺมึ)	เอกูนวีสาย-ยํ เอกูนวีสติยา-ยํ

ตถา นวุตฺยนฺตา. เอกูนวีสติยา ปูรโณ เอกูนวีสติโม.

ข ทส จ ทส จ วีสํ วีสติ, เอกวีสํ เอกวีสติ, ทฺวาวีสํ ทฺวาวีสติ

พาวีสํ พาวีสติ, เตวีสํ ติวีสํ เตวีสติ, จตุวีสํ จตุพฺพีสํ จตุวีสติ, ปญฺจวีสํ ปณฺณวีสํ ปญฺจวีสติ, ฉพฺพีสํ ฉพฺพีสติ, สตฺตวีสํ สตฺตวีสติ, อฏฺฐวีสํ อฏฺฐวีสติ, เอกูนตึสํ เอกูนตึสติ.

ค. ทส จ ทส จ ทส จ ตึสํ ตึสติ, เอกตฺตึสํ เอกตฺตึสติ, ทฺวตฺตึสํ ทฺวตฺตึสติ พาตฺตึสํ พาตฺตึสติ, เตตฺตึสํ เตตฺตึสติ, จตุตฺตึสํ จตุตฺตึสติ,ปญฺจตฺตึสํ, ฉตฺตึสํ, สตฺตตฺตึสํ, อฏฺฐตฺตึสํ, เอกูนจตฺตาลีสํ.

ฆ. ตถา จตฺตาลีสํ จุตฺตาลีสํ โจตฺตาลีสํ ตาลีสํ ตาลีสติ, เอกจตฺตาลีสํ, ทฺวาจตฺตาลีสํ, เตจตฺตาลีสํ, จตุจตฺตาลีสํ, ปญฺจจตฺตาลีสํ, ฉจตฺตาลีสํ, สตฺตจตฺตาลีสํ, อฏฺฐจตฺตาลีสํ, เอกูนปญฺญาสํ.

ง. ปญฺญาสํ ปณฺณาสํ ปญฺญาสติ, เอกปญฺญาสํ, เทฺวปญฺญาสํ, เตปญฺญาสํ, จตุปฺปญฺญาสํ, ปญฺจปญฺญาสํ, ฉปฺปญฺญาสํ, สตฺตปญฺญาสํ, อฏฺฐปญฺญาสํ, อฏฺฐปณฺณาสํ, เอกูนสฏฺฐิ, เอกูนสฏฺฐึ, เอกูนสฏฺฐิยา.

จ. สฏฺฐิ, เอกสฏฺฐิ, ทฺวาสฏฺฐิ, เทฺวสฏฺฐิ, เตสฏฺฐิ, ติสฏฺฐิ, จตุสฺสฏฺฐิ, ปญฺจสฏฺฐิ, ฉสฺสฏฺฐิ, สตฺตสฏฺฐิ, อฏฺฐสฏฺฐิ, เอกูนสตฺตติ.

ฉ. สตฺตติ สตฺตริ, เอกสตฺตติ, ทฺวาสตฺตติ, เตสตฺตติ, จตุสฺสตฺตติ, ปญฺจสตฺตติ, ฉสฺสตฺตติ, สตฺตสตฺตติ, อฏฺฐสตฺตติ, อฏฺฐสตฺตริ, เอกูนาสีติ.

ช. อสีติ, เอกาสีติ, ทฺวาสีติ เทฺวอสีติ, เตอสีติ, จตุราสีติ, ปญฺจาสีติ, ฉฬาสีติ, ฉาสีติ, สตฺตาสีติ, อฏฺฐาสีติ, เอกูนนวุติ.

ฌ. นวุติ, นวุติโม, เอกนวุติ, เทฺวนวุติ, เตนวุติ, จตุนวุติ, จตุนฺนวุติ, ปญฺจนวุติ, ฉนฺนวุติ, สตฺตนวุติ, อฏฺฐนวุติ, เอกูนสตํ.

๒๔๘. นปุํสเกกตา เทฺวปิ สตํ จาปิ สหสฺสกํ
เทฺว สตานิ สหสฺสานิ พหฺวตฺเถ วคฺคเภทเก.

๒๔๙. ทสคณนสฺส ทสคุณิตํ สตํ, สตํ สเตน อิจฺจาทิ.

ตถา สตคณนสฺส ทสคุณิตํ สหสฺสํ, สหสฺสคณนสฺส ทสคุณิตํ ทสสหสฺสํ นหุตนฺติปิ, ทสสหสฺสคณนสฺส ทสคุณิตํ สตสหสฺสํ ลกฺขนฺติปิ, สตสหสฺสคณนสฺส ทสคุณิตํ ทสสตสหสฺสํ นิยุตนฺติปิ วุจฺจติ.

๒๕๐. ทสาทิทสลกฺขนฺตา สงฺขฺยา ทสปฺปวฑฺฒิตา
โกฏฺยาทิโต ปรํ สงฺขฺยา สตลกฺขปฺปวฑฺฒิตา.

ยถา-

สตสหสฺสานํ สตํ โกฏิ โกฏี โกฏิโย.
ตถา โกฏิสตสหสฺสานํ สตํ ปโกฏิ.

๒๕๑. อิจฺเจวํ-

ก. โกฏิ เจว ปโกฏิ จ โกฏิปฺปโกฏิ นหุตํ
นินฺนหุตญฺจกฺโขภนี พินฺทุพฺพุทํ นิรพฺพุทํ.

ข. อหหาพพาฏฏญฺจ โสคนฺธิกญฺจ อุปฺปลํ
กุมุทํ ปุณฺฑรีกญฺจ ปทุมญฺจ กถานกํ
มหากถานาสงฺเขฺยยฺยํ สตลกฺขคุณํ กมาติ.

๒๕๒. ทฺวิโก ราสิ ทฺวิกํ. ตถา ติกํ, จตุกฺกํ, ปญฺจกํ, ฉกฺกํ, สตฺตกํ, อฏฺฐกํ, นวกํ, ทสกํ, ปณฺณาสกํ, สตกํ, สหสฺสกํ.

๒๕๓. ติลิงฺเคกาทิจตฺวนฺตา สงฺขฺยา จ สพฺพนามิกา
ปญฺจาทฺยฏฺฐารสนฺตา อลิงฺคา จ พหฺวตฺถกา.

เอกูนวีสโต ยาว นวุตฺยนฺตา ตุ โกฏฺิ จ
ปโกฏฺิ โกฏิปฺปโกฏฺิ อกฺโขภนีตฺถิลิงฺคิกา.

สตํ สหสฺสํ นหุตํ ลกฺขญฺจ นิยุตํ ตถา
นินฺนหุตญฺจ พินฺทาทิ- สงฺเขฺยยฺยนฺตา นปุํสกา.

อีการนฺตา ถิยํ ติย- จ-ถ-มนฺตา ติลิงฺคิกา
ติลิงฺคา จ กการนฺตา ปายโต ตุ นปุํสกา.

๒๕๔. สงฺขฺยาเยวํ วิเสเสน คุณิตา มิสฺสกา ตถา
สมฺพนฺธา จาปิ สงฺเกตา อเนกา จาติ ปญฺจธา.

สงฺขฺยาปพฺพํ.

ภาวตทฺธิต

๒๕๕. ณฺย-เณยฺย-ณิย-ตฺต-ตฺตนา ตา-ณ-กณฺ-พฺยา ทฺวิโต พฺหกํ
คุณตฺถทีปเก อิตฺถํ ภาวตฺเถ ทส ปจฺจยา.

ยถา-

๒๕๖. นิปกสฺส ภาโว เนปกฺกํ ปญฺญา. ทุพฺภคสฺส ภาโว โทภคฺคํ โทภคฺยํ วา อลกฺขี, ปณฺฑิตสฺส ภาโว ปณฺฑิจฺจํ ปญฺญา, วิสารทสฺส ภาโว เวสารชฺชํ วิสารโท, ตถสฺส ภาโว ตจฺฉํ สจฺจํ, ทุมฺเมธสฺส ภาโว ทุมฺเมชฺฌํ อญฺญาณํ, สมณสฺส ภาโว สามญฺญํ สีลํ, สรูปสฺส ภาโว สารุปฺปํ สุรูปํ, สุขุมสฺส ภาโว โสขุมฺมํ สณฺหํ, วิปุลสฺส ภาโว เวปุลฺลํ วิปุลํ, อลสสฺส ภาโว อาลสฺยํ อาลสฺสํ วา โกสชฺชํ, ทุมฺมนสฺส ภาโว โทมนสฺสํ เวทนา, ทุพฺพจสฺส ภาโว โทวจสฺสํ ทุรุตฺตาภาโว, สุมนสฺส ภาโว โสมนสฺสํ สุขํ.

๒๕๗. เอวํ-

ก. อารุคฺยํ อาโรคฺยํ สขฺยํ ทุพฺพาลฺยาณณฺยํ จาปลฺยํ
อาธิปจฺจํ พาหุสจฺจํ โปโรหิจฺจํ มุฏฺฐสฺสจฺจํ.

ข. โกสชฺชํ เนปุญฺญํ รชฺชํ โกสลฺลาธิกฺกํ โอทคฺยํ
โสหชฺชํ เคลญฺญํ ลชฺชํ วาณิชฺโชปมฺมํ พฺรหฺมญฺญํ

อิจฺจาทโยปิ.

๒๕๘. สุจิสฺส ภาโว โสเจยฺยํ, กวิโน ภาโว กาเวยฺยํ, เถนสฺส ภาโว เถยฺยํ, อธิปติโน ภาโว อาธิปเตยฺยํ.

๒๕๙. วิยตฺตสฺส พฺยตฺตสฺส วา ภาโว เวยฺยตฺติยํ.

ตถา-

มุณฺฑิยาลสิยํ เจว มจฺฉริยญฺจ วีริยํ
มูฬิยญฺเจว โรคิยํ ทกฺขิยญฺจาปิ สูริยํ.

๒๖๐. มนุสฺสสฺส ภาโว มนุสฺสตฺตํ ชาติ, นีลสฺส ภาโว นีลตฺตํ

คุโณ, ยาจกสฺส ภาโว ยาจกตฺตํ กฺริยา, ทณฺฑิโน ภาโว ทณฺฑิตฺตํ ทพฺพํ, จิตฺตสฺส ภาโว จิตฺตตฺตํ นามํ.

๒๖๑. เอวํ-

ก. สุจิตฺตํ ปิยรูปตฺตํ ปฏุตฺตํ รามณียตฺตํ
กลฺยาณตฺตํ มนุญฺญตฺตํ โจรตฺตํ ปํสุกูลตฺตํ.

ข. วิสมตฺตํ ชายตฺตนํ โคตฺตํ ปุถุชฺชนตฺตนํ
สุขุมตฺตํ ชารตฺตนํ อฑฺฒตฺตํ เวทนาตฺตนํ.

ค. อปฺปิจฺฉตา มนุญฺญตา ปารมิตา กตญฺญุตา
อฑฺฒตา ปฏุตา นิทฺทา- รามตา ปิยรูปตา.

ง. นีลตา ปีตตา สจฺจ- วาทิตา ปํสุกูลตา
อุชุตา มุทุตา ภสฺสา- รามตา รามณียตา

อิจฺจาทโย เญยฺยา.

๒๖๒. อุชุโน ภาโว อชฺชวํ, มุทุโน ภาโว มทฺทวํ, อุสภสฺส ภาโว อาสภํ, ปฏุโน ภาโว ปาฏวํ, กุมารสฺส ภาโว โกมารํ, ยุวสฺส ภาโว โยพฺพนํ, ครุโน ภาโว คารโว, มนุญฺญสฺส ภาโว มานุญฺญกํ, รมณียสฺส ภาโว รามณียกํ, โจรสฺส ภาโว โจรกํ, ทาสสฺส ภาโว ทาสพฺยํ, ทฺวินฺนํ ภาโว เทฺวชฺฌกํ.

๒๖๓. เวยฺยาวจฺจํ จ เภสชฺชํ ปาริภฏฺยญฺจ ปารมี
สาเถยฺยํ เจวมาทีสุ กมฺเมปิ ภาวปจฺจยา.

๒๖๔. ปตฺตกลฺลญฺจ การุญฺญํ ยถาภุจฺจํ กมฺมญฺญตา
อากาสานญฺจนฺตฺยาทีสุ สกตฺเถ ภาวปจฺจยา.

๒๖๕. ณฺย-ตฺต-ตฺตน-พฺย-พฺหกนฺตา นิจฺจเมว นปุํสกา
ปายโต ตุ กณฺ-ณิยนฺตา เณยฺยนฺตา จ นปุํสกา
ตานฺตา นิจฺจมิตฺถิลิงฺคา ติลิงฺคิกาว ณนฺตกา.

ภาวปพฺพํ.

อพฺยยตทฺธิต

๒๖๖. กฺขตฺตุํ-ชฺช-ชฺชุ-ถ-ตฺร-ห- หํ-หิ-หึ-รหิ-หิญฺจนํ
ธ-ธุนา-ธิ-ว-ทา-ทานิ- ทาจนํ-ตน-โต-ชฺฌ-ธา
ถา-ตตฺถา-ถํ-โสปจฺจยา ปญฺจวีสาพฺยเย มตา.

๒๖๗. เอกสฺมึ วาเร เอกกฺขตฺตุํ.

ตถา ทฺวิกฺขตฺตุํ, ฯเปฯ ทสกฺขตฺตุํ, สตกฺขตฺตุํ, สหสฺสกฺขตฺตุํ, พหุกฺขตฺตุํ, กติกฺขตฺตุํ.

อิมสฺมึ กาเล อสฺมึ วา ทิวเส อชฺช, สมาเน กาเล สชฺช, อปรสฺมึ ทิวเส อปรชฺชุ, สพฺพสฺมึ สพฺเพสุ วา สพฺพตฺถ.

๒๖๘. เอวํ-

ก. สพฺพตฺรามุตฺตรญฺญตฺรตฺร ยตฺร ตตฺเรกตฺร กุตฺร
ยตฺถตฺเถตฺถ กตฺถ ยตฺถ ตตฺถามุตฺเถกตฺถ กุตฺถ.

ข. สพฺพทา สพฺพธฺยญฺญทา ยเทกทา กทา ตทา

ตทานิ กฺว กุหิญฺจนํ กุหึ กุหํ กุทาจนํ.

ค. อธุเนตรหิ ยหึ อิหีธ จ ตหํ ตหึ

อิจฺเจเต กาลสตฺตมฺยา นิปาตนามกา สิยุํ.

๒๖๙. เสฺว ภวํ สฺวาตนํ, สฺวาตนา, ปุเร ภวํ ปุราตนํ, ปุราตนา, อชฺช ภวํ อชฺชตนํ, อชฺชตนี, หิยฺโย ภวํ หิยฺยตนํ, หิยฺยตนี.

๒๗๐. อนิจฺเจน อนิจฺจโต. ตถา ทุกฺขโต, อนตฺตโต, โรคโต, คณฺฑโต, สลฺลโต, อฆโต, ปุริสสฺมา ปุริเสหิ วา ปุริสโต.

๒๗๑. เอวํ-

ก. ราชโต โจรโตคฺคิโต หตฺถิโต เหตุโตตฺถิโต

ยุตฺติโต จ ภิกฺขุนิโต ยาคุโต ชมฺพุโต'ยุโต.

ข. สพฺพโต ปุพฺพโตญฺญโต อิโต เอตฺโต ยโต กุโต

ปุรโต ปจฺฉโต อโต อมุโต เอกโต ตโต.

ทกฺขิณโต กตรโต อุภยโต อิตรโต

อุตฺตรโต กตมโต อปรโต อธรโต.

๒๗๒. เอกธา กโรตีติ เอกชฺฌํ, ทฺวิธา กโรตีติ ทฺวิชฺฌํ, ทฺวชฺฌํ, เทฺวชฺฌํ วา, เอเกน วิภาเคน เอกธา, ทฺวีหิ วิภาเคหิ ทฺวิธา, เทฺวธา, ทุธา วา.

ตถา ติธา, เตธา, ฯเปฯ สตธา, สหสฺสธา, กติธา, พหุธา.

๒๗๓. เอกทฺวีเหว ชฺโฌ เอกา- ทิโต วิภาชเน ตุ ธา
เอกชฺฌํ เทฺวชฺเฌกธา เทฺวธา สตธา จ สหสฺสธา.

๒๗๔. สพฺโพ ปกาโร สพฺพถา, สพฺพํ ปการํ สพฺพถา ฯเปฯ สพฺพสฺมึ ปกาเร สพฺพถา.

ตถา-

อญฺญตตฺถา อิตรถา ยตตฺถา จ ยถา ตถา
อญฺญถา จ อุภยถา ตตตฺถา เอวมาทโย.

โก ปกาโร กถํ. ตถา ทุติยาที. อยํ ปกาโร อิตฺถํ. ตถา ทุติยาที.

๒๗๕. สพฺพนาเมหิ ถา ตตฺถา ปกาเร กิมิเมหิ ถํ
ยถา อญฺญตตฺถา กถํ อิตฺถเมตํ นิทสฺสนํ.

๒๗๖. วิภาเค ปกาโร'กาเร เตเหว จ อมิสฺสิเต
สุทฺธิกตติยตฺเถ จ โส ปจฺจโย ภเว ยถา.

สุตฺตวิภาเคน สุตฺตโส, ปทโส, พฺยญฺชนโส, พหูหิ ปกาเรหิ พหุโส, สพฺเพน อากาเรน สพฺพโส. ตถา เหตุโส, ฐานโส, โยนิโส.

อพฺยยปพฺพํ.

๒๗๗. อิจฺเจวํ-

อปจฺเจ พารสาเนเก จตุพฺพีสติ ปจฺจยา
อฏฺฐารส อสฺสตฺถมฺหิ สงฺขฺยายํ ฉ จ ปจฺจยา.

ทส ภาเว อพฺยยมฺหิ ปญฺจวีสติ ปจฺจยา
ตทฺธิเต ปิณฺฑิตา สพฺเพ ปญฺจนฺนวุติ ปจฺจยา.

๒๗๘. อปจฺจญฺเจวเนกตฺถํ อสฺสตฺถิ คณนา ตถา
ภาโว'พฺยยนฺติ ตทฺธิต- นามํ ฉธา ปติฏฺฐิตนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห ตทฺธิตนามวิภาโค จตุตฺโถ ปริจฺเฉโท.

&&&&

๕. กิตนามวิภาค

กิตนาม

๒๗๙. สหิตํ เตหิ นาเมหิ ตทฺธิตํ สุวิภชฺชิตํ
สลิงฺคสาธนํ กิต- นามํ ทานิ ปวุจฺจติ.

๒๘๐. ปจฺจุปฺปนฺน'มตีตญฺจา- นาคตญฺจ ติกาลิกํ
นุตฺตกาลนฺติ ปญฺเจว กิตา กาลปฺปเภทโต.

ปจฺจุปฺปนฺน

๒๘๑. ปฏิจฺจ การณํ ตํ ตํ อุปฺปนฺนโต อนิฏฺฐิโต
อารทฺโธ วตฺตมานตฺโถ ปจฺจุปฺปนฺโนติ วุจฺจติ.

๒๘๒. คจฺฉติ คจฺฉมาโน วาติ-

คจฺฉํ คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺโต

อิจฺจาทิ (๑๑) วุตฺตนโยว.

อิตฺถิยํ-

คจฺฉตี คจฺฉนฺตี คจฺฉนฺตี คจฺฉนฺติโย

อิจฺจาทิ อิตฺถี (๕๙) นโย.

นปุํสเก-

คจฺฉํ คจฺฉนฺตํ คจฺฉนฺตา คจฺฉนฺตานิ

อิจฺจาทิ (๗๖) วุตฺตนโย.

ตถา คจฺฉมาโน คจฺฉมานา คจฺฉมานํ. อิจฺเจวํ สพฺพตฺถ ติลิงฺเค เนยฺยํ.

คจฺฉียติ คมฺมมาโน วาติ คจฺฉียมาโน, ชหตีติ ชหํ ชหนฺโต ชหมาโน ชหียมาโน, มหตีติ มหํ มหนฺโต มหมาโน มหียมาโน, จรตีติ จรํ จรนฺโต จรมาโน จรียมาโน, ติฏฺจตีติ ติฏฺจํ ติฏฺจนฺโต ติฏฺจมาโน, กาเรตีติ การยํ กาเรนฺโต การยมาโน การาเปนฺโต การาปยนฺโต การยมาโน การาปยมาโน การาปียมาโน การาปยียมาโน, ปวิสตีติ ปวิสํ ปวิสนฺโต ปวิสมาโน, อสตีติ สํ สนฺโต สมาโน, ภวตีติ ภวํ ภวนฺโต อภิภูยมาโน, ภาเว ภูยมานํ, ภาเวนฺโต ภาวยํ ภาวยนฺโต ภาวาปยํ ภาวาปยนฺโต ภาวาปียมาโน ภาวาปยียมาโน.

๒๘๓. อนฺโต กตฺตริ มาโน ตุ ภาเว กมฺมนิ กตฺตริ
ภาวลกฺขณเหตูสุ เทฺวปิ เต ปจฺจยา สิยุํ.

ปจฺจุปฺปนฺนปพฺพํ.

อตีต

๒๘๔. ปจฺจุปฺปนฺนํ สุสมฺปตฺวา ปจฺจกฺขโต ปุเร ภโว
อารภิตฺวา นิฏฺจิตตฺโถ อตีโตติ ปวุจฺจติ.

๒๘๕. อภวีติ ภูโต ปุริโส, ภูตา อิตฺถี, ภูตํ จิตฺตํ. อิจฺเจวํ ติลิงฺเค เนยฺยํ.

ตถา อหวีติ หุโต.

หุตวา หุตวนฺโต หุตวนฺตา

อิจฺจาทิ ภควนฺตุ (๙) สมํ.

ตถา-

หุตวตี หุตวติโยติ

อิตฺถี (๕๙) นโย.

หุตวนฺตํ หุตวนฺตานีติ

นปุํสกนโย จ เนยฺโย.

หุตาวี หุตาวี หุตาวิโน

อิจฺจาทิ ทณฺฑี (๓๔) นโย.

ตถา-

หุตาวินี หุตาวินี หุตาวินิโยติ

อิตฺถี (๒๔) นโย.

หุตาวิ หุตาวี หุตาวีนีติ

สุขการี (๘๐) นโย จ เนยฺโย.

ตทญฺญานิปิ อภุญฺชีติ ภุตฺโต ภุตฺตวา ภุตฺตาวี, อรญฺชีติ รตฺโต รตฺตวา รตฺตาวี, อยุญฺชีติ ยุตฺโต ยุตฺตวา ยุตฺตาวี, อปุจฺฉีติ ปุฏฺโฐ ปุฏฺฐวา

ปุฏฺฐาวี, อพุชฺฌีติ พุทฺโธ พุทฺธวา พุทฺธาวี, อยุชฺฌีติ ยุทฺโธ ยุทฺธวา ยุทฺธาวี อิจฺจาทีนิ เนยฺยานิ.

๒๘๖. เอวํ-

ก. สกฺโก พุฑฺโฒ ปริกิณฺโณ กิณฺโณ ชิโต ชิฆจฺฉิโต
สุกฺโข วุฑฺโฒ จ วิตฺถิณฺโณ ทิณฺโณ ปีโต พุภุกฺขิโต.

ข. ปกฺกนฺโต นิกฺขนฺโต ขนฺโต ภนฺโต กุทฺโธ สิทฺโธ รทฺโธ
สงฺกนฺโต วิพฺภนฺโต ทนฺโต สนฺโต สุทฺโธ ทุทฺโธ นทฺโธ.

ค. อารูลฺโห โอคาฬฺโห คาฬฺโห พาฬฺโห มูลฺโห คูลฺโห วุลฺโห
อารูฬฺโห โอรูฬฺโห รูฬฺโห คาฬฺโห มูฬฺโห คูฬฺโห วุฬฺโห.

นิฏฺฐนโย.

๒๘๗. นิจฺจํ กตฺตริ กมฺเม จ ตปจฺจยนฺตา ติลิงฺคิกา
ภาเว ตุ ตปจฺจยนฺตา นิจฺจเมว นปุํสกา.

ยถา-

ก. อทาสีติ ทินฺโน ทานํ ทินฺโน ทายโก, อรกฺขีติ รกฺขิโต สีลํ รกฺขิโต อุปาสโก, อุปาสีติ อุปาสิโต ครุํ อุปาสิโต สิสฺโส, อภุญฺชีติ ภุตฺโต ภตฺตํ ภุตฺโต คมิโก.

ข. อภญฺชียิตฺถาติ ภคฺโค ภคฺโค ราโค ชิเนน, อนฺวสาสียิตฺถาติ อนุสาสิโต อนุสิฏฺโจ โส มยา, ปริวสียิตฺถาติ ปริวุตฺโถ ปริวุตฺโถ ปริวาโส เตน, อารภียิตฺถาติ อารทฺโธ อารทฺโธ ปรกฺกโม ตยา.

ค. คายิตฺถ คายนํ วา คีตํ นฏสฺส คีตํ นเฏน วา, นจฺจิตฺถ นฏนํ วา นจฺจํ เฉกสฺส นจฺจํ เฉเกน วา, เทสียิตฺถ เทสนํ วา เทสิตํ พุทฺธสฺส เทสิตํ พุทฺเธน วา, อขียิตฺถ ขียนํ วา ขีณํ ชาติยา ขีณนฺติ.

๒๘๘. เอวํ-

ก. วิสฺสฏฺโจ ทุกฺกโฏ ทฏฺโจ ปวิฏฺโจ วิสฺสโฏ ทิฏฺโจ
นิสฺสฏฺโจ สุกฺกโฏ สฏฺโจ ปหฏฺโจ นิสฺสโฏ ยิฏฺโจ.

ข. อุทฺทิฏฺโจ อามฏฺโจ มฏฺโจ ฑฏฺโจ ภฏฺโจ ปุฏฺโจ ชุฏฺโจ
สํสฏฺโจ สนฺตุฏฺโจ ตุฏฺโจ นฏฺโจ หฏฺโจ วุฏฺโจ หุฏฺโจ.

ค. อากิณฺโณ อาจิณฺโณ จิณฺโณ ตุณฺโณ นุณฺโณ ปุณฺโณ รุณฺโณ
อาทิณฺโณ สํกิณฺโณ ชิณฺโณ สมฺปุณฺโณ อุตฺติณฺโณ ติณฺโณ.

ฆ. อธีตาปจิโต จตฺโต คมิโต โคปิโต ชิโต
อสิตาภิรโต ทิตฺโต วมิโต โปสิโต จิโต.

ง. ปสํสิโต ภโต ลิตฺโต ปจิโต จานุสาสิโต
ปหํสิโต สโต วุตฺโต ปกโต จาวธาริโต.

จ. ปูชิโต มานิโต อุตฺโต ญโต ภีโต ขติจฺฉิโต
ปูริโต เอสิโต คุตฺโต ยาโต นีโต จ ปุจฺฉิโต.

ฉ. ภริโต วนฺทิโต มตฺโต นมิโต นิยโต รโต
ภสฺสิโต ทสฺสิโต มุตฺโต ปริกฺขโต ปุรกฺขโต.

ช. สกฺกโต สริโต สุตฺโต วิตโต จาปจายิโต
สกฺกริโต ตโต นุตฺโต สงฺกปฺปิโต จ สงฺกิโต.

ฌ. สนฺตุสฺสิโต จ สนฺตตฺโต ตกฺกิโต คตฺปกฺขโต
สมิโต สยิโต ปตฺโต หุสฺสิโต จ วิสงฺขโต.

ณ. สญฺฉินฺโน สญฺฉนฺโน ฉนฺโน ทีโน ปีโน ชีนาสีโน
สมฺภินฺโน อาปนฺโน ภินฺโน ขีโน ลีโน มีโน หีโน

อิจฺจาทโย เญยฺยา.

อตีตปพฺพํ.

อนาคต

๒๘๙. สติ ปจฺจยสามคฺเค อุปฺปชฺชนารโห'ยตึ
ปจฺจุปฺปนฺนมสมฺปตฺโต- ภิมุขา'นาคโต ภเว.

๒๙๐. คมิสฺสติ อายตึ คมนํ สีลมสฺสาติ-

คามิ คามี คามโย

อิจฺจาทิ อคฺคิ (๓๒) นโย, อิตฺถิยํ ภูมิ (๕๕) นโย, นปุํสเก อฏฺฐิ (๗๘) นโย จ เนยฺโย.

ตถา ภาชิ, ปสฺสาวิ, ปติฏฺฐายิ.

คมิสฺสติ อายตึ คมนํ สีลมสฺสาติ-

คามี ปุริโส คามี คามิโน
คามี อิตฺถี คามี คามิโย
คามิ จิตฺตํ คามี คามีนีติ

ทณฺฑี (๓๔) อิตฺถี (๕๙) สุขการี (๘๐) นเยหิ สมา.

ตถา ภาชี, ปสฺสาวี, ปติฏฺฐายี.

๒๙๑. นครํ กริสฺสตีติ นครการโก วชติ, นครการกา วชนฺติ, นคร-การเกน สุชฺฌิสฺสติ. วจิสฺสตีติ วตฺตา วชติ, วตฺตาโร วชนฺติ.

ตถา-

การโก ปาจโก กตฺตา ธญฺญวาโป สาลิลาโว
ภาณโก ภุญฺชโก โภตฺตา สินฺธุปาโย โภคทาโย.

๒๙๒. กมฺมํ กริสฺสตีติ-

กมฺมํ กโรนฺโต กโรนฺตา กโรนฺโต

อิจฺจาทิ ภควนฺตุ (๙) สมํ.

ตถา กมฺมํ กริสฺสํ กุรุมาโน กราโน, โภชนํ ภุญฺชนฺโต ภุญฺชิสฺสํ ภุญฺชมาโน ภุญฺชาโน, ขาทนํ ขาทนฺโต ขาทิสฺสํ ขาทมาโน ขาทาโน, มคฺคํ จรนฺโต จริสฺสํ จรมาโน จราโน, ภิกฺขํ ภิกฺขนฺโต ภิกฺขิสฺสํ ภิกฺขมาโน ภิกฺขาโน อิจฺจาทโย.

อนาคตปพฺพํ.

เตกาลิก

๒๙๓. กุมฺภํ กโรติ อกาสิ กริสฺสตีติ-

กุมฺภกาโร ปุริโส กุมฺภการา

กุมฺภการี อิตฺถี	กุมฺภการี กุมฺภการิโย
กุมฺภการํ กุลํ	กุมฺภการานิ

ตถา ปตฺตํ คณฺหาติ อคณฺหิ คณฺหิสฺสตีติ ปตฺตคฺคาโห, ตนฺตํ วายติ อวายิ วายิสฺสตีติ ตนฺตวาโย, ธญฺญํ มาเนติ อมานิ มาเนสฺสตีติ ธญฺญ-มาโย, ธมฺมํ กาเมติ อกามิ กามิสฺสตีติ ธมฺมกาโม, อรึ ทเมติ อทมิ ทเมสฺสตีติ อรินฺทโม.

๒๙๔. เอวํ-

ก.	กมฺมกาโร มาลากาโร	สุตฺตกาโร ตุนฺนวาโย
	กฏฺจกาโร โสณฺณกาโร	วุตฺติกาโร ทานทาโย.
ข.	อตฺถกาโร หิตกาโร	รสฺมิคฺคาโห สุขกาโม
	ฏีกากาโร รถกาโร	รชฺชุคฺคาโห หิตกาโม.
ค.	ทินงฺกโร หิตกฺกโร	เวสฺสนฺตโร ปุรินฺทโท
	ทีปงฺกโร ตณฺหงฺกโร	มชฺชโป สพฺพกามโท.
ฆ.	ธนุคฺคโห อนฺนทโท	กฏฺคฺคาโห ทิวากโร
	ธมฺมธโร สพฺพทโท	สจฺจสนฺโธ นิสากโร

อิจฺจาทโย.

๒๙๕. วิเนติ วิเนสิ วิเนสฺสติ วินยนํ วา วินโย, รวติ อรวิ รวิสฺสติ รวนํ วา รโว, ปฏิสฺสุณาติ ปฏิสฺสวนํ วา ปฏิสฺสโว, คาโว จรนฺติ เอตฺถ ควํ วา จรณนฺติ โคจโร, กาโม อวจรติ เอตฺถาติ กามาวจโร, ปพฺพเต ชาติ

อฏฺฐาสิ จสฺสตีติ ปพฺพตฏฺโฐ.

๒๙๖. เอวํ-

ก. วินิจฺฉโย สมุทโย นิสฺสยานุสโย ลโย
วิกฺกโย ปจฺจยุจฺจโย วิจโย สญฺจยาลโย.

ข. ปกฺกโม วิกฺกโม สปฺโป วเนจโร ชยสฺสโว
ปาทโป กจฺฉโป เทโว คุหาสโย ขยาสโว.

ค. สงฺคโห นิคฺคหาทโร ชลฏฺโฐ ปภโว ภโว
สํวโร วิชยาคโม ถลฏฺโฐ ปสโว ลโว

อิจฺจาทโย.

๒๙๗. ปวิสติ ปาวิสิ ปวิสิสฺสติ ปวิสนํ วา ปเวโส, อุปฺปชฺชติ อุปฺปชฺชิ อุปฺปชฺชิสฺสติ อุปฺปชฺชนํ วา อุปฺปาโท, รุชติ อรุชิ รุชิสฺสติ รุชฺชนํ วา โรโค, รญฺชติ รญฺชนฺติ วา สตฺตา เตน รญฺชนํ วา ราโค, สงฺคมฺม กโรติ สงฺขรียติ สงฺขรณํ วา สงฺขาโร, ปริฑหติ ปริทยฺหนํ วา ปริฬาโห, ปริฑาโห, ลุพฺภติ ลุพฺภนฺติ เตน ลุพฺภนํ วา โลโภ.

๒๙๘. เอวํ-

ก. ภาโค ภงฺโค ภาโว ปาโก ยาโค รงฺโค โยโค จาโค
หาโร สงฺโค ทาโร โสโก ลาโภ ผสฺโส ชาโร โภโค.

ข. ปริกฺขาโร โทโส โมโห วิหาโร สมฺโพโธ ทาโย
ปุรกฺขาโร โวหาโร'โย วิฆาตา'รามา'หาโร'โก

อิจฺจาทโย.

๒๙๙. ภาเว กตฺตริ กมฺเม จ   อปาทานาธิกรเณ
ณปจฺจโย ฉสฺวตฺเถสุ-   นุญฺญาโต สาธนญฺญุภิ.

ณปจฺจยนฺตํ.

๓๐๐. รถํ กโรติ อกาสิ กริสฺสตีติ รถการโก ปุริโส รถการิกา อิตฺถี รถการกํ กุลํ, กโรตีติ การโก การิกา การกํ, ทเมตีติ ทมโก ทมิกา ทมกํ, สเมตีติ สมโก สมิกา สมกํ, หนตีติ วธโก วธิกา วธกํ, อาณาเปตีติ อาณาปโก อาณาปิกา อาณาปกํ, การาเปตีติ การาปโก การาปิกา การาปกํ, สญฺญาเปตีติ สญฺญาปโก สญฺญาปิกา สญฺญาปกํ.

๓๐๑. เอวํ-

ก. ปาจโก ทายโก นายโก กายโก
ปาปโก ปูชโก ฆาตโก ภาวโก
ปาลโก รุนฺธโก ญาปโก ยาชโก
ปาวโก ภุญฺชโก ลาวโก สาวโก.

ข. ชนโก สญฺชานนโก   ชานนโก จ สูทโก
ขนโก ปติฏฺฐาปโก   สมฺปาปโก ปนูทโก

อิจฺจาทโย.

๓๐๒. อุเรน คจฺฉติ อคจฺฉิ คจฺฉิสฺสตีติ อุรโค, กมฺเมน ชายติ ชายิ ชายิสฺสตีติ กมฺมโช, กุญฺเช ปพฺพตานํ วิวเร รมตีติ กุญฺชโร.

ตถา-

ก. ตุรโค วิหโค นโค ถลโช จิตฺตโช ทฺวิโช
ภุชโค สงฺขโค ขโค ชลโช ปงฺกโชนุโช
อาหารโช'ตุชตฺตโช สิรโช วาริชณฺฑโช

อิจฺจาทโย.

๓๐๓. อีสํ สียติ สยนํ วา อีสสฺสโย, ทุกฺเขน รกฺขียติ รกฺขนํ วา ทุรกฺโข, สุเข โพธียติ โพธนํ วา สุโพโธ.

ตถา-

ทุสฺสโย สุสฺสโย อีสกฺ- กโร สุกโร ทุกฺกโร
ทุทฺทโส สุทโส ทุรา- นุโพโธ จาปิ ทุพฺภโร

อิจฺจาทโย.

๓๐๔. ปาปเก ธมฺเม ชินาติ อชินิ ชินิสฺสตีติ ชิโน.

ตถา สุปิโน, สพฺเพ ธมฺเม พุชฺฌตีติ พุทฺโธ. ตถา ญาโต, อุเปโต, สตฺโต, อปาเยสุ วฏฺฏทุกฺเขสุ จ อปตมาเน กตฺวา สตฺเต ธาเรติ ธรนฺติ วา เตน สลกฺขณํ วา ธาเรติ ปจฺจเยหิ วา ธารียตีติ ธมฺโม, สํหนติ สมคฺคํ กมฺมํ อุปคจฺฉติ สมฺมา วา กิเลสทรเถ หนตีติ สํโฆ, อนฺตํ กโรตีติ อนฺตโก, ธมฺโม เอนํ ททาตูติ ธมฺมทินฺโน.

ตถา ภูโต, วฑฺฒมาโน, นนฺทโก, ชีวโก, อาคจฺฉตีติ อาคนฺตุโก, คนฺตุํ ภพฺโพติ คมิโก.

๓๐๕. อิโต ภพฺเพ อ-กฺวิ-น-ร- ตุกา กตฺตริ ตมฺหิ จ
มาน-ณฺวุ-ตา ตุ อาสิฏฺเจ ภาเว กมฺมนิ โข ตถา
รมฺโม จ กรเณ กตฺตุ- กมฺเมสุ จาปิ โณ ฉสุ.

อการนฺตํ.

๓๐๖. ชิโน เอนํ พุชฺฌตูติ ชินพุทฺธิ.

ตถา ธนภูติ, อุทกํ ทธาติ อสฺมินฺติ อุทธิ.

อาทียตีติ-

อาทิ	อาที อาทโย
อาทึ	อาที อาทโย
อาทินา	อาทีหิ-ภิ

อิจฺจาทิ อคฺคิ (๓๒) สมํ.

ตถา คณฺจิ สิริภูติ อริ อติถิอาทโย.

๓๐๗. ภยํ ปสฺสตีติ-

ภยทสฺสาวี	ภยทสฺสาวี ภยทสฺสาวิโน
ภยทสฺสาวินี	ภยทสฺสาวินี ภยทสฺสาวินิโย
ภยทสฺสาวิ	ภยทสฺสาวี ภยทสฺสาวีนิ

อิจฺจาทิ ติลิงฺเค เนยฺยํ.

ยีการนฺตํ.

๓๐๘. สาสติ อสาสิ สาสิสฺสตีติ-

สตฺถา สตฺถาโร

อิจฺจาทิ (๔๐).

ตถา กโรตีติ กตฺตา (๔๑), ปุตฺตํ ปาตีติ ปิตา (๔๓), ปุพฺเพ ภาสตีติ ภาตา (๔๓), ปุตฺตํ มาเนตีติ มาตา (๖๕), ธารียตีติ ธีตา (๖๕).

ตถา ขตฺตา, สนฺธาตา, คจฺฉิตา, พุชฺฌิตา, ภตฺตา.

สมฺมา ธุนาติ อธุนิ ธุนิสฺสตีติ-

สินฺธุ สินฺธู สินฺธโว

อิจฺจาทิ.

๓๐๙. โลกํ วิทติ อเวทิ วิทิสฺสตีติ-

โลกวิทู โลกวิทู โลกวิทุโน

อิจฺจาทิ (๔๔).

ตถา สยมฺภู อภิภู วิภูอาทโย.

วูการนฺตํ.

๓๑๐. ชีรติ อชีริ ชีริสฺสตีติ ชรา, ปฏิสมฺภิชฺชตีติ ปฏิสมฺภิทา, อุปคนฺตฺวา อาทียตีติ อุปาทา.

วิเสเสน ภาตีติ-

วิภา วิภา วิภาโย

อิจฺจาทิ กญฺญา (๕๒) สมํ.

ตถา กรียตีติ กิริยา, สห ภาสนฺติ เอตฺถาติ สภา, กจฺฉปา, อาปทา,

ปพฺพชฺชา, สุสฺสูสา, อภิชฺฌา อิจฺจาทโย.

๓๑๑. สมฺมา ภวติ สมฺมา วา ภวนํ-

สมฺภูติ สมฺภูตี สมฺภูติโย

อิจฺจาทิ ภูมิ (๕๕) สมํ.

ตถา สุยฺยติ สวนํ วา สุติ, นียติ เอตาย นยนํ วา นีติ, ปาติ รกฺขตีติ ปาฬิ, ปชฺชติ ปชฺชนํ วา ปตฺติ, คจฺฉติ คมนํ วา คติ, ธวติ คจฺฉตีติ ธูลิ, ตโนติ ตญฺญนํ วา ตติ อิจฺจาทโย.

๓๑๒. ควํ สทฺทํ ตายติ รกฺขตีติ-

โคตฺตํ โคตฺตา โคตฺตานิ

อิจฺจาทิ (๗๑).

ตถา จินฺเตติ จินฺเตนฺติ วา เตน จินฺตนํ วา จิตฺตํ, นนฺทติ นนฺทิตพฺพํ นนฺทียเต วา นนฺทนํ, สเมติ สมียติ สมียเต วา สมณํ, กรียติ กรณํ วา กิริยํ.

ตถา การณํ นยนํ อาสนํ ปมาณํ วิญฺญาณํ อิจฺจาทโย.

เตกาลิกปพฺพํ.

อนุตฺตกาล

๓๑๓. ยถา สกาล'มุปฺปนฺนา กามํ ตพฺพาทิปจฺจยา
อวิเสสกาลตฺตา ตุ- นุตฺตกาลนฺติ วุจฺจติ.

กิจฺจนฺต

๓๑๔. ภาเว กิจฺจปจฺจยนฺตา นปุํสกา จ เอกตา
เอกตฺตาเยว ภาวสฺส กมฺเม ตุ เต ติลิงฺคิกา.

ยถา ภาเว-

ภวนํ ภูยเต วา ภวิตพฺพํ, ภวนียํ, ภพฺพํ อิจฺจาทิ.

กมฺเม ตุ ภูยเตติ ภวิตพฺโพ ภวนีโย ปุริโส, ภวิตพฺพา ภวนียา กญฺญา, ภวิตพฺพํ ภวนียํ จิตฺตํ.

๓๑๕. สุคเตน จ กญฺญาย จิตฺเตเนวํ ปทสฺสิตา
กมฺมตฺถปจฺจยา กิจฺจา ติลิงฺคิกา หิ เต สทา.

๓๑๖. กรียเตติ กตฺตพฺพํ, กาตพฺพํ, กรณียํ, การิยํ, กิจฺจํ, กาเรตพฺพํ, การยิตพฺพํ, การาเปตพฺพํ, การาปยิตพฺพํ. เอวํ สพฺพตฺถ เนยฺยํ.

ภุญฺชียเตติ ภุญฺชิตพฺพํ, ภุญฺชนียํ, โภตฺตพฺพํ, โภชนียํ, โภคฺคํ, โภชฺชํ.

ปาปุณียเตติ ปาปุณิตพฺพํ, ปตฺตพฺพํ, ปาปุณณียํ, ปาปณียํ.

ญายเตติ ญาตพฺพํ, ชานิตพฺพํ, ชานียํ, ญาเตยฺยํ, เญยฺยํ.

ครหียเตติ ครหิตพฺพํ, ครหณียํ, คารยฺหํ.

สงฺขฺยายเตติ สงฺขฺยาตพฺพํ, สงฺขฺยนียํ, สงฺเขฺยยฺยํ.

ยุชฺชเตติ ยุชฺชิตพฺพํ, ยุชฺชนียํ, โยคฺคํ, โยชฺชํ.

มญฺญเตติ มนฺตพฺพํ, มนิตพฺพํ, มญฺญิตพฺพํ, มญฺญนียํ.

คยฺหเตติ คเหตพฺพํ, คหณียํ, คยฺหํ.

๓๑๗. เอวํ-

ก. ภริตพฺพํ ภรณียํ มริตพฺพํ มรณียํ
หริตพฺพํ หรณียํ รมิตพฺพํ รมณียํ.

ข. คทิตพฺพํ คทนียํ ทมิตพฺพํ ทมนียํ
วทิตพฺพํ วทนียํ มทิตพฺพํ มทนียํ.

ค. หาตพฺพํ หานียํ เหยฺยํ ทาตพฺพํ ทานียํ เทยฺยํ
ปาตพฺพํ ปานียํ เปยฺยํ ญาตพฺพํ ชานียํ เญยฺยํ.

ฆ. ปจฺจํ ภจฺจํ มจฺจํ วจฺจํ ขชฺชํ คชฺชํ ปชฺชํ วชฺชํ
เธยฺยํ เมยฺยํ วากฺยํ ภคฺยํ ขมฺมํ คมฺมํ ทมฺมํ รมฺมํ
อิจฺจาทโย.

๓๑๘. รการ-หการนฺเตหิ ญา-ตา-ป-รมฺอาทิภิ
นสฺสา'นาเทสา'นียานํ ณตฺตํ ปาเยน ธาตุภิ.

กิจฺจนฺตํ.

ตสฺสีลาทฺยนฺต

๓๑๙. โฆสิตุํ สีลํ ธมฺโม สาธุกรณมสฺส โฆสนสีโล โฆสนธมฺโม โฆสนํ สาธุการี วา, โฆสเน สีลํ ธมฺโม สาธุกรณมสฺส วา, โฆสติ วา สีเลน ธมฺเมน สาธุกรเณน สาธุ วา โฆสตีติ โฆสโน ปุริโส, โฆสนา กญฺญา, โฆสนํ กุลํ.

ตถา โกธโน, โทสโน, โรสโน, โชตโน, มณฺฑโน, อาหนนสีโล

อาฆาตุโก, กรณสีโล การุโก, ภายนสีโล ภีรุโก, อาวรณสีโล อาวุโก อิจฺจาทโย.

๓๒๐. พฺรหฺมํ จริตุํ สีลมสฺสาติ พฺรหฺมจารี.

ตถา-

ปิยปฺปสํสี ปณฺฑิต- มานี พหุสฺสุตมานี
ภยปสฺสาวาทีนว- ปสฺสาวี จ ปิยภาณี.

ธมฺมวาที อตฺถวาที ยถาวาที ตถาการี
ภูตวาที มิตภาณี ยถาการี ตถาวาที

อิจฺจาทโย.

๓๒๑. ปสยฺห ปวตฺติตุํ สีลมสฺสาติ-

ปสยฺหปวตฺตา	ปสยฺหปวตฺตาโร
ปสยฺหปวตฺตารํ	ปสยฺหปวตฺตาโร

ตถา ภิกฺขิตุํ สีลมสฺสาติ ภิกฺขุ, สพฺพํ ชานนสีโล สพฺพญฺญู, อตฺถํ ชานนสีโล อตฺถญฺญู, มตฺตํ ชานนสีโล มตฺตญฺญู, อนฺตํ คมนสีโล อนฺตคู, อทฺธํ คมนสีโล อทฺธคู อิจฺจาทโย.

๓๒๒. ธาตุรตฺโถว ปกติ สีลํ ธมฺโม ตุ จารตา
มญฺญเต ตตฺถ สกฺกจฺจํ กรณํ สาธุการิตา.

กตฺวตฺเถยว'นุญฺญาตา ตสฺสีลาทฺยตฺถปจฺจยา
ธาตฺวตฺถปจฺจยตฺตา จ กตฺตุฏฺฐาเนว ภพฺพตา.

ตสฺสีลาทฺยนฺตํ.

อิสาทฺยนฺต

๓๒๓. มโนรถํ ปูเรติ ปุเร วา เสตีติ-

ปุริโส	ปุริสา
โภ ปุริส ปุริสา	ภวนฺโต ปุริสา
ปุริสํ	ปุริเส

อิจฺจาทิ สุคต (๔) นโย.

ตถา สวติ อนฺธการํ หึสตีติ สูริโย, มหติ ปูชติ มหิยํ วา เสตีติ มหึโส, ปีเนติ ปาตีติ วา ปีวโร กจฺฉโป, ถูโล วา, ธรติ ชาลกุมีนาทินฺติ ธีวโร เกวฏฺโฏ, กุฏติ องฺคมงฺคานิ ฉินฺทตีติ กุฏฺโจ พฺยาธิ, กุสติ ปูเรตีติ โกฏฺโจ อุทรํ, กณติ มินาตีติ กณฺโจ คโล, มนติ ชานาตีติ มนุสฺโส, มานุโส วา, วินฺทิตุํ อลนฺติ วิชฺชูโร วิทูโร, ขาทิตุํ อลนฺติ ขชฺชูโร รุกฺขวิเสโส.

ตถา-

พลฺลูโร สินฺทูรุนฺธูโร มยูโร กปฺปูโร กูโร
วลฺลูโร เวทูโร ทูโร มสูโร กุรูโร สูโร

อิจฺจาทโย.

๓๒๔. อมติ รุชฺชตีติ อนฺโธ อนฺธโก, กุฏติ ฉินฺทติ ปริมาเนตีติ วา กณฺโฑ.

ตถา-

อณฺโฑ ขณฺโฑ กุณฺโฑ ฆณฺโฑ จณฺโฑ ปณฺโฑ ปิณฺโฑ สณฺโฑ
ทณฺโฑ มณฺโฑ มุณฺโฑ วณฺโฑ คณฺโฑ รณฺโฑ ตุณฺโฑ ลณฺโฑ

อิจฺจาทโย.

๓๒๕. ปญฺจนฺนํ ราชูนํ อลนฺติ ปญฺจาโล, จณฺเฑ อลนฺติ จณฺฑาโล, วเส อจฺฉาทเน อลนฺติ วสโล, สกติ สมตฺเถตีติ สกฺโก, สมฺเทติ ปสวตีติ สมุทฺโท, ทลติ ทุฏฺฐุ คจฺฉตีติ ทลิทฺโท, เสติ สรีรํ พนฺธตีติ สิโร.

ตถา-

ปจโล ติมิโร รุทฺโท ฉิทฺโท จ โคตฺถุโล อุทฺโท
มจโล มุสโล ลุทฺโท ภทฺโท จ ปุถุโล ขุทฺโท

อิจฺจาทโย.

๓๒๖. อาวสนฺติ เอตฺถาติ อาวสโถ, สปเต สปนํ วา สปโถ, สเมติ สมณํ วา สมโถ, ขียนฺติ อุปทฺทวา เอตฺถาติ เขโม, ภายนฺติ เอตสฺมาติ เภโม.

ตถา-

โรโม ยาโม รโถ ถาโม โลโม วาโม ทุโม เปโม
โสโม สาโม ยูโถ ธาโม โหโม ทาโม หิโม เหโม

อิจฺจาทโย.

๓๒๗. กิรติ วิกฺขิปตีติ กิรโณ รํสิ, วายติ คจฺฉตีติ วาโต วายุ, ตายติ รกฺขตีติ ตาโต ปิตา, อามสติ อามสนํ วา มจฺฉโร มจฺเฉโร, มรติ

ปาณํ จชตีติ มจฺโจ สตฺโต, ปุนาติ โปสียตีติ ปุตฺโต อตฺรโช, มถติ วิโลลตีติ มลฺโล มลฺลโก, พหติ วฑฺฒตีติ พฺรหฺมา ปชาปติ, อทติ ภกฺขตีติ อตฺตา อาตุมา, อุสติ ทหตีติ อุสฺมา เตโชธาตุ อิจฺจาทโย.

อการนฺตํ.

๓๒๘. อชติ โกฏิลฺเลน คจฺฉตีติ อคฺคิ (๓๒).

อํหติ คจฺฉตีติ อหิ (๓๓).

มนติ ชานาตีติ มุนิ (๓๓).

น คมิตพฺโพติ อคมานิ, น กตฺตพฺโพติ อกรานิ.

๓๒๙. สทฺโท อานิปจฺจยนฺโต ปจมนฺโตว ทฺวิพฺพโจ
ลิงฺคตฺตยานุกูโล จ สทา อพฺยยรูปโก.

๓๓๐. กรณสีโล การี อวสฺสการี, หรณสีโล หารี อวสฺสหารี, ทานสีโล ทายี อธมิโณ, ธารณสีโล ธารี อธมิโณ.

ยีการนฺตํ.

๓๓๑. กโรตีติ-

การุ การู การโว

อิจฺจาทิ ภิกฺขุ (๑๖) สมํ.

ตถา มจฺจุ มทฺทุ ทวถุ วมถุ เหตุ เกตุ เสตุ อิจฺจาทโย.

๓๓๒. สียติ กมฺมวาจาย พนฺธียตีติ-

สีมา สีมา สีมาโย (๕๒)

ตถา อณุสทิสภาวกฺริยา อณิมา, มหนฺตภาวกฺริยา มหิมา, ลหุ-ภาวกฺริยา ลหิมา, ลฆิมา วา, ทกฺขนฺติ วฑฺฒนฺติ เอตายาติ ทกฺขิณา, ปุตฺโต วิย อลงฺกรียเตติ ปุตฺตลิกา, ธีตา วิย อลงฺกรียเตติ ธีตลิกา, ปิสติ ปิสนํ วา ปิจฺฉิลฺลา, สมฺมา จิตฺตํ นิเธติ เอตายาติ สทฺธา อิจฺจาทโย.

๓๓๓. มิชฺชติ สินิยฺหตีติ เมตฺติ, เมตฺตี เมตฺติโย (๕๕), ภวนฺติ เอตฺถ สตฺตาติ ภูมิ, ภูมี ภูมิโย (๕๕).

ตถา เนมิ, ปาติ, ตติ, ตนฺติ อิจฺจาทโย.

๓๓๔. ทํสตีติ ททฺทุ ททฺทุโย (๖๓).

ตถา อนฺธุ, กณฺฑุ, กฏฺฐุ อิจฺจาทโย.

๓๓๕. อา ภุโส จรณํ อจฺฉรํ วา ปหริตุํ ยุตฺตนฺติ-

อจฺฉริยํ อจฺฉริยา อจฺฉริยานิ

อิจฺจาทิ จิตฺต (๗๑) นโย.

ตถา อลติ สมตฺเถตีติ อลฺลํ, อลฺยํ, กลิตพฺพํ สงฺขฺยาตพฺพนฺติ กลฺลํ, กลฺยํ, กถียติ สงฺขฺยายตีติ กลฺยาณํ, สลติ คจฺฉตีติ สลฺลาณํ, ปฏิปุคฺคลํ สลฺเลสนํ ปฏิสลฺลาณํ, กรเณน นิพฺพตฺตํ กุตฺติมํ, ทาเนน นิพฺพตฺตํ ทตฺติมํ, ภเวน นิพฺพตฺตํ โภตฺติมํ, อวหเนน นิพฺพตฺตํ โอหาวิมํ, วทิตานํ คโณ วาทิตฺตํ, จริตานํ คโณ จาริตฺตํ, ปฏิปกฺเข มทฺทิตฺวา หยติ คจฺฉตีติ ปาฏิเหรํ, ปฏิปกฺเข หรตีติ ปาฏิหาริยํ, ปาฏิหีรํ, กฏติ มทฺทตีติ กฏฺจํ, สียติ พนฺธียตีติ สีลํ, กวียติ ชิคุจฺฉียตีติ กรีสํ.

๓๓๖. เอวํ-

ก. วชิรํ มทิรํ สุกฺกํ รุธิรํ รุหิรํ วตฺถํ
รุจิรํ สรีรํ วกฺกํ กลิลํ สลิลํ สตฺถํ.

ข. พหลํ พหุลํ วาลํ วิทลํ วกฺกลํ ลณฺฑํ
มงฺคลํ เมขลํ รฏฺฐํ สพลํ สทฺทลํ ภณฺฑํ.

ค. มุลารํ กุสลํ นจฺจํ พิลาลํ ปฏลํ ปุญฺญํ
กลลํ กมฺพลํ สจฺจํ วิธาลํ สมฺพลํ ธญฺญํ.

ฆ. ทาตฺตํ กลตฺตํ วหตฺตํ ปตฺตํ วรตฺตํ ปวิตฺตํ
ทาตฺรํ กลตฺรํ วหตฺรํ ปตฺรํ วรตฺรํ ปวิตฺรํ.

ง. อตฺตํ ยตฺตํ วตฺตํ เวตฺตํ จิตฺตํ โยตฺตํ โคตฺตํ ยนฺตํ
มุตฺตํ สุตฺตํ หุตฺตํ เนตฺตํ มิตฺตํ โสตฺตํ คุตฺตํ ตนฺตํ

อิจฺจาทโย.

อิสาทฺยนฺตํ.

อุปมานปท

๓๓๗. อิมมิว นํ ปสฺสติ อยมิว วา ทิสฺสตีติ-

อีทิโส ปุริโส, อีทิสา อิตฺถี, อีทิสํ กุลํ.

ตถา ตมิว นํ ปสฺสติ โส วิย วา ทิสฺสตีติ ตาทิโส, ยมิว นํ ปสฺสติ โย วิย วา ทิสฺสตีติ ยาทิโส, เอตมิว นํ ปสฺสติ เอโส วิย วา ทิสฺสตีติ

เอทิโส, มมิว นํ ปสฺสติ อหํ วิย วา ทิสฺสตีติ มาทิโส, กิมิว นํ ปสฺสติ โก วิย วา ทิสฺสตีติ กีทิโส, สมานมิว นํ ปสฺสติ สมาโน วิย วา ทิสฺสตีติ สาทิโส.

๓๓๘. เอวํ-

ก. สทิกฺโข เอริโส เอตา- ทิโส จ สทิโส เอที
สริกฺโข กีริโส ขนฺธา- ทิโส จ สริโส กีที.

ข. ยาทิกฺโข ยาริโส ยาที ตาทิกฺโข ตาริโส ตาที
สาทิกฺโข สาริโส สาที มาทิกฺโข มาริโส มาที.

ค. เอทิกฺโข เอริโส อมฺหา- ทิโส จ อีทิโส อีที
กีทิกฺโข อีทิกฺโข ตุมฺหา- ทิโส ตถาปิ อีริกฺโข.

อุปมานปทํ.

ปาฏิปทิก

๓๓๙. วิเสสาเทสสํยุตฺตํ ธาตุปจฺจยวชฺชิตํ
ตํยุตฺตํ วาปิ วิญฺญูหิ ปาฏิปทิก'มีริตํ.

นิปฺผนฺนญฺจาปฺยนิปฺผนฺนํ ทุพฺพิธํ ปาฏิปทิกํ.
ยถา ตํ การโก จาปิ ฌโฏ จาติ ยถากฺกมํ.

๓๔๐. ปตฺถรติ วิตฺถารํ กโรตีติ ปจฺโม, สามิกสฺส วจนํ สุณาตีติ โสโณ.

ตถา-

ก. สุวาโน สุนโข สฺวาโน สาโน เจว สุโณ จ สา
ยุวาโน ตุ ยุวา ยูโน ยุโน จ ตรุโณ สุสุ

อิจฺจาทโย.

๓๔๑. มหนฺตํ ยสํ โภคกฺขนฺธํ วา ลาตีติ มหาลิ, ภทฺทํ สุนฺทรํ ลาตีติ ภทฺทาลิ.

ตถา-

ก. ตรณี ธรณี'รณี สรณิ ธมณิ มณิ
วสนี'สนิ ปถวี ปุถวี ปธวี อิติ.

ปาฏิปทิกํ.

ตุมาทฺยนฺต

๓๔๒. อิจฺฉาตทตฺถสกฺเกสุ กฺริยารเหสุ ปตฺถเน
กาลานุรูปาลมตฺเถ ตุมาทิปจฺจยา สิยุํ.

ยถา-

อิจฺฉา โส ปุญฺญํ กาตุํ อิจฺฉติ.

ตทตฺถ โส อภิสงฺขริตุํ อากงฺขติ.

สกฺก ภวํ ปุญฺญภาคํ สกฺกา ลทฺธุํ.

กฺริยา อหํ วิหารํ ทฏฺฐุํ คจฺฉามิ.

อรห ตฺวํ นินฺทิตุํ อรหสิ.

ปตฺถน เตน ธมฺโม โสตุํ ปตฺถียติ.

กาล โภชนํ ภุญฺชิตุํ กาโล.

อนุรูป อนุรูปํ เต ปุญฺญานิ กาตุํ.

อล อลํ เม รชฺชํ ลทฺธุนฺติ.

๓๔๓. เอวํ-

ก. ขนฺตุํ ทฏฺฐุํ ญาตุํ เกตุํ มนฺตุํ พุทฺธุํ ปาตุํ เชตุํ
คนฺตุํ ปุฏฺฐุํ ทาตุํ เฉตุํ หนฺตุํ ลทฺธุํ หาตุํ เนตุํ.

ข. ขนฺตเว ญาตเว เกตเว โภตเว
คนฺตเว ทาตเว เฉตเว โสตเว
มนฺตเว ปาตเว เชตเว โหตเว
หนฺตเว หาตเว เนตเว โภตฺตเว.

ค. คณฺหิตุํ ปาลิตุํ โหตุํ ชานิตุํ ฉินฺทิตุํ โรทฺธุํ
รกฺขิตุํ ยาจิตุํ โสตุํ ภาสิตุํ ภินฺทิตุํ โพทฺธุํ

อิจฺจาทโย.

๓๔๔. กตฺวตฺเถ สมฺปทาเน จ ภวิสฺสนฺติมฺหิ กาลโต
ปจฺจยญฺญูหิ’นุญฺญาตา ตเว-ตุ’มาทิปจฺจยา.

๓๔๕. กฺริยาน’เมกกตฺตูนํ ภาเว ตฺวาที ปุรากฺริยา
ปุพฺพาปรสมาเนสุ ภาวลกฺขณเหตุสุ.

๓๔๖. สเม จ กตฺตริ ตฺวาที กาลตฺตเย จ ลกฺขเณ
วิสเม ยทิ เหตฺวตฺเถ เอสา ตฺวาทีสุ ธมฺมตา.

ยถา-

คจฺฉเต ปุริโส ภุตฺวา ทฺวารํ ปิธาย นิกฺขมิ
ทณฺโฑ ปตติ ธกฺกตฺวา สกฺโก หุตฺวาน สมฺภวิ
ภีรุโก เกสรึ ทิสฺวา ภยํ โหติ ภุสญฺจลํ.

๓๔๗. โส กมฺมํ กาตุน คจฺฉติ, ตฺวํ ปุญฺญํ กตฺวาน โมทสิ, อหํ กมฺมํ กตฺวา วชามิ, โส วิหารํ กาตุน, กตฺวาน, กตฺวา, การิย, กาเรตฺวา, การยิตฺวา, การาเปตฺวา, การาปยิตฺวา โมทติ.

๓๔๘. เอวํ-

ก. ขนฺตฺวา ญตฺวา สุตฺวา เฉตฺวา ทตฺวา นตฺวา ภุตฺวา เชตฺวา
คนฺตฺวา ปตฺวา มุตฺวา เภตฺวา มนฺตฺวา หนฺตฺวา หุตฺวา เนตฺวา.

ข. วิเจยฺย วินฺทิยาหจฺจ ปิธายารทฺธ นิกฺขมฺม
วิเนยฺย ปจฺจิยา'วิจฺจ วิธายารพฺภ ปกฺกมฺม.

ค. วิทฺธานารุยฺห โอคฺคยฺห ทิสฺวา ทิสฺวาน สมฺปชฺช
พุทฺธาโนรุยฺห ปคฺคยฺห ลทฺธา ลทฺธาน อุปฺปชฺช

อิจฺจาทโย.

๓๔๙. ภาเว เจว กตฺวตฺเถ จ ตุน-ตฺวานาทิปจฺจยา
กาลโต สมฺปตาตีต- ภาวีสุ จาปิ ภาสิตา.

ตุมาทฺยนฺตํ.

อนุตฺตกาลปพฺพํ.

สาธนสตฺตก

๓๕๐. กงฺขํ กิรติ สิสฺสานํ อปเนติ กิตํ ภเว
กิตํ กิจฺจนฺติ ทุพฺพิธา ปจฺจยานํ วสา สิยุํ.

๓๕๑. ภาโว กตฺตา จ กมฺมญฺจ กรณํ สมฺปทานกํ
อปาทานาธิกรณํ กิเต ตุ สตฺต สาธนา.

ยถา-

ก. อุจฺจียเต อุจฺจยนํ วา อุจฺจโย, ชีรียเต ชีรณํ วา ชรา, นฏียเต นฏนํ วา นจฺจํ.

ตถา-

วิกฺกโย นิคฺคโห กุจฺฉา จรณํ ปาลนํ มติ
วิชโย สปโถ มุจฺฉา สยิตํ หสิตํ รติ.

ข. เนตีติ นายโก, กโรติ สีเลนาติ กตฺตา, ปกาเรน ชานาตีติ ปญฺญา, อุปคนฺตฺวา ฌายตีติ ฌานํ.

ตถา-

การโก ภยทสฺสาวี สตฺถา ภิกฺขุ วิภูสโน
พุทฺโธ จ เทสนา สญฺญา วิญฺญาณํ สุปิโน ชิโน.

ค. ธรียติ ธริตพฺโพติ วา ธมฺโม, เทสียติ เทสิตพฺพาติ วา เทสนา, ภุญฺชียติ ภุญฺชิตพฺพนฺติ วา โภชนํ.

ตถา-

ทุพฺภโร ภาสิโต ภฏฺโฐ   สมาปตฺติ จ นนฺทนํ
ทุพฺโพโธ ภาวนา ภุตฺติ   กมฺมญฺจ คติ พุชฺฌนํ.

ฆ. รญฺชนฺติ สตฺตา เอเตนาติ ราโค, ภาสนฺติ ชนา เอตายาติ ภาสา, วาริตํ ตายนฺติ อเนนาติ วาริตฺตํ.

ตถา-

ปโตโท วินโย วาจา   ทาโร ทานญฺจ เจตนา
ปมาณํ กรณํ มนฺตา   ชาโร วากฺยญฺจ เทสนา.

ง. ทาตพฺโพ อสฺสาติ ทานีโย, สมฺมา ปทียเต ยสฺสาติ สมฺปทานํ.

ตถา

จ. ภายนฺติ สตฺตา เอตสฺมาติ ภีโม, อเปจฺจ อาททาติ เอตสฺมา-ติ อปาทานํ.

ตถา-

มูลํ เหตุ นิทานญฺจ   สมฺภโว ปภเวน จ
สมุฏฺฐานาหาราลมฺพํ   ปจฺจโย สมุทเยน จ.

ฉ. อวกสนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ เอตฺถาติ โอกาโส, สห ภาสนฺติ เอตฺถาติ สภา, รา สทฺโท ตายติ ฉิชฺชติ เอตฺถาติ รตฺติ, อธิกรียติ เอตฺถาติ อธิกรณํ.

ตถา-

อาสโย โคจโร ฐานํ ภาชนํ ภูมิ วาลธิ
อาสนํ สยนํ เสนา เสยฺยา อาวสโถมฺพุธิ.

๓๕๒. อิจฺเจวํ-

เย จ วากฺเยสุ กตฺตาที นิปฺผนฺเน เตว สาธิตา
เต ตุ ภาเวน กตฺตาที- นตฺถาว สาธนา มตา.

๓๕๓. กิจฺเจ ตุ ภาโว จ กตฺตา กมฺมญฺจ กรณํ ตถา
สาธนา จตุธา เยวํ- นุญฺญาตา สาธนญฺญุภิ.

ยถา-

ปาปิยเต ปาปนํ วา ปาปณียํ ปาปนกฺริยา, นิทฺธาเรตฺวา ยาตีติ นิยฺยานีโย มคฺโค, คยฺหเต คเหตพฺโพติ คหณีโย ทณฺโฑ, นหายติ เอเตนาติ นหาณียํ จุณฺณนฺติ.

๓๕๔. กิจฺจนฺตา ปุน เปสายํ- ติสคฺเค ปตฺตกาลิเย
อวสฺสกาธมิเณสุ สิยุํ สกฺการเหสฺวปิ.

๓๕๕. ตตฺถ-

เปสนํ นาม อาณตฺติ อชฺเฌสนํ ตถาปรํ
อนุญฺญา'ติสคฺโค นาม กตฺตพฺพสฺส จ ปุจฺฉโต.

ปตฺตกาโลติ สมฺปตฺต- กาลาโรจน'มุจฺจเต
อวสฺสกนฺติ ตํ วุตฺตํ กมฺมํ เอกนฺตการิยํ.

อธมิโณติ อิณสฺส ทานียญฺจาปิ ธารณํ
สมตฺถตา ตุ สกฺกตฺโถ อรโห นาม ภพฺพตา.

ยถา-

กตฺตพฺพํ ภวตา กมฺมํ โภตฺตพฺพํ โภชนํ ตยา
อชฺเฌยฺโย ภวตา คนฺโถ เคหํ เม การิยํ ตยา.

ทานียํ เม สตํ โภตา ธารณียํ อิณํ ตยา
ภตฺตํ โภตา ปจนียํ กตฺตพฺพํ กุสลํ ตยาติ.

๓๕๖. เอกปเท สตฺตสาธนนโย.

ก. อสนํ ภวนํ อตฺโถ วุฑฺฒิ, อสติ ภวตีติ อตฺโถ ปโยชนํ, อรียติ ญายตีติ อตฺโถ อภิเธยฺโย, อสติ ภวติ เตนาติ อตฺโถ ปทตฺโถ, อสิตพฺโพ นาเสตพฺโพ อสฺสาติ อตฺโถ นาสนํ, อสติ ผลเมตสฺมาติ อตฺโถ การณํ, อสติ ปติฏฺฐานภาเวน เอตฺถาติ อตฺโถ วตฺถุ.

ข. ธรณํ ธรียเตติ วา ธมฺโม สภาโว, อตฺตโน ผลํ ธาเรตีติ ธมฺโม มคฺโค, ธรียติ ปณฺฑิเตหีติ ธมฺโม ปริยตฺติ, ธาเรนฺติ สตฺตา เอเตนาติ ธมฺโม ญาโย, ธริตพฺโพ ปูเรตพฺโพ อสฺสาติ ธมฺโม คุโณ, ธาเรติ ผลเมตสฺมาติ ธมฺโม การณํ, ธรียติ สุขํ เอตฺถาติ ธมฺโม นิพฺพานํ.

ค. วณฺณนํ ปกาสนํ วณฺณียเต วา วณฺโณ รูปํ, วณฺเณติ ปกาเสตีติ วณฺโณ คุโณ, วณฺณียติ ปกาสียตีติ วณฺโณ สณฺฐานํ, วณฺเณนฺติ กเถนฺติ เอเตนาติ วณฺโณ อกฺขรํ, วณฺเณตพฺโพ อสฺสาติ วณฺโณ ชาติ,

วณฺเณติ ปกาเสติ ผลเมตสฺมาติ วณฺโณ การณํ, วณฺเณติ ปริมาเนติ เอตฺถาติ วณฺโณ มริยาโท.

ฆ. สมนฺตโต อยนํ คมนํ สมโย สมวาโย, สมฺมา เอติ พุชฺฌตีติ สมโย อวโพโธ, สมฺมา อยิตพฺโพ ญาตพฺโพติ สมโย สภาโว, สเมนฺติ สํคจฺฉนฺติ ธมฺมา เตนาติ สมโย กาโล, สํ ปุนปฺปุนํ อยิตพฺโพ อสฺสาติ สมโย ลาโภ, สมาคเม เอติ ผลเมตสฺมาติ สมโย การณํ, สเมติ สมาคจฺฉติ เอตฺถาติ สมโย ขโณ.

สตฺตสาธนปพฺพํ.

๓๕๗. สาธนตฺโถ จ กาลตฺโถ ธาตฺวตฺโถ จ สกตฺถโก
ปจฺจยา จตุธาตฺเถน กิเตฏฺฐาสีติ เภทโต.

๓๕๘. ปจฺจุปฺปนฺนาตีตาคามี ติกาลํ'นุตฺตกาลิกํ
สาธนสตฺตกํ กิต- นามํ ฉธา ปติฏฺฐิตนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห กิตนามวิภาโค นาม ปญฺจโม ปริจฺเฉโท.

&&&&

๖. อพฺยยวิภาค

๓๕๙. วิภตฺตํ ปญฺจธา นามํ นามนามาทิเภทโต
สมฺปตฺโต’วสโร ทานิ อพฺยยานิ วิภชฺชิตุํ.

สทิสํ ตีสุ ลิงฺเคสุ สพฺพาสุ จ วิภตฺติสุ
วจเนสุ จ สพฺเพสุ ยํ น พฺเยติ ตทพฺยยํ.

ตญฺจาปิ อุปสคฺโค จ นิปาโต จาติ ทุพฺพิธํ
กมา ทานิ สรูเปน อตฺเถน จาปิ นียเต.

อุปสคฺคปท

๓๖๐. ตตฺถ หิ-

ป-ปรา-นิ-นฺยุ-ทุ-สํ-วิ- วานุ-ปรีธฺยาภิ-ปติ
สฺวา’ตฺยา’ปฺยา’ปุ’เป’ตานิ อุปสคฺคานิ วีสติ.

๓๖๑. ตตฺถ **ป**

ปกาเร ปธาเน อนฺโต- ภาเว วิโยคตปฺปเร
ภุสตฺเถ ติตฺตินิปฺผนฺเน สนฺทเน ธิติยิสฺสเร.

ปสํสาคติหึสาสุ ปตฺถนายมนาวิเล
ทสฺสเน สมฺภวาทีสุ โปปสคฺโค ปทิสฺสติ.

๓๖๒. **ปรา**

ปราชยคติหานิ- ปฏิโลเมสุ วิกฺกเม
ภุสตฺถามสนาทีสุ ปราสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๖๓. **นิ**

อุปธารณาภาเวสุ ปาตุกมฺเม ปเวสเน
อวธารณูปมาสุ นิกฺขนฺเต จ วิภาชเน.

นิคฺคหีเต นีหรเณ นิสฺเสเส จ นิเสธเน
โมกฺโข'สานเฉกาทีสุ นิสทฺโท สมฺปทิสฺสติ.

๓๖๔. **นี**

อวธารเณ จ นีหาเร นิคฺคเม นี ปทิสฺสติ.

๓๖๕. **อุ**

อุคฺคเต ปาตุภาเว จ ปพลตฺเถ ปกาสเน
สรูปกถเน ทกฺเข อตฺถลาเภ จ สมฺภเว.

สมิทฺธิติตฺติโมกฺเขสุ อุทฺธกมฺเม จ สตฺติยํ
วิโยเค นิสฺสยาทีสุ อุสทฺโท สมฺปทิสฺสติ.

๓๖๖. **ทุ**

กิจฺฉาภาวาสมิทฺธีสุ อโสภเน วิวณฺณิเย
กุจฺฉิตานนฺทนาทีสุ ทุสทฺโท สมฺปทิสฺสติ.

๓๖๗. **สํ**

สมาหิเต สโมธาเน สํสรเณ จ สงฺคเม
สมนฺตปฺปเก ปิธาเน ปภวตฺเถ จ สงฺคเห.

สมิทฺธิสหภุสตฺเถ ปูชาสาธูสุ สงฺขิเป
วิธานาภิมุขาทีสุ สํสทฺโท สมฺปทิสฺสติ.

๓๖๘. **วิ**

ปาตุภาวทุราภาว- วิโยคิสฺสริยจฺจเย
วิรูปตฺถวิเสสาทิ- กมฺเม วิวิธาติสฺสเย.

อนวฏฺฐานาภิมุข- ภาสกุจฺเฉสุ วิคฺคเต
วิรุทฺธกลหาทีสุ วิสทฺโท สมฺปทิสฺสติ.

๓๖๙. อว

เทสพฺยาปนกิญฺจตฺถา- โธภาเคสุ จ ชานเน
เถยฺยสุทฺธิปริภว- วิโยเคสุ จ หายเน
ญาเณ วินิจฺฉยาทีสุ อวสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๐. **อนุ**

วิจฺฉายิตฺถมฺภูตกฺขาน- ลกฺขเณสุ จ สาทิเส
ปจฺฉา’โธภาคหีเนสุ ภุสตฺเถ’นุคเต หิเต-
นุปจฺฉินฺนานุวตฺตาที- สฺว’นุสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๑. **ปริ**

ปริจฺเฉเท สมนฺตตฺเถ โทสกฺขาเน จ วชฺชเน
วิจฺฉาทิตีสุ ปูชายํ อาลิงฺคเน จ ชานเน.

นิวาสนอวญฺญาสุ ตตฺวมฺหิ เจว โภชเน
โสเก จ พฺยาปนาทีสุ ปริสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๒. **อธิ**

ปาปุเณ จ อธิฏฺฐาเน อชฺฌายเน อิสฺสริเย
อธิเก อุปริตฺเต จ อธิภเว วิเสสเน
นิจฺฉเย ภตนาทีสุ อธิสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๓. **อภิ**

อาภิมุขฺยวิสิฏฺเฐสุ อุทฺธกมฺเม จ วฑฺฒเน
ปูชากุลสารุปฺเปสุ วิจฺฉาทีสุ อตจฺฉเน
อธิเกจฺจาทิอตฺเถสุ อภิสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๔. **ปติ**

ปติทานาภิมุขฺเยสุ วาจาทาเน นิวตฺตเน
สทิเส ปตินิธิมฺหิ ปฏิจฺเจ ปฏิโพธเน.

สมฺภาวเน จ วิจฺฉาที- สฺวาทาเน ปฏิเสธเน
ภาเค ปติคตาทีสุ ปติสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๕. **สุ**

โสภณตฺเถ สุขตฺเถ จา- ติสฺสเย จ สมิทฺธิยํ
สุฏฺฐุสมฺมารตฺถาทีสุ สุสทฺโท สมฺปทิสฺสติ.

๓๗๖. **อา**

อาภิมุขฺยาทิกมฺมุทฺธ- กมฺเมสุ ปริสชฺชเน
สมีปาวฺหานปตฺตีสุ อิจฺฉายํ ปริพนฺธเน.

มริยาทาภิวิธีสุ อุทฺธงฺคเม นิวาสเน
ปติฏฺฐาวิมฺหยาทีสุ อาสทฺโท สมฺปทิสฺสติ.

๓๗๗. **อติ**

อติกฺกมาติกฺกนฺตนฺโต- ภาเค ภุสตฺถติสฺสเย
ปสํสาทฬฺหปูชาที- สฺว'ติสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๘. **อปิ**

ปญฺหาสมฺภาวนาเปกฺข- ครหาสุ สมุจฺจเย
อาสีสตฺถสํวราที- สฺว'ปิสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๗๙. **อป**

ปูชาวชฺชนนิทฺเทสา- ปคเตสุ ปทุสฺสเน
โจริกาครหาทีสุ อปสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๘๐. **อุป**

อธิกูปคมุปริ- ภาเวสุ อุปปตฺติยํ
ปุพฺพกมฺมสมีปตฺถ- ภุสตฺเถสุ นิวตฺติยํ.

คยฺหาการโทสกฺขานา- นสเนสุ จ ยุตฺติยํ
สญฺญายํ ตุลฺยปูชาที- สฺ’ปสทฺโท ปทิสฺสติ.

๓๘๑. อิจฺเจเต-

นามาขฺยาตาน’มุเปจฺจ อตฺถ’เมสํ ปสชฺชเร
วิเสสญฺจ กโรนฺตีติ อุปสคฺคาติ วุจฺจเร.

๓๘๒. เตสุ จ-

ธาตฺวตฺถํ พาธเต โกจิ โกจิ ตทนุวตฺตเต
ตเทวญฺโญ วิเสเสติ อุปสคฺคคตี ติธา.

๓๘๓. ปรีภฺยนุปฺปติจฺเจเต ปทาน’มาทิมนฺตชา
เสสา สพฺเพ ปทาทิมฺหิ กทาจิ เนว มนฺตชา.

อุปสคฺคปพฺพํ.

นิปาตปท

๓๘๔. สมาหารวิกปฺปตฺถ- นิเสธปูรณตฺถกา
อสตฺววาจกา พหู เนปาติกาติ วุจฺจเร.

๓๘๕. ตตฺถ หิ-

สมาหาเรตรีตเร พฺยติเรเก'วธารเณ
สมุจฺจเย จานฺวาจเย จสทฺโท ปทปูรเณ.

๓๘๖. วาวิกปฺเป ววตฺถิเต อุปมาเน สมุจฺจเย
อ น โน มา อลํ หลํ เอเต นิเสธเนปิ จ.

๓๘๗. ปทตฺถปูรณานํ ตุ วเสน ปูรณํ ทฺุธา
วิภตฺตีนํ ยุตฺตายุตฺต- เภเทน ทุติยํ ทฺุธา.

๓๘๘. ตตฺถ-

ยคฺเฆ เว ขลุ วถสฺสุ เอวํ วา โว ตโต สุทํ
อโถ ปน หเว เอนํ เสยฺยถิทํ ตุ กีว ตํ.

ยถา นํ ห อถ ว จ วต หํ จรหิ กหํ
อานํ หิ โขตฺเยกตฺตึส สิยุํ เต ปทปูรณา.

๓๘๙. อตฺถปูรเณสุ ปน-

อตฺถิ สกฺกา จ ลพฺภา จ ปฐมายํ ภวนฺติเม
ทิวา ภิยฺโย นโม เอเต ปฐเม ทุติเยปิ จ.

๓๙๐. อาวุโส เร อเร อมฺโภ หมฺโภ โภ มาริสา ภเณ
สมฺมา เห เช หเร สมฺม มาริสามนฺตเน อิเม.

๓๙๑. สมฺมา มิจฺฉา สยํ สามํ ปจฺจตฺตํ กินฺติ สํ สห
วินา สกฺขิ จ โส-โต-ธา- ปจฺจยนฺตา จ ตติเย.

๓๙๒. กาตเว กาตุมิจฺจาที ตเว-ตฺวนฺตา จตุตฺถิยํ
ทีฆโส ราชโตจฺจาทิ โส-โต-ทนฺตา ตุ ปญฺจเม.

๓๙๓. สมนฺตา ติริยํ เหฏฺฐา ปริโต อภิโต รโห
สามนฺตา สมฺมุขา อาวิ เอกมนฺตํ สมนฺตโต.
อชฺฌตฺตํ พาหิรํ อุทฺธํ เอกชฺฌํ อนฺตรํ อโธ
พหิทฺธา พาหิรา อุจฺจํ ปารํ ปรมฺมุขา ติโร.
อนฺตํ อารา อปาจีนํ ปจฺฉา อุปริ อารกา
อนฺโต โอรํ หุรํ นีจํ ปุเร กฺวจนิ อนฺตรา.
พหิ เปจฺจ กฺวจิ จาปิ หึ หํ โต ถ ตฺร หิญฺจนํ
อิจฺเจเต ปจฺจยนฺตา จ สตฺตมฺยตฺเถ ภวนฺติ เต.

๓๙๔. สมฺปติ อายตึ หิยฺโย ปาโต อชฺช อภิกฺขณํ
กาลํ กลฺลํ ทิวา รตฺติ อภิณฺหํ สตตํ ปโร.
สชฺช สายํ มุหุํ นิจฺจํ ภูตปุพฺพํ ปุรา ปุเร
สุเว เสฺว อุตฺตรสุเว อปรชฺชุ ปรสุเว.
รตฺตํ สชฺชุ มุหุตฺตํ จ ธุนา-ธิ-รหิ-ทาจนํ-
ทานิ-ทาปจฺจยนฺตา จ ภวนฺติ กาลสตฺตเม.

วิภตฺติยุตฺตํ.

๓๙๕. อวิภตฺติยุตฺเตสุ จ-
อปฺเปวนาม อปฺเปว นุ โข เอเต ตุ สํสเย
ธิรตฺถุ ครหตฺเถว ตถาหิ หิ จ ทฬฺหิยํ.

๓๙๖. อทฺธา กามํ สสกฺกํ จ ชาตุจฺเฉ ตคฺฆ ชาตุ จ
อญฺญทตฺถุ'ตฺเยกํสตฺเถ เอวสทฺโท'วธารเณ.

๓๙๗. อมา สห สมํ สทฺธึ อิจฺเจเต สมานกฺริเย
วิสุํ ปุถ อสงฺฆาเต นานา ปุถุ พหุพฺพิเธ.

๓๙๘. ยาวตา ตาวตา ยาว ตาว กีว กิตฺตาวตา
เอตฺตาวตา ปริจฺเฉเท กิญฺจาปิ ตุ อนุคฺคเห.

๓๙๙. อิติ เหตุนิทสฺสน- วากฺยปริสมตฺติสุ
อิตฺถํ นิทสฺสเนเยว กิญฺจิ ครห'นุคฺคเห.

๔๐๐. เสยฺยถาปิ ยถา นาม ยเถว ยถาปิ วิย
เสยฺยถาปิ นาม ยถา ยถาว ยถา หิ อิว.

เอวเมว ตถา นาม เอวเมวํ ยถริว
เอวํปิ ตถา หิ ตถา ตเถเววํ ตถริว
ตถาปิ ปฏิภาคตฺเถ เอกวีส ภวนฺติ เต.

๔๐๑. ยถา ตุ โยคฺคตายญฺจ วิจฺฉายํ ปฏิปาฏิยํ
นิทสฺสเน'ติวิยตฺเถ ปทตฺถา'นติวตฺติยํ.

๔๐๒. วินา จ รหิตา ริเต วิปฺปโยเค ภวนฺติ เต
มน'มีสก'มปฺปตฺเถ ธุวํ เอกํสิเก ถิเร.

๔๐๓. ตุวฏํ สฺวจิรํ ตุณฺณํ ขิปฺป'มาสุํ ลหุํ อลํ
สีฆมฺหิ อฏฺจ อิจฺเจเต นุ นามตฺเถ'วธารเณ.

๔๐๔. ปุน ปุโน ปุนํ เอเต สิยุํ อปจเม สทา
ปุนปฺปุนํ อภิณฺหตฺเถ เอวเมตํ'นุโมทเน.

๔๐๕. ปติรูปํ โอปายิกํ อาโม อาม สาหุ ลหุ
เอเต สมฺปฏิจฺฉเน โหนฺติ อิงฺฆ หนฺท ตุ โจทเน.

๔๐๖. กึ กจฺจิ นุ กถํ กินฺนุ นนุ กึสุ วิปุจฺฉเน
กิสฺมึ วิย ลชฺชากาเร ปน วิเสสโชตเน.

๔๐๗. อโหสทฺโท ครหายํ ปตฺถนายํ ปสํสเน
นาม ตุ ปญฺหสญฺญาสุ ครหายํ ปสํสเน.

๔๐๘. นูนา'นุสฺสรเณ เจวา- นุมาเน จ วิตกฺกเน
กิรา'รุจิสูจนตฺเถ อสทฺธเหยฺย'นุสฺสเว.

๔๐๙. ยสฺมา ตถา หิ ตสฺมา จ เตน การณเฉทเน
กุ ทุฏฺฐุ จ ชิคุจฺฉายํ กสฺมา การณปุจฺฉเน.

๔๑๐. เอวํ นิทสฺสเน ปญฺเห อุปมายํ'นุโมทเน
อุปเทเส'วธารเณ อาการเร สมฺปฏิจฺฉเน.

๔๑๑. จิรํ จิรสฺสํ ทีฆทฺเธ ตุณฺหีสทฺโท อภาสเน
ยทิ เจ สงฺกาวฏฺฐาเน- สฺวณฺณตฺร ปริวชฺชเน.

๔๑๒. ตุสทฺโท เอกํเส สุฏฺฐุ สมฺปฏิจฺฉานุโมทเน
มุสา จ อลิกํ มิจฺฉา ตโย เอเต อตจฺฉเน.

๔๑๓. นานํ ตุ อสทิสตฺเถ หา วิสาเท นิทสฺสเน
กเตสทฺโท ปฏิจฺฉตฺเถ ยญฺเจ ตุ ปฏิเสธเน.

๔๑๔. สจฺฉิสทฺโท ตุ ปจฺจกฺเข กินฺตุ วิเสสปุจฺฉเน
สณิกํ ตุ จ มนฺทตฺเถ หนฺท เว อวสชฺชเน.

๔๑๕. นนุ จจฺจนฺตวิโรเธ กถํ อุปายปุจฺฉเน
กถญฺหิ ปน กิจฺฉตฺเถ ตุนาทฺยนฺตา อุสฺสุกฺกเน.

๔๑๖. สุวตฺถิ โสตฺถิ อาสีเส กึสุ กึ วตฺถุปุจฺฉเน
สาธฺวายาจนปาสํสา- นุโมเท สมฺปฏิจฺฉเน.

อวิภตฺติยุตฺตํ.

๔๑๗. เอวํ-

สมุจฺจยปูรณาทิ- อตฺถา อสตฺววาจกา
ปทาน'มาทิมชฺฌนฺเต นิปตนฺตีติ นิปาติกา.

นิปาตปพฺพํ.

๔๑๘. เอตฺตาวตา-

ลิงฺคการนฺตเภเทน วิภชฺชิตํ ยถารหํ
ปทํ สฺยาทิวิภตฺยนฺตํ ฉพฺพิธา ปรินิฏฺฐิตํ.

๔๑๙. ตตฺถ หิ-

ก. ปุลฺลิงฺค'มิตฺถิลิงฺคญฺจ นปุํสกํ ติลิงฺคิกํ
อลิงฺคญฺเจติ ลิงฺเคน ปญฺจธา ปรินิฏฺฐิตํ.

ข. เทฺว นามานิ สมาสญฺจ ตทฺธิตํ โอปสคฺคิกํ
เนปาติกนฺติ ปทโต ฉธาว ปรินิฏฺฐิตํ.

ค. อวณฺณนฺตํ ยุวณฺณนฺตํ โอการนฺตํ ตถาปรํ
นิคฺคหีตนฺติ ปกติ- เภเทนฏฺฐวิธา ฐิตํ.

ฆ. ฉพฺพิธา ปริจฺเฉเทน สตฺตวีสติ ปพฺพโต
นวตาลีสสตธา ปุน ขุทฺทกปพฺพโต.

ง. ปทานํ ตุ สหสฺสญฺจ สตฺตสตํ ปมาณโต
คาถาโต ติสตญฺเจว นวาสีติ จ อทฺธโต
เตวีสํ นิจฺฉยโต ตุ สตฺตตาลีสกํ ภเว.

๔๒๐. อิตฺเถห โปราณวโรปเทสํ
สงฺคยฺห นานาวิธนามิกานํ
สาโรปเทโส คทิโต สมา'ยํ
สมฺผุลฺลตํ โสตุมโนสุเกชนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห อพฺยยวิภาโค นาม ฉฏฺโฐ ปริจฺเฉโท.

สฺยาทฺยนฺตกณฺโฑ.

&&&&

๗. อาขฺยาตวิภาค

๔๒๑. สฺยาทฺยนฺตานิ ปทาเนวํ วิภตฺตานิ ปการโต
กฺริยาลกฺขณํ ตฺยาทฺยนฺตํ อาขฺยาตํ ทานิ วุจฺจติ.

๔๒๒. ยํ ติกาลํ ติปุริสํ กฺริยาวาจิ ติการกํ
อติลิงฺคํ ทฺวิวจนํ ตทาขฺยาตนฺติ วุจฺจติ.

๔๒๓. เอตฺถ หิ-

ฉกาลิกวิธานญฺจ วิกรณวิธานกํ
ธาตุปจฺจยวิธานํ นามโยคํ จตุพฺพิธํ.

๔๒๔. ตตฺถ-

ก. วตฺตมานญฺจ อาณตฺติ ปริกปฺป'มตีตกํ
นาคตํ กาลาติปตฺติ กาล'มิจฺเจว ฉพฺพิธํ.

ข. วิภตฺติโยฏฺฐธา วุตฺตา วตฺตมานา จ ปญฺจมี
สตฺตมี จ หิยฺยตนี อชฺชตนี ปโรกฺขตา
ภวิสฺสนฺตี จ กาลาติ- ปตฺตีติ ชาติเภทโต.

ค. ฉ ปุพฺพานิ วิภตฺตีนํ ปรสฺสปทนามกํ
ตานิ โหนฺติ กตฺวตฺเถว น ตุ ภาเว จ กมฺมนิ.

ฆ. ฉ ปุพฺพานิ วิภตฺตีนํ อตฺตโนปทนามกํ
ตานิ ตีสฺุปิ ภาเว จ กมฺเม ตเถว กตฺตริ.

ง. ปเทสุ ทฺวีสุ เทฺว เทฺว จ ปฐมมชฺฌิมุตฺตมา
ปุริสา นาม-ตุมฺหมฺเห วุตฺเต ยุตฺตา จ เต กมา.

สญฺญาปริภาสานิทฺเทโส.

๔๒๕. อตฺรายํ-

วตฺตมานา

เอกวจนํ	พหุวจนํ	ปุริโส	โยโค	ปทํ
ติ	อนฺติ	ปฐม	นาม	ปรสฺสปท
สิ	ถ	มชฺฌิม	ตุมฺห	ปรสฺสปท
มิ	ม	อุตฺตม	อมฺห	ปรสฺสปท
เต	อนฺเต	ปฐม	นาม	อตฺตโนปท
เส	วฺเห	มชฺฌิม	ตุมฺห	อตฺตโนปท
เอ	มฺเห	อุตฺตม	อมฺห	อตฺตโนปท

ปุริโส ภวติ, ปุริสา ภวนฺติ
ตฺวํ ภวสิ, ตุมฺเห ภวถ
อหํ ภวามิ, มยํ ภวาม

ปุริโส	ภวเต,	ปุริสา	ภวนฺเต
ตฺวํ	ภวเส,	ตุมฺเห	ภววฺเห
อหํ	ภเว,	มยํ	ภวามฺเห

ตถา-

เอกวจนํ	พหุวจนํ
ปจติ	ปจนฺติ
ปจสิ	ปจถ
ปจามิ	ปจาม
ปจเต	ปจนฺเต
ปจเส	ปจวฺเห
ปเจ	ปจามฺเห

คจฺฉติ, คเมติ, ฆมฺมติ	คจฺฉนฺติ, คเมนฺติ, ฆมฺมนฺติ, คจฺฉเร
คจฺฉสิ, คเมสิ, ฆมฺมสิ	คจฺฉถ, คเมถ, ฆมฺมถ
คจฺฉามิ, คเมมิ, ฆมฺมามิ	คจฺฉาม, คเมม, ฆมฺมาม
คจฺฉเต, คเมเต, ฆมฺมเต	คจฺฉนฺเต, คเมนฺเต, ฆมฺมนฺเต, คจฺฉเร
คจฺฉเส, คเมเส, ฆมฺมเส	คจฺฉวฺเห, คเมวฺเห, ฆมฺเมวฺเห
คจฺเฉ, คเม, ฆมฺเม	คจฺฉามฺเห, คเมมฺเห, ฆมฺมามฺเห

อยํ ตาว กตฺตุวาจกานํ นโย.

๔๒๖. อยํ ปน กมฺมวาจกนโย.

ปุริเสน สมฺปตฺติ อนุภูยติ, อนุภุยฺยติ.

ปุริเสน สมฺปตฺติโย อนุภูยนฺติ, อนุภุยฺยนฺติ.

ปุริเสน ตฺวํ อนุภูยสิ, อนุภุยฺยสิ.

ปุริเสน ตุมฺเห อนุภูยถ, อนุภุยฺยถ.

ปุริเสน อหํ อนุภูยามิ, อนุภุยฺยามิ.

ปุริเสน มยํ อนุภูยาม, อนุภุยฺยาม.

ธนินา วิภโว อนุภูยเต, อนุภุยฺยเต.

ธนินา วิภวา อนุภูยนฺเต, อนุภุยฺยนฺเต.

ธนินา ตฺวํ อนุภูยเส, อนุภุยฺยเส.

ธนินา ตุมฺเห อนุภูยวฺเห, อนุภุยฺยวฺเห.

ธนินา อหํ อนุภูเย, อนุภุยฺเย.

ธนินา มยํ อนุภูยามฺเห, อนุภุยฺยามฺเห.

ตถา-

ปจฺจติ	ปจฺจนฺติ
ปจฺจสิ	ปจฺจถ
ปจฺจามิ	ปจฺจาม
ปจฺจเต	ปจฺจนฺเต
ปจฺจเส	ปจฺจวฺเห
ปจฺเจ	ปจฺจามฺเห

คจฺฉียติ, คมียติ, ฆมฺมียติ	คจฺฉียนฺติ, คมียนฺติ, ฆมฺมียนฺติ
คจฺฉียสิ, คมียสิ, ฆมฺมียสิ	คจฺฉียถ, คมียถ, ฆมฺมียถ
คจฺฉียามิ, คมียามิ, ฆมฺมียามิ	คจฺฉียาม, คมียาม, ฆมฺมียาม
คจฺฉียเต, คมียเต, ฆมฺมียเต	คจฺฉียนฺเต, คมียนฺเต, ฆมฺมียนฺเต
คจฺฉียเส, คมียเส, ฆมฺมียเส	คจฺฉียวฺเห, คมียวฺเห, ฆมฺมียวฺเห
คจฺฉีเย คมีเย, ฆมฺมีเย	คจฺฉียามฺเห, คมียามฺเห, ฆมฺมียามฺเห

อยํ กมฺมวาจกนโย.

เอวํ สพฺพตฺถ.

๔๒๗. ปจฺจุปฺปนฺเน อุปาตีเต กทา กรหิ'นาคเต
เอกํสา'วสฺสมฺภาวียา นิยมตฺเถ จ'นาคเต
วตฺตมานา ปุเร-ปุรา- ยาวโยเค จ'นาคเต.

วตฺตมานกาลิกํ.

ปญฺจมี

๔๒๘. **ปญฺจมี** ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส.

กตฺตุวาจโก.

ภวตุ	ภวนฺตุ
ภว, ภวาหิ	ภวถ
ภวามิ	ภวาม

ภวตํ	ภวนฺตํ
ภวสฺสุ	ภววฺโห
ภเว	ภวามเส
ปจตุ	ปจนฺตุ
ปจ, ปจาหิ	ปจถ
ปจามิ	ปจาม
ปจตํ	ปจนฺตํ
ปจสฺสุ	ปจวฺโห
ปเจ	ปจามเส
คจฺฉตุ, คมตุ, ฆมฺมตุ	คจฺฉนฺตุ, คเมนฺตุ, ฆมฺมนฺตุ
คจฺฉาหิ, คจฺฉ, คมาหิ, ฆมฺมาหิ	คจฺฉถ, คเมถ, ฆมฺมถ
คจฺฉามิ, คมามิ, ฆมฺมามิ	คจฺฉาม, คเมม, ฆมฺมาม
คจฺฉตํ, คมตํ, ฆมฺมตํ	คจฺฉนฺตํ, คเมนฺตํ, ฆมฺมนฺตํ
คจฺฉสฺสุ, คมสฺสุ, ฆมฺมสฺสุ	คจฺฉวฺโห, คเมวฺโห, ฆมฺมวฺโห
คจฺเฉ, คเม, ฆมฺเม	คจฺฉามเส, คมามเส, ฆมฺมามเส

๔๒๙. กมฺมวาจโก.

อนุภูยตุ, อนุภุยฺยตุ	อนุภูยนฺตุ, อนุภุยฺยนฺตุ
อนุภูยาหิ, อนุภุยฺยาหิ	อนุภูยถ, อนุภุยฺยถ
อนุภูยามิ, อนุภุยฺยามิ	อนุภูยาม, อนุภุยฺยาม
อนุภูยตํ, อนุภุยฺยตํ	อนุภูยนฺตํ, อนุภุยฺยนฺตํ

อนุภูยสฺสุ, อนุภุยฺยสฺสุ	อนุภูยวฺโห, อนุภุยฺยวฺโห
อนุภูเย, อนุภุยฺเย	อนุภูยามเส, อนุภุยฺยามเส
ปจฺจตุ	ปจฺจนฺตุ
ปจฺจหิ, ปจฺจ	ปจฺจถ
ปจฺจามิ	ปจฺจาม
ปจฺจตํ	ปจฺจนฺตํ
ปจฺจสฺสุ	ปจฺจวฺโห
ปจฺเจ	ปจฺจามเส
คจฺฉียตุ, คมียตุ, ฆมฺมียตุ	คจฺฉียนฺตุ, คมียนฺตุ, ฆมฺมียนฺตุ
คจฺฉียาหิ, คมียาหิ, ฆมฺมียาหิ	คจฺฉียถ, คมียถ, ฆมฺมียถ
คจฺฉียามิ, คมียามิ, ฆมฺมียามิ	คจฺฉียาม, คมียาม, ฆมฺมียาม
คจฺฉียตํ, คมียตํ, ฆมฺมียตํ	คจฺฉียนฺตํ, คมียนฺตํ, ฆมฺมียนฺตํ
คจฺฉียสฺสุ, คมียสฺสุ, ฆมฺมียสฺสุ	คจฺฉียวฺโห, คมียวฺโห, ฆมฺมียวฺโห
คจฺฉีเย, คมีเย, ฆมฺมีเย	คจฺฉียามเส, คมียามเส, ฆมฺมียามเส

๔๓๐. วิธฺยาณตฺยาสิฏฺฐชฺฌิฏฺเฐ สปถกฺโกสยาจเน
ปญฺจมี นิมนฺตนามนฺเต สมฺปุจฺฉายญฺจ ปตฺถเน.

อาณตฺติกาลิกํ.

สตฺตมี

๔๓๑. **สตฺตมี** เอยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม,

เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยาวฺโห เอยฺยํ เอยฺยามฺเห.

กตฺตุวาจโก.

ภเว, ภเวยฺย	ภเวยฺยุํ
ภเว, ภเวยฺยาสิ	ภเวยฺยาถ
ภเว, ภเวยฺยามิ	ภเวยฺยาม
ภเว, ภเวถ	ภเวรํ
ภเว, ภเวโถ	ภเวยฺยาวฺโห
ภเว, ภเวยฺยํ	ภเวยฺยามฺเห
ปเจ, ปเจยฺย	ปเจยฺยุํ
ปเจ, ปเจยฺยาสิ	ปเจยฺยาถ
ปเจ, ปเจยฺยามิ	ปเจยฺยาม
ปเจ, ปเจถ	ปเจรํ
ปเจ, ปเจโถ	ปเจยฺยาวฺโห
ปเจ, ปเจยฺยํ	ปเจยฺยามฺเห
คจฺเฉยฺย, คเมยฺย, ฆมฺเมยฺย	คจฺเฉยฺยุํ, คเมยฺยุํ, ฆมฺเมยฺยุํ, คจฺฉุํ, คมุํ
คจฺเฉยฺยาสิ, คเมยฺยาสิ, ฆมฺเมยฺยาสิ	คจฺเฉยฺยาถ, คเมยฺยาถ, ฆมฺเมยฺยาถ
คจฺเฉยฺยามิ, คเมยฺยามิ, ฆมฺเมยฺยามิ	คจฺเฉยฺยาม, คเมยฺยาม, ฆมฺเมยฺยาม
คจฺเฉถ, คเมถ, ฆมฺเมถ	คจฺเฉรํ, คเมรํ, ฆมฺเมรํ

คจฺเฉโถ, คเมโถ,	คจฺเฉยฺยาวฺโห, คเมยฺยาวฺโห,
ฆมฺเมโถ	ฆมฺเมยฺยาวฺโห
คจฺเฉยฺยํ, คเมยฺยํ,	คจฺเฉยฺยามฺเห, คเมยฺยามฺเห,
ฆมฺเมยฺยํ	ฆมฺเมยฺยามฺเห

๔๓๒. เอยฺเยยฺยาเสยฺยาเมยฺยนฺติ   เอตฺตํ กฺวจิ วิภตฺตินํ

เอยฺยุสฺส จ อุ'มาเทโส   สตฺตมีสุ กฺทาจนํ.

๔๓๓. กมฺมวาจโก.

อนุภูเย, อนุภูเยยฺย	อนุภูเยยฺยุํ, อนุภูยุํ
อนุภูเย, อนุภูเยยฺยาสิ	อนุภูเยยฺยาถ
อนุภูเย, อนุภูเยยฺยามิ	อนุภูเยยฺยาม
อนุภูเยถ	อนุภูเยรํ
อนุภูเยโถ	อนุภูเยยฺยาวฺโห
อนุภูเยยฺยํ	อนุภูเยยฺยามฺเห
ปจฺเจ, ปจฺเจยฺย	ปจฺเจยฺยุํ
ปจฺเจ, ปจฺเจยฺยาสิ	ปจฺเจยฺยาถ
ปจฺเจ, ปจฺเจยฺยามิ	ปจฺเจยฺยาม
ปจฺเจถ	ปจฺเจรํ
ปจฺเจโถ	ปจฺเจยฺยาวฺโห
ปจฺเจยฺยํ, ปจฺเจ	ปจฺเจยฺยามฺเห
คจฺฉีเยยฺย, คมีเยยฺย,	คจฺฉีเยยฺยุํ, คมีเยยฺยุํ,

ฌมฺมีเยยฺย	ฌมฺมีเยยฺยุํ
คจฺฉีเยยฺยาสิ, คมีเยยฺยาสิ,	คจฺฉีเยยฺยาถ, คมีเยยฺยาถ,
ฌมฺมีเยยฺยาสิ	ฌมฺมีเยยฺยาถ
คจฺฉีเยยฺยามิ, คมีเยยฺยามิ,	คจฺฉีเยยฺยาม, คมีเยยฺยาม,
ฌมฺมีเยยฺยามิ	ฌมฺมีเยยฺยาม
คจฺฉีเยถ, คมีเยถ,	คจฺฉีเยรํ, คมีเยรํ,
ฌมฺมีเยถ	ฌมฺมีเยรํ
คจฺฉีเยโถ, คมีเยโถ,	คจฺฉีเยยฺยาวฺโห, คมีเยยฺยาวฺโห,
ฌมฺมีเยโถ	ฌมฺมีเยยฺยาวฺโห
คจฺฉีเยยฺยํ, คมีเยยฺยํ,	คจฺฉีเยยฺยามฺเห, คมีเยยฺยามฺเห,
ฌมฺมีเยยฺยํ	ฌมฺมีเยยฺยามฺเห

๔๓๔. ปริกปฺปวิธฺยชฺฌิฏฺฐฺจา- มนฺตเน จ นิมนฺตเน
สมตฺถารหาติสคฺค- ปตฺตกาเล จ เปสเน
สตฺตมี'นุมติกาล- สมฺปธารณปตฺถเน.

ปริกปฺปกาลิกํ.

หิยฺยตฺตนี

๔๓๕. หิยฺโย ภวา หิยฺยตนี อชฺช ภวา อชฺชตนี
ปโรกฺขา อกฺขานํ ปโร ติสฺโส อตีตกาลิกา.

๔๓๖. อการสฺสาคโม'ตีเต ปทาโท กฺวจิ โอสฺส จ
อกาโร หิยฺยตฺตนิยํ กมฺเม โถ กฺวจิ ตฺถสฺส จ.

๔๓๗. **หิยฺยตฺตนี** อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา, ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส.

กตฺตุวาจโก.

อภวา, ภวา	อภวู, ภวู
อภโว, ภโว, อภว, ภว	อภวตฺถ, ภวตฺถ
อภวํ, ภวํ	อภวมฺหา, ภวมฺหา
อภวตฺถ, ภวตฺถ	อภวตฺถุํ, ภวตฺถุํ
อภวเส, ภวเส	อภววฺหํ, ภววฺหํ
อภวึ, ภวึ	อภวมฺหเส, ภวมฺหเส
อปจา, ปจา	อปจู, ปจู
อปโจ, ปโจ, อปจ, ปจ	อปจตฺถ, ปจตฺถ
อปจํ, ปจํ	อปจมฺหา, ปจมฺหา
อปจตฺถ, ปจตฺถ	อปจตฺถุํ, ปจตฺถุํ
อปจเส, ปจเส	อปจวฺหํ, ปจวฺหํ
อปจึ, ปจึ	อปจมฺหเส, ปจมฺหเส
อคจฺฉา, คจฺฉา,	อคจฺฉู, คจฺฉู,
อคมา, คมา ,	อคมู, คมู,
อฆมฺมา, ฆมฺมา	อฆมฺมู, ฆมฺมู
อคจฺโฉ, คจฺโฉ,	อคจฺฉตฺถ, คจฺฉตฺถ,
อคโม, คโม,	อคมตฺถ, คมตฺถ,
อฆมฺโม, ฆมฺโม,	อฆมฺมตฺถ, ฆมฺมตฺถ

อคจฺฉ, คจฺฉ, อคม, คม,

อฆมฺม, ฆมฺม

อคจฺฉํ, คจฺฉํ, อคจฺฉมฺหา, คจฺฉมฺหา,

อคมํ, คมํ, อคมมฺหา, คมมฺหา,

อฆมฺมํ, ฆมฺมํ อฆมฺมมฺหา, ฆมฺมมฺหา

อคจฺฉตฺถ, คจฺฉตฺถ, อคจฺฉตฺถุํ, คจฺฉตฺถุํ,

อคมตฺถ, คมตฺถ, อคมตฺถุํ, คมตฺถุํ,

อฆมฺมตฺถ, ฆมฺมตฺถ อฆมฺมตฺถุํ, ฆมฺมตฺถุํ

อคจฺฉเส, คจฺฉเส, อคจฺฉวฺหํ, คจฺฉวฺหํ,

อคมเส, คมเส, อคมวฺหํ, คมวฺหํ,

อฆมฺมเส, ฆมฺมเส อฆมฺมวฺหํ, ฆมฺมวฺหํ

อคจฺฉึ, คจฺฉึ, อคจฺฉามฺหเส, คจฺฉามฺหเส,

อคมึ, คมึ, อคมามฺหเส, คมามฺหเส,

อฆมฺมึ, ฆมฺมึ อฆมฺมามฺหเส, ฆมฺมามฺหเส

๔๓๘. กมฺมวาจโก.

อนฺวภูยา, อนุภูยา อนฺวภูยู, อนุภูยู

อนฺวภูโย, อนุภูโย, อนฺวภูยตฺถ, อนุภูยตฺถ

อนฺวภูย, อนุภูย

อนฺวภูยํ, อนุภูยํ อนฺวภูยมฺหา, อนุภูยมฺหา

อนฺวภูยตฺถ, อนฺวภูยถ, อนฺวภูยตฺถุํ, อนุภูยตฺถุํ

อนุภูยตฺถ, อนุภูยถ

อนฺวภูยเส, อนุภูยเส	อนฺวภูยวฺหํ, อนุภูยวฺหํ
อนฺวภูยึ, อนุภูยึ	อนฺวภูยมฺหเส, อนุภูยมฺหเส
อปจฺจา, ปจฺจา	อปจฺจู, ปจฺจู
อปจฺโจ, ปจฺโจ, อปจฺจ, ปจฺจ	อปจฺจตฺถ, ปจฺจตฺถ
อปจฺจํ, ปจฺจํ	อปจฺจมฺหา, ปจฺจมฺหา
อปจฺจตฺถ, ปจฺจตฺถ	อปจฺจตฺถุํ, ปจฺจตฺถุํ
อปจฺจเส, ปจฺจเส	อปจฺจวฺหํ, ปจฺจวฺหํ
อปจฺจึ, ปจฺจึ	อปจฺจมฺหเส, ปจฺจมฺหเส
อคจฺฉียา, คจฺฉียา,	อคจฺฉียู, คจฺฉียู,
อคมียา, คมียา,	อคมียู, คมียู,
อฆมฺมียา, ฆมฺมียา	อฆมฺมียู, ฆมฺมียู
อคจฺฉีโย, คจฺฉีโย,	อคจฺฉียตฺถ, คจฺฉียตฺถ,
อคมีโย, คมีโย,	อคมียตฺถ, คมียตฺถ,
อฆมฺมีโย, ฆมฺมีโย,	อฆมฺมียตฺถ, ฆมฺมียตฺถ
อคจฺฉีย, คจฺฉีย,	
อคมีย, คมีย,	
อฆมฺมีย, ฆมฺมีย	
อคจฺฉียํ, คจฺฉียํ,	อคจฺฉียมฺหา, คจฺฉียมฺหา,
อคมียํ, คมียํ,	อคมียมฺหา, คมียมฺหา,
อฆมฺมียํ, ฆมฺมียํ	อฆมฺมียมฺหา, ฆมฺมียมฺหา

อคจฺฉิยตฺถ, คจฺฉิยตฺถ,	อคจฺฉิยตฺถุํ, คจฺฉิยตฺถุํ,
อคมียตฺถ, คมียตฺถ,	อคมียตฺถุํ, คมียตฺถุํ,
อฆมฺมียตฺถ, ฆมฺมียตฺถ	อฆมฺมียตฺถุํ, ฆมฺมียตฺถุํ
อคจฺฉิยเส, คจฺฉิยเส,	อคจฺฉิยวฺหํ, คจฺฉิยวฺหํ,
อคมียเส, คมียเส,	อคมียวฺหํ, คมียวฺหํ,
อฆมฺมียเส, ฆมฺมียเส	อฆมฺมียวฺหํ, ฆมฺมียวฺหํ
อคจฺฉิยึ, คจฺฉิยึ,	อคจฺฉิยมฺหเส, อคจฺฉิยมฺหเส,
อคมียึ, คมียึ,	อคมียมฺหเส, คมียมฺหเส,
อฆมฺมียึ, ฆมฺมียึ	อฆมฺมียมฺหเส, ฆมฺมียมฺหเส

หิยฺยกาลิกํ.

อชฺชตนี

๔๓๙. กฺวจิ อึสุ อุ'มิจฺจสฺส อี-มฺหานญฺเจว รสฺสตา
อํ-โอ-อานญฺจ อ-อิ-ตฺถา กมฺเม ยสฺส จ โลปตา.

๔๔๐. **อชฺชตนี** อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา, อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห.

กตฺตุวาจโก.

อภวี, ภวี, อภวิ, ภวิ	อภวุํ, ภวุํ, อภวึสุ, ภวึสุ
อภโว, ภโว, อภวิ, ภวิ	อภวิตฺถ, ภวิตฺถ
อภวึ, ภวึ	อภวิมฺหา, ภวิมฺหา,
	อภวิมฺห, ภวิมฺห

อภวา, ภวา, อภวิตฺถ, ภวิตฺถ	อภวู, ภวู
อภวิเส, ภวิเส	อภวิวฺหํ, ภวิวฺหํ
อภวํ, ภวํ, อภว, ภว	อภวิมฺเห, ภวิมฺเห
อปจี, ปจี, อปจิ, ปจิ	อปจุํ, ปจุํ, อปจึสุ, ปจึสุ
อปโจ, ปโจ, อปจิ, ปจิ	อปจิตฺถ, ปจิตฺถ
อปจึ, ปจึ	อปจิมฺหา, ปจิมฺหา, อปจิมฺห, ปจิมฺห
อปจา, ปจา, อปจิตฺถ, ปจิตฺถ	อปจู, ปจู
อปจิเส, ปจิเส	อปจิวฺหํ, ปจิวฺหํ
อปจํ, ปจํ, อปจ, ปจ	อปจิมฺเห, ปจิมฺเห
อคจฺฉี, อคจฺฉิ, อคญฺฉิ, อคมิ, อคมาสิ, อคิ, อชฺฌคี, อชฺฌคิ	อคจฺฉุํ, อคญฺฉุํ, อคมุํ, อชฺฌคุํ, อคมํสุ, อคมึสุ
อคจฺโฉ, อคญฺโฉ, อคโม, อโค, อชฺฌโค, อคจฺฉิ, อคญฺฉิ, อคมิ	อคจฺฉิตฺถ, อคญฺฉิตฺถ, อคมิตฺถ, อคมุตฺถ, อคตฺถ, อชฺฌคตฺถ
อคจฺฉึ, อคญฺฉึ, อคมึ, อคึ, อชฺฌคึ	อคจฺฉิมฺหา-มฺห, อคญฺฉิมฺหา-มฺห, อคมิมฺห, อคมุมฺห, อชฺฌคุมฺห, อคุมฺห

อคจฺฉา, อคญฺฉา, อคมา,	อคจฺฉู, อคญฺฉู, อคมู, อคู,
อคจฺฉิตฺถ, อคญฺฉิตฺถ,	อชฺฌคู
อคมิตฺถ, อคา, อชฺฌคา	
อคจฺฉิเส, อคญฺฉิเส,	อคจฺฉิวฺหํ, อคญฺฉิวฺหํ, อคมิวฺหํ,
อคมิเส, อคิเส, อชฺฌคิเส	อคิวฺหํ, อชฺฌคิวฺหํ
อคจฺฉํ, อคญฺฉํ, อคมํ,	อคจฺฉิมฺเห, อคญฺฉิมฺเห,
อคจฺฉ, อคญฺฉ, อคม,	อคมิมฺเห อคิมฺเห, อชฺฌคิมฺเห
อคํ, อค, อชฺฌคํ, อชฺฌค	

๔๔๑. ปโรกฺขาชฺชตนีกาลา- ติปตฺติภวิสฺสนฺติสุ
อิการสฺสาคโม นิจฺจํ พฺยญฺชนาทิวิภตฺติสุ.

กมฺมวาจโก.

อนฺวภูยี, อนุภูยี,	อนฺวภูยุํ, อนุภูยุํ,
อนฺวภูยิ, อนุภูยิ	อนฺวภูยึสุ, อนุภูยึสุ
อนฺวภูโย, อนุภูโย,	อนฺวภูยิตฺถ, อนุภูยิตฺถ
อนฺวภูยิ, อนุภูยิ	
อนฺวภูยึ, อนุภูยึ	อนฺวภูยิมฺหา, อนุภูยิมฺหา,
	อนฺวภูยิมฺห, อนุภูยิมฺห
อนฺวภูยา, อนฺวภวิตฺถ,	อนฺวภูยู, อนฺวภวู, อนุภูยู
อนุภูยา	
อนฺวภูยเส, อนุภูยเส	อนฺวภูยิวฺหํ, อนฺวภวิวฺหํ,
	อนุภูยิวฺหํ

อนฺวภูยํ, อนฺวภวํ, อนุภูยํ	อนฺวภูยิมฺเห อนฺวภวิมฺเห อนุภูยิมฺเห
อปจฺจี, ปจฺจี, อปจฺจิ, ปจฺจิ	อปจฺจุํ, ปจฺจุํ, อปจฺจึสุ, ปจฺจึสุ
อปจฺโจ, ปจฺโจ, อปจฺจิ, ปจฺจิ	อปจฺจิตฺถ, ปจฺจิตฺถ
อปจฺจึ, ปจฺจึ	อปจฺจิมฺหา, ปจฺจิมฺหา, อปจฺจิมฺห, ปจฺจิมฺห
อปจฺจา, ปจฺจา	อปจฺจู, ปจฺจู
อปจฺจิเส, ปจฺจิเส	อปจฺจิวฺหํ, ปจฺจิวฺหํ
อปจฺจํ, ปจฺจํ	อปจฺจิมฺเห, ปจฺจิมฺเห
อคจฺฉียี, อคญฺฉียี, อคมียี อคจฺฉียิ, อคญฺฉียิ, อคมียิ	อคจฺฉียุํ, อคญฺฉียุํ, อคมียุํ
อคจฺฉีโย, อคจฺฉียิ, อคญฺฉีโย, อคญฺฉียิ, อคมีโย, อคมียิ,	อคจฺฉียิตฺถ, อคญฺฉียิตฺถ, อคมียิตฺถ
อคจฺฉียึ, อคญฺฉียึ, อคมียึ	อคจฺฉียิมฺหา-มฺห, อคญฺฉียิมฺหา-มฺห, อคจฺฉียิมฺหา-มฺห
อคจฺฉียา, อคญฺฉียา, อคมียา, อคจฺฉียิตฺถ, อคญฺฉียิตฺถ, อคมียิตฺถ	อคจฺฉียู, อคญฺฉียู, อคมียู

อคจฺฉิยเส, อคญฺฉิยเส,	อคจฺฉิยวฺหํ, อคญฺฉิยวฺหํ,
อคมียเส	อคมียวฺหํ
อคจฺฉิยํ, อคญฺฉิยํ,	อคจฺฉิยิมฺเห, อคญฺฉิยิมฺเห,
อคมียํ	อคมียิมฺเห

อชฺชกาลิกํ.

ปโรกฺขา

๔๔๓. นิจฺจเมว ปโรกฺขายํ เทฺวภาโว สพฺพธาตุนํ
กฺวจิ กมฺเม ยการสฺส โลโป อสพฺพธาตุเก.

๔๔๔. **ปโรกฺขา** อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห, ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห.

กตฺตุวาจโก.

พภูว	พภูวุ
พภูเว	พภูวิตฺถ
พภูวํ	พภูวิมฺห
พภูวิตฺถ	พภูวิเร
พภูวิตฺโถ	พภูวิวฺโห
พภูวึ	พภูวิมฺเห
ปปจ	ปปจุ
ปปเจ	ปปจิตฺถ
ปปจํ	ปปจิมฺห

ปปจิตฺถ	ปปจิเร
ปปจิตฺโถ	ปปจิวฺโห
ปปจึ	ปปจิมฺเห

ชคม, ชคาม	ชคมุ
ชคเม	ชคมิตฺถ
ชคมํ	ชคมิมฺห
ชคมิตฺถ	ชคมิเร
ชคมิตฺโถ	ชคมิวฺโห
ชคมึ	ชคมิมฺเห

กมฺมวาจโก.

๔๔๕. อนุพภูวิย, อนุพภูว	อนุพภูวิยุ, อนุพภูวุ
อนุพภูวิเย, อนุพภูเว	อนุพภูวียิตฺถ, อนุพภูวิตฺถ
อนุพภูวิยํ, อนุพภูวํ	อนุพภูวียิมฺห, อนุพภูวิมฺห
อนุพภูวียิตฺถ, อนุพภูวิตฺถ	อนุพภูวียิเร, อนุพภูวิเร
อนุพภูวียิตฺโถ, อนุพภูวิตฺโถ	อนุพภูวียิวฺโห, อนุพภูวิวฺโห
อนุพภูวิยึ, อนุพภูวึ	อนุพภูวียิมฺเห, อนุพภูวิมฺเห

ปปจฺจ	ปปจฺจุ
ปปจฺเจ	ปปจฺจิตฺถ
ปปจฺจํ	ปปจฺจิมฺห
ปปจฺจิตฺถ	ปปจฺจิเร

ปปจฺจิตฺโถ	ปปจฺจิวฺโห
ปปจฺจึ	ปปจฺจิมฺเห
ชคจฺฉีย, ชคมีย, ชคมฺม	ชคจฺฉียุ, ชคมียุ, ชคมฺมุ
ชคจฺฉีเย, ชคมีเย, ชคมฺเม	ชคจฺฉียิตฺถ, ชคมียิตฺถ, ชคมฺมิตฺถ
ชคจฺฉียํ, ชคมียํ, ชคมฺมํ	ชคจฺฉียิมฺห, ชคมียิมฺห, ชคมฺมิมฺห
ชคจฺฉียิตฺถ, ชคมียิตฺถ, ชคมฺมิตฺถ	ชคจฺฉียิเร, ชคมียิเร, ชคมฺมีเร
ชคจฺฉียิตฺโถ, ชคมียิตฺโถ, ชคมฺมิตฺโถ	ชคจฺฉียิวฺโห, ชคมียิวฺโห, ชคมฺมีวฺโห
ชคจฺฉียึ, ชคมียึ, ชคมฺมึ	ชคจฺฉียิมฺเห, ชคมียิมฺเห, ชคมฺมิมฺเห

๔๔๖. กตสฺสาสรเณ กตฺตุ- อจฺจนฺตจฺฉาทเนปิ จ
ทิฏฺฐาทีน'มภาเว จ ตีสุ เณยฺยา ปโรกฺขตา.

ปโรกฺขากาลิกํ.

อตีตกาลิกํ.

ภวิสฺสนฺตี

๔๔๗. **ภวิสฺสนฺตี** สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม, สฺสเต

สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺเห.

กตฺตุวาจโก.

ภวิสฺสติ	ภวิสฺสนฺติ
ภวิสฺสสิ	ภวิสฺสถ
ภวิสฺสามิ	ภวิสฺสาม
ภวิสฺสเต	ภวิสฺสนฺเต
ภวิสฺสเส	ภวิสฺสวฺเห
ภวิสฺสํ	ภวิสฺสามฺเห
ปจิสฺสติ	ปจิสฺสนฺติ
ปจิสฺสสิ	ปจิสฺสถ
ปจิสฺสามิ	ปจิสฺสาม
ปจิสฺสเต	ปจิสฺสนฺเต
ปจิสฺสเส	ปจิสฺสวฺเห
ปจิสฺสํ	ปจิสฺสามฺเห
คจฺฉิสฺสติ, คมิสฺสติ,	คจฺฉิสฺสนฺติ, คมิสฺสนฺติ,
ฆมฺมิสฺสติ	ฆมฺมิสฺสนฺติ
คจฺฉิสฺสสิ, คมิสฺสสิ,	คจฺฉิสฺสถ, คมิสฺสถ,
ฆมฺมิสฺสสิ	ฆมฺมิสฺสถ
คจฺฉิสฺสามิ, คมิสฺสามิ,	คจฺฉิสฺสาม, คมิสฺสาม,
ฆมฺมิสฺสามิ	ฆมฺมิสฺสาม

คจฺฉิสฺสเต, คมิสฺสเต,	คจฺฉิสฺสนฺเต, คมิสฺสนฺเต,
ฆมฺมิสฺสเต	ฆมฺมิสฺสนฺเต
คจฺฉิสฺสเส, คมิสฺสเส,	คจฺฉิสฺสวฺเห, คมิสฺสวฺเห,
ฆมฺมิสฺสเส	ฆมฺมิสฺสวฺเห
คจฺฉิสฺสํ, คมิสฺสํ,	คจฺฉิสฺสามฺเห, คมิสฺสามฺเห,
ฆมฺมิสฺสํ	ฆมฺมิสฺสามฺเห

๔๔๘. กมฺมวาจโก.

อนุภูยิสฺสติ, อนุภวิสฺสติ	อนุภูยิสฺสนฺติ, อนุภวิสฺสนฺติ
อนุภูยิสฺสสิ, อนุภวิสฺสสิ	อนุภูยิสฺสถ, อนุภวิสฺสถ
อนุภูยิสฺสามิ, อนุภวิสฺสามิ	อนุภูยิสฺสาม, อนุภวิสฺสาม
อนุภูยิสฺสเต, อนุภวิสฺสเต	อนุภูยิสฺสนฺเต, อนุภวิสฺสนฺเต
อนุภูยิสฺสเส, อนุภวิสฺสเส	อนุภูยิสฺสวฺเห, อนุภวิสฺสวฺเห
อนุภูยิสฺสํ, อนุภวิสฺสํ	อนุภูยิสฺสามฺเห, อนุภวิสฺสามฺเห
ปจฺจิสฺสติ	ปจฺจิสฺสนฺติ
ปจฺจิสฺสสิ	ปจฺจิสฺสถ
ปจฺจิสฺสามิ	ปจฺจิสฺสาม
ปจฺจิสฺสเต	ปจฺจิสฺสนฺเต
ปจฺจิสฺสเส	ปจฺจิสฺสวฺเห
ปจฺจิสฺสํ	ปจฺจิสฺสามฺเห
คจฺฉียิสฺสติ, คมียิสฺสติ,	คจฺฉียิสฺสนฺติ, คมียิสฺสนฺติ,

ฆมฺมียิสฺสติ ฆมฺมียิสฺสนฺติ

คจฺฉียิสฺสสิ, คมียิสฺสสิ, คจฺฉียิสฺสถ, คมียิสฺสถ,

ฆมฺมียิสฺสสิ ฆมฺมียิสฺสถ

คจฺฉียิสฺสามิ, คมียิสฺสามิ, คจฺฉียิสฺสาม, คมียิสฺสาม,

ฆมฺมียิสฺสามิ ฆมฺมียิสฺสาม

คจฺฉียิสฺสเต, คมียิสฺสเต, คจฺฉียิสฺสนฺเต, คมียิสฺสนฺเต,

ฆมฺมียิสฺสเต ฆมฺมียิสฺสนฺเต

คจฺฉียิสฺสเส, คมียิสฺสเส, คจฺฉียิสฺสวฺเห, คมียิสฺสวฺเห,

ฆมฺมียิสฺสเส ฆมฺมียิสฺสวฺเห

คจฺฉียิสฺสํ, คมียิสฺสํ, คจฺฉียิสฺสามฺเห, คมียิสฺสามฺเห,

ฆมฺมียิสฺสํ ฆมฺมียิสฺสามฺเห

๔๔๙. กณฺหิ นาม ยตฺรหิ นามาทีนํ ปโยชเน
กฺวจิ กาเล อตีเตปิ ภวิสฺสนฺตี วิธียเต.

อนาคตกาลิกํ.

กาลาติปตฺติ

๔๕๐. วิรุทฺธเหตุโยคา วา เหตุวกลฺลโตปิ วา
กฺริยาน'มภาโวว กาลาติปตฺติ'ตีริตา.

ภูตา ภาวี ทฺวิธา สา จ ภูตา สมฺปุณฺณการณา
กฺริยาติปตฺติ ภาวี ตุ กุโตจิ ลิงฺคทสฺสนา.

๔๕๑. **กาลาติปตฺติ** สฺสา สฺสํสุ สฺเส สฺสถ สฺสํ สฺสามฺหา, สฺสถ สฺสึสุ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสึ สฺสามฺหเส.

กตฺตุวาจโก.

อภวิสฺสา, ภวิสฺสา,	อภวิสฺสํสุ, ภวิสฺสํสุ
อภวิสฺส, ภวิสฺส	
อภวิสฺเส, ภวิสฺเส	อภวิสฺสถ, ภวิสฺสถ
อภวิสฺสํ, ภวิสฺสํ	อภวิสฺสามฺหา-มฺห, ภวิสฺสามฺหา-มฺห
อภวิสฺสถ, ภวิสฺสถ	อภวิสฺสึสุ, ภวิสฺสึสุ
อภวิสฺสเส, ภวิสฺสเส	อภวิสฺสวฺเห, ภวิสฺสวฺเห
อภวิสฺสึ, ภวิสฺสึ	อภวิสฺสามฺหเส, ภวิสฺสามฺหเส
อปจิสฺสา, ปจิสฺสา,	อปจิสฺสํสุ, ปจิสฺสํสุ
อปจิสฺส, ปจิสฺส	
อปจิสฺเส, ปจิสฺเส	อปจิสฺสถ, ปจิสฺสถ
อปจิสฺสํ, ปจิสฺสสํ	อปจิสฺสามฺหา-มฺห, ปจิสฺสามฺหา-มฺห
อปจิสฺสถ, ปจิสฺสถ	อปจิสฺสึสุ, ปจิสฺสึสุ
อปจิสฺสเส, ปจิสฺสเส	อปจิสฺสวฺเห, ปจิสฺสวฺเห
อปจิสฺสึ, ปจิสฺสึ	อปจิสฺสามฺหเส, ปจิสฺสามฺหเส
อคจฺฉิสฺสา, คจฺฉิสฺสา,	อคจฺฉิสฺสํสุ, คจฺฉิสฺสํสุ,

อคจฺฉิสฺส, คจฺฉิสฺส,
อคมิสฺสา, คมิสฺสา,
อคมิสฺส, คมิสฺส,
อฆมฺมิสฺสา, ฆมฺมิสฺสา,
อฆมฺมิสฺส, ฆมฺมิสฺส

อคมิสฺสํสุ, คมิสฺสํสุ,
อฆมฺมิสฺสํสุ, ฆมฺมิสฺสํสุ

อคจฺฉิสฺสเส, คจฺฉิสฺสเส,
อคมิสฺสเส, คมิสฺสเส,
อฆมฺมิสฺเส, ฆมฺมิสฺเส

อคจฺฉิสฺสถ, คจฺฉิสฺสถ,
อคมิสฺสถ, คมิสฺสถ,
อฆมฺมิสฺสถ, ฆมฺมิสฺสถ

อคจฺฉิสฺสํ, คจฺฉิสฺสํ,
อคมิสฺสํ, คมิสฺสํ
อฆมฺมิสฺสํ, ฆมฺมิสฺสํ

อคจฺฉิสฺสามฺหา-มฺห,
คจฺฉิสฺสามฺหา-มฺห,
อคมิสฺสามฺหา-มฺห
คมิสฺสามฺหา-มฺห,
อฆมฺมิสฺสามฺหา-มฺห,
ฆมฺมิสฺสามฺหา-มฺห

อคจฺฉิสฺสถ, คจฺฉิสฺสถ,
อคมิสฺสถ, คมิสฺสถ,
อฆมฺมิสฺสถ, ฆมฺมิสฺสถ

อคจฺฉิสฺสึสุ, คจฺฉิสฺสึสุ,
อคมิสฺสึสุ, คมิสฺสึสุ,
อฆมฺมิสฺสึสุ, ฆมฺมิสฺสึสุ

อคจฺฉิสฺเส, คจฺฉิสฺเส,
อคมิสฺเส, คมิสฺเส,
อฆมฺมิสฺเส, ฆมฺมิสฺเส

อคจฺฉิสฺสวฺเห, คจฺฉิสฺสวฺเห,
อคมิสฺสวฺเห, คมิสฺสวฺเห,
อฆมฺมิสฺสวฺเห, ฆมฺมิสฺสวฺเห

อคจฺฉิสฺสึ, คจฺฉิสฺสึ,

อคจฺฉิสฺสามฺหเส, คจฺฉิสฺสามฺหเส,

อคมิสฺสึ, คมิสฺสึ,	อคมิสฺสามฺหเส, คมิสฺสามฺหเส,
อฆมฺมิสฺสึ, ฆมฺมิสฺสึ	อฆมฺมิสฺสามฺหเส,
	ฆมฺมิสฺสามฺหเส

๔๕๒. กมฺมวาจโก.

อนฺวภูยิสฺสา, อนุภวิสฺสา,	อนฺวภูยิสฺสํสุ, อนุภวิสฺสํสุ
อนฺวภูยิสฺส, อนุภวิสฺส	
อนฺวภูยิสฺเส, อนุภวิสฺเส	อนฺวภูยิสฺสถ, อนุภวิสฺสถ
อนฺวภูยิสฺสํ, อนุภวิสฺสํ	อนฺวภูยิสฺสามฺหา-มฺห,
	อนุภวิสฺสามฺหา-มฺห
อนฺวภูยิสฺสถ, อนุภวิสฺสถ	อนฺวภูยิสฺสึสุ, อนุภวิสฺสึสุ
อนฺวภูยิสฺสเส, อนุภวิสฺสเส	อนฺวภูยิสฺสวฺเห, อนุภวิสฺสวฺเห
อนฺวภูยิสฺสึ, อนุภวิสฺสึ	อนฺวภูยิสฺสามฺหเส,
	อนุภวิสฺสามฺหเส

อปจฺจิสฺสา, ปจฺจิสฺสา,	อปจฺจิสฺสํสุ, ปจฺจิสฺสํสุ
อปจฺจิสฺส, ปจฺจิสฺส	
อปจฺจิสฺเส, ปจฺจิสฺเส	อปจฺจิสฺสถ, ปจฺจิสฺสถ
อปจฺจิสฺสํ, ปจฺจิสฺสํ	อปจฺจิสฺสามฺหา-มฺห,
	ปจฺจิสฺสามฺหา-มฺห
อปจฺจิสฺสถ, ปจฺจิสฺสถ	อปจฺจิสฺสึสุ, ปจฺจิสฺสึสุ
อปจฺจิสฺสเส, ปจฺจิสฺสเส	อปจฺจิสฺสวฺเห, ปจฺจิสฺสวฺเห

อปจฺจิสฺสึ, ปจฺจิสฺสึ
อปจฺจิสฺสามฺหเส, ปจฺจิสฺสามฺหเส

อคจฺฉิยิสฺสา, คจฺฉิยิสฺสา,
อคจฺฉียิสฺส, คจฺฉิยิสฺส,
อคมียิสฺสา, คมียิสฺสา,
อคมียิสฺส, คมียิสฺส,
อฆมฺมียิสฺสา, ฆมฺมียิสฺสา,
อฆมฺมียิสฺส, ฆมฺมียิสฺส,
อคมฺมิสฺสา, คมฺมิสฺสา,
อคมฺมิสฺส, คมฺมิสฺส

อคจฺฉิยิสฺสํสุ, คจฺฉิยิสฺสํสุ,
อคมียิสฺสํสุ, คมียิสฺสํสุ,
อฆมฺมียิสฺสํสุ, ฆมฺมียิสฺสํสุ,
อคมฺมิสฺสํสุ, คมฺมิสฺสํสุ

อคจฺฉียิสฺเส, คจฺฉียิสฺเส,
อคมียิสฺเส, คมียิสฺเส,
อฆมฺมียิสฺเส, ฆมฺมียิสฺเส,
อคมฺมิสฺเส, คมฺมิสฺเส

อคจฺฉิยิสฺสถ, คจฺฉิยิสฺสถ,
อคมียิสฺสถ, คมียิสฺสถ,
อฆมฺมียิสฺสถ, ฆมฺมียิสฺสถ,
อคมฺมิสฺสถ, คมฺมิสฺสถ

อคจฺฉียิสฺสํ, คจฺฉิยิสฺสํ,
อคมียิสฺสํ, คมียิสฺสํ,
อฆมฺมียิสฺสํ, ฆมฺมียิสฺสํ,
อคมฺมิสฺสํ, คมฺมิสฺสํ

อคจฺฉิยิสฺสามฺหา-มฺห,
คจฺฉิยิสฺสามฺหา-มฺห,
อคมียิสฺสามฺหา-มฺห,
คมียิสฺสามฺหา-มฺห,
อฆมฺมียิสฺสามฺหา-มฺห,
ฆมฺมียิสฺสามฺหา-มฺห,
อคมฺมิสฺสามฺหา-มฺห,
คมฺมิสฺสามฺหา-มฺห

อคจฺฉียิสฺสถ, คจฺฉิยิสฺสถ,
อคจฺฉียิสฺสึสุ, คจฺฉียิสฺสึสุ,

อคมียิสฺสถ, คมียิสฺสถ,	อคมียิสฺสึสุ, คมียิสฺสึสุ,
อฆมฺมียิสฺสถ, ฆมฺมียิสฺสถ,	อฆมฺมียิสฺสึสุ, ฆมฺมียิสฺสึสุ,
อคมฺมิสฺสถ, คมฺมิสฺสถ	อคมฺมิสฺสึสุ, คมฺมิสฺสึสุ
อคจฺฉียิสฺสเส, คจฺฉียิสฺสเส,	อคจฺฉียิสฺสวฺเห, คจฺฉียิสฺสวฺเห,
อคมียิสฺสเส, คมียิสฺสเส,	อคมียิสฺสวฺเห, คมียิสฺสวฺเห,
อฆมฺมียิสฺสเส, ฆมฺมียิสฺสเส,	อฆมฺมียิสฺสวฺเห, ฆมฺมียิสฺสวฺเห,
อคมฺมิสฺสเส, คมฺมิสฺสเส	อคมฺมิสฺสวฺเห, คมฺมิสฺสวฺเห
อคจฺฉียิสฺสึ, คจฺฉียิสฺสึ,	อคจฺฉียิสฺสามฺหเส, คจฺฉียิสฺสามฺหเส,
อคมียิสฺสึ, คมียิสฺสึ,	อคมียิสฺสามฺหเส, คมียิสฺสามฺหเส,
อฆมฺมียิสฺสึ, ฆมฺมียิสฺสึ,	อฆมฺมียิสฺสามฺหเส, ฆมฺมียิสฺสามฺหเส,
อคมฺมิสฺสึ, คมฺมิสฺสึ	อคมฺมิสฺสามฺหเส, คมฺมิสฺสามฺหเส

กาลาติปตฺติกาลิกํ.

ปโรปุริส

๔๕๓. เอกกาลาภิธาเน ตุ วุตฺเตสุ นามอาทิสุ
ปโรว ปุริโส โหติ ธาตุโต ปฐมาทิสุ.

ยถา-

ก. โส จ ตฺวํ จ คจฺฉสิ คจฺฉถ วา.
โส จ อหํ จ คจฺฉามิ คจฺฉาม วา.

ตฺวํ จ อหํ จ คจฺฉามิ คจฺฉาม วา.

โส จ ตฺวํ จ อหํ จ คจฺฉามิ คจฺฉาม วา.

ข. เต จ ตุมฺเห จ คจฺฉถ.

เต จ มยํ จ คจฺฉาม.

ตุมฺเห จ มยํ จ คจฺฉาม.

เต จ ตุมฺเห จ มยํ จ คจฺฉาม.

ค. อหํ จ ตฺวํ จ คจฺฉามิ คจฺฉาม วา.

อหํ จ โส จ คจฺฉามิ คจฺฉาม วา.

โส จ เต จ คจฺฉนฺติ.

โส จ ตุมฺเห จ คจฺฉถ.

โส จ มยํ จ คจฺฉาม.

ตุมฺเห จ เต จ อหํ จ คจฺฉามีติ.

๔๕๔. สมฺปตาตีตภาวี จ อาณตฺติปริกปฺปกา
กาลาติปตฺติอิจฺเจว ตโย ปญฺจ ฉ กาลิกา.

ฉกาลิกวิธานํ.

วิกรณ

๔๕๕. เยหิ วิสุํ กรียนฺเต ปจฺจเยหิ ตุ ธาตโว
ปจฺจยา สตฺตรเสเต วุตฺตา วิกรณวฺหยา.

๔๕๖. เตสํ วิสุํ กโรนฺตานํ ปจฺจยานํ วสา ปน
สมฺเภทโตว ธาตูนํ คณา สตฺตวิธา สิยุํ.

ยถา-

ก. ภูวาทิคโณ

ข. รุธาทิคโณ

ค. ทิวาทิคโณ

ฆ. สฺวาทิคโณ

ง. กิยาทิคโณ

จ. ตนาทิคโณ

ฉ. จุราทิคโณติ.

๔๕๗. อตฺรายํ ตาว **ภูวาทิคโณ-**

ภิกฺขุ ฌานํ อิจฺฉติ, เอสติ.

ภิกฺขู ฌานํ อิจฺฉนฺติ, เอสนฺติ.

ตฺวํ ปุญฺญํ อิจฺฉสิ, เอสสิ.

ตุมฺเห ฌานํ อิจฺฉถ, เอสถ.

อหํ ธนํ อิจฺฉามิ, เอสามิ.

มยํ ธนํ อิจฺฉาม, เอสาม.

ตถา-

อิจฺฉตุ, เอสตุ	อิจฺฉนฺตุ, เอสนฺตุ
อิจฺเฉยฺย, เอเสยฺย	อิจฺเฉยฺยุํ, เอเสยฺยุํ
อิจฺฉา, เอสา	อิจฺฉู, เอสู
อิจฺฉี, เอสี	อิจฺฉุํ, อิจฺฉึสุ, เอสุํ, เอสึสุ

อิจฺฉ, เอส อิจฺฉุ, เอสุ

อิจฺฉิสฺสติ, เอสิสฺสติ อิจฺฉิสฺสนฺติ, เอสิสฺสนฺติ

อิจฺฉิสฺสา, เอสิสฺสา อิจฺฉิสฺสํสุ, เอสิสฺสํสุ

๔๕๘. กมฺเม ปน-

ภิกฺขุนา ธมฺโม อิจฺฉียติ, เอสียติ.

ภิกฺขุนา ธมฺมา อิจฺฉียนฺติ, เอสียนฺติ.

มยา ตฺวํ อิจฺฉียสิ, เอสียสิ.

มยา ตุมฺเห อิจฺฉียถ, เอสียถ.

ตยา อหํ อิจฺฉียามิ, เอสียามิ.

ตยา มยํ อิจฺฉียาม, เอสียาม.

ตถา-

อิจฺฉียตํ, เอสียตํ อิจฺฉียนฺตํ, เอสียนฺตํ

อิจฺฉีเยถ, เอสีเยถ อิจฺฉีเยรํ, เอสีเยรํ

อิจฺฉียตฺถ, เอสียตฺถ อิจฺฉียตฺถุํ, เอสียตฺถุํ

อิจฺฉียา, เอสียา อิจฺฉียู, เอสียู

อิจฺฉียิตฺถ, เอสียิตฺถ อิจฺฉียิเร, เอสียิเร

อิจฺฉียิสฺสเต, เอสียิสฺสเต อิจฺฉียิสฺสนฺเต, เอสียิสฺสนฺเต

อิจฺฉียิสฺสถ, เอสียิสฺสถ อิจฺฉียิสฺสึสุ, เอสียิสฺสึสุ

๔๕๙. เอวํ-

นิจฺฉยติ, นิยมติ นิจฺฉียเต, นิยมียเต

สํยมติ, สญฺญมติ	สํยมียเต, สํยมฺมเต
อจฺฉติ, อุปาสติ	อจฺฉียเต, อุปาสียเต
ลภติ	ลพฺภเต
อลภี, อลตฺถ	อลพฺภา, อลภียา
ลภิสฺสติ, ลจฺฉติ	ลพฺภิสฺสเต, ลจฺฉียเต
วจติ	วุจฺจเต, อุจฺจเต, วาจียเต
อวจา, วจา	อวจฺจตฺถ, วจฺจตฺถ
อโวจิ	อโวจฺจา, อโวจฺจตฺถ
อโวจ	อวุจฺจิตฺถ, วุจฺจิตฺถ
วจิสฺสติ, วกฺขติ	วุจฺจิสฺสเต, วกฺขียเต
วสติ	วุสฺสเต
วสิสฺสติ, วจฺฉติ	วุสฺสิสฺสเต, วจฺฉียเต
โรทติ, รุทติ	รุชฺชเต, โรทิสฺสเต
อกฺโกสติ	อกฺโกสียเต
อกฺโกสิ, อกฺโกจฺฉิ	อกฺโกสียา
วหติ	วุยฺหเต, วุลฺหเต
ชีรติ, ชิยฺยติ, ชียติ	ชีรียเต, ชียียเต
มรติ, มิยฺยติ, มียติ	มรียเต, มียียเต
ปสฺสติ, ทกฺขติ	ทิสฺสเต, ปสฺสียเต, ทกฺขียเต
ยชติ	อิชฺชเต, อิชฺชติ
วทติ, วเทติ, วชฺเชติ	วทียเต, วชฺชียติ

กมฺมตฺเถสุ วิหิตสฺส กฺวจตฺตโนปทสฺสปิ
ปรสฺสปทตํ ยาติ ปาฬิยาว'นุรูปโต.

ฌายติ	ฌายียเต, ฌายียติ
อุทฺทิสติ	อุทฺทิสียเต, อุทฺทิสฺสติ
โหติ, ปโหติ	หูยเต, ปหูยเต
เหยฺย	หูเยถ, หูเยยฺย
อหุวา	อหูยตฺถ
อโหสิ, อหุ	อหูยา
อหุว	อหูยิตฺถ
เหติ, เหสฺสติ, เหหิติ	เหยิติ, เหยิสฺสติ, เหหียติ
เหหิสฺสติ, โหหิติ	โหหียิสฺสติ, โหหียติ
โหหิสฺสติ	โหหียิสฺสติ, หูยิสฺสติ
อนุโภติ, อนุภวติ	อนุภูยติ
เสติ, สยติ	สียเต, สยียเต
เนติ, นยติ	นียเต, นยียเต
ฐาติ, ติฏฺฐติ, สณฺฐหติ	ฐียเต, ติฏฺฐียเต, สณฺฐหียติ
ปาติ, ปิวติ, ปิพติ	ปียเต, ปิวียเต, ปิพียติ
อตฺถิ, อสติ, สติ	อสียเต, สียติ
อตฺถุ, อสตุ, สตุ	อสียตํ, สียตุ
สิยา, อสฺส	อสีเยถ, อสีเยยฺย

อสโต สธาตฺวนฺตานํ เอยฺยาทีนํ ยถากฺกมํ
สฺส-สฺสุ-สฺส-สฺสถ-สฺสํ-สฺสาม- อาเทสา นิจฺจโต สิยุํ.

พฺรูติ, พฺรวิติ	พฺรูยเต, พฺรวียเต
อพฺรุวา, พฺรุวา	อพฺรูยตฺถ, พฺรุวิยา
อพฺรวี, พฺรุวิ	อพฺรูยา
อาห	อพฺรูยิตฺถ
หนติ, หนฺติ	หญฺญเต, หนียเต, วธียเต
ชุโหติ, ชุหฺวติ	ชุหูยติ
ชหาติ, วิชหติ, ปชหติ	ชหียเต, วิชหียเต, ปชหียเต
เทติ, ทชฺชติ, ททาติ	ทียเต, ทชฺชียเต, ททียติ
ทธาติ	ธียเต, ทธียเต
นิเธติ	นิธียเต
ปิทหติ, ปิเธติ	ปิทหียเต, ปิธียเต
ปริทหติ, ปริเธติ	ปริทหียติ, ปริธียเต

๔๖๐. วุตฺตา ปฐมปุริส- วเสนาขฺยาตมาลิโย
ธีมตาญฺญาปิ ชานียา มชฺฌิมุตฺตมมาลิโยติ.

๔๖๑. **รุธาทิคโณ.**

รุนฺธติ, รุนฺธิติ, รุนฺธีติ, รุนฺเธติ, รุนฺโธติ	รุนฺธียเต, รุชฺฌเต, นิรุชฺฌเต
ฉินฺทติ, ฉินฺทิติ, ฉินฺโทติ	ฉินฺทียเต, ฉิชฺชเต

ฉินฺทิสฺสติ, เฉจฺฉติ	ฉินฺทียิสฺสติ, เฉจฺฉียติ
ภินฺทติ, ภินฺทิติ	ภินฺทียเต, ภิชฺชติ
ยุญฺชติ, ยุญฺชิติ	ยุญฺชียเต, ยุชฺชติ
ภุญฺชติ, ภุญฺชิติ	ภุญฺชียเต, ภุชฺชเต
ภุญฺชิสฺสติ, โภกฺขติ	ภุญฺชียิสฺสเต, โภกฺขียเต
มุญฺจติ, มุญฺจิติ, มุญฺจีติ	มุญฺจียเต, มุจฺจติ
มุญฺเจติ, มุญฺโจติ	
มุญฺจิสฺสติ, โมกฺขติ	มุจฺจิสฺสเต, โมกฺขียติ

๔๖๒. ทิวาทิคโณ.

ทิพฺพติ	ทิพฺพเต, ทิพฺพติ
สิพฺพติ	สิพฺพเต, สิพฺพติ
พุชฺฌติ	พุชฺฌเต, พุชฺฌติ
ยุชฺฌติ	ยุชฺฌเต, ยุชฺฌติ
วิชฺฌติ	วิชฺฌเต, วิชฺฌติ
อุปฺปชฺชติ	อุปฺปชฺชเต, อุปฺปชฺชติ
ตุสฺสติ	ตุสฺสเต, ตุสียติ
กุปฺปติ	กุปฺปเต, กุปียติ
ชายติ	ชนียเต, ชนียติ
สมฺมติ	สมฺมเต, สมียติ
สมาทิยติ	สมาทียเต, สมาทียติ
มญฺญติ	มญฺญเต, มญฺญติ

สนฺนยฺหติ	สนฺนยฺหเต, สนฺนหียติ

๔๖๓. สฺวาทิคโณ.

สุโณติ, สุณาติ	สูยเต, สุยฺยติ
สุเณยฺย, สุเณ	สูเยถ, สุยฺเยยฺย
อสุณิ, อสฺโสสิ	อสูยิตฺถ
สุณิสฺสติ, โสสฺสติ	สูยิสฺสเต
ปหิโณติ, ปหิณาติ	ปหียเต
อาวุโณติ, อาวุณาติ	อาวูยเต
มิโนติ, มินาติ	มียเต, ปมียเต
ปาปุโณติ, ปาปุณาติ	ปาปียเต
สกฺกุโณติ, สกฺกุณาติ	สกฺกเต
อสกฺขิ, สกฺขิ	อสกฺกา, อสกฺกิ
สกฺขิสฺสติ	สกฺกิสฺสเต
อสกฺขิสฺสา	อสกฺกิสฺสถ

๔๖๔. กิยาทิคโณ.

กิณาติ, วิกฺกิณาติ	กียเต, วิกฺกียติ
จินาติ, วิจินาติ	จียเต, วิจียติ
ชินาติ	ชียเต, ชียติ
ชานาติ, ญายติ, เญยฺยติ	ญายเต, ญายติ
นายติ	

ชาเนยฺย, ชานิยา, ชญฺญา, เญยฺย, เนยฺย	ญาเยถ, ญาเยยฺย
ปชานาติ, ปญฺญายติ	ปญฺญายเต, ปญฺญายติ
ปชานิสฺสติ	ปญฺญายิสฺสเต, ญายิสฺสเต, ปญฺญายิสฺสติ
ญสฺสติ	ปญฺญายิหิติ
มินาติ	มียเต, มียติ
ลุนาติ	ลูยเต, ลูยติ
ธุนาติ	ธูยเต, ธูยติ
คณฺหติ, คณฺหาติ, เฆปฺปติ	คยฺหเต, คยฺหติ
อคณฺหิ, อคฺคหิ, อคฺคเหสิ	อคฺคยฺหิ
คณฺหิสฺสติ, คเหสฺสติ	คยฺหิสฺสเต, คยฺหิสฺสติ
อคฺคณฺหิสฺสา	อคฺคยฺหิสฺสา

๔๖๕. ตนาทิคโณ.

ตโนติ	ตายเต, ตญฺญติ, ปตายติ
กโรติ, กุรุเต, กุพฺพติ, กยิรติ	กรียเต, กยฺยเต, กยิรเต
กโรตุ, กุรุตุ, กุพฺพตุ	กรียตํ, กยฺยตุ
กเรยฺย, กเร, กุพฺเพ, กยิรา	กรีเยถ
อกรา, อกา	อกรียตฺถ
อกริ, อกาสิ	อกรียา

อกร	อกรียิตฺถ
กริสฺสติ, กาหติ, กาหิติ	กรียิสฺสเต, กยฺยิสฺสเต
สงฺขโรติ	สงฺขรียเต
สกฺโกติ	สกฺกียเต
ปปฺโปติ	ปาปียเต

๔๖๖. จุราทิคโณ.

โจเรติ, โจรยติ	โจรียเต, โจรียติ
จินฺเตติ, จินฺตยติ	จินฺตียเต, จินฺตียติ
มนฺเตติ, มนฺตยติ	มนฺตียเต, มนฺตียติ
ปาเลติ, ปาลยติ	ปาลียเต, ปาลียติ
เวเทติ, เวทยติ	เวทียเต, เวทียติ
ฆเฏติ, ฆฏยติ	ฆฏียเต, ฆฏียติ
จกฺเกติ, จกฺกยติ	จกฺกียเต, จกฺกียติ
อกฺเกติ, อกฺกยติ	อกฺกียเต, อกฺกียติ
ลกฺเขติ, ลกฺขยติ	ลกฺขียเต, ลกฺขียติ
ภกฺเขติ, ภกฺขยติ	ภกฺขียเต, ภกฺขียติ
มกฺเขติ, มกฺขยติ	มกฺขียเต, มกฺขียตีติ.

๔๖๗. อ-อายี โย-ย-ณุ-ณุณา- นา-ปฺป-ณฺโห-ยิร-เณ-ณยา
อิตฺถํ วิกรณา สตฺต- รสธา ปจฺจยา มตา.

๔๖๘. ตตฺถ-

เอโก จ ปญฺจ เอโก จ ตโย ตโย จ เทฺว เทฺว
กมา เต ปจฺจยา ภู-รุ- ทิ-สุ-กี-ต-จุราทิกา.

วิกรณปพฺพํ.

ธาตุปจฺจย

๔๖๙. ข-ฉ-สายีย-เณ-ณย- ณาเป-ณาปย-ปจฺจยา
ธาตฺวตฺเถว นิทฺทิฏฺฐตฺตา นามโต ธาตุปจฺจยา.

๔๗๐. ยถา กตฺตริ-

พุทฺโธ อติวากฺยํ ติติกฺขติ.
พุทฺธา อติวากฺยํ ติติกฺขนฺติ.
ตฺวํ อติวากฺยํ ติติกฺขสิ.
ตุมฺเห อติวากฺยํ ติติกฺขถ.
อหํ อติวากฺยํ ติติกฺขามิ.
มยํ อติวากฺยํ ติติกฺขาม.

๔๗๑. กมฺเม ปน-

เตน พุทฺโธ ติติกฺขียเต.
เตน พุทฺธา ติติกฺขียนฺเต.
เตน ตฺวํ ติติกฺขียเส.
เตน ตุมฺเห ติติกฺขียวฺเห.
เตน อหํ ติติกฺขีเย.

เตน มยํ ติติกฺขียามฺเห.

ตถา-

ติติกฺขตุ	ติติกฺขียตํ
ติติกฺเขยฺย	ติติกฺขีเยถ
อติติกฺขา	ติติกฺขียตฺถ
อติติกฺขี	อติติกฺขียา
ติติกฺขติ	ติกฺขียิตฺถ
ติติกฺขิสฺสติ	ติติกฺขียิสฺสเต
อติติกฺขิสฺสา	อติติกฺขียิสฺสถ

๔๗๒. เอวํ-

ชิคุจฺฉติ	ชิคุจฺฉียเต
ติกิจฺฉติ	ติกิจฺฉียเต
จิกิจฺฉติ	จิกิจฺฉียเต
วีมํสติ	วีมํสียเต

๔๗๓. ขนฺติยํ ติชโต โขว นินฺทายํ คุปโต ตุ โฉ
ปนเย กิตโต โฉว วีมํเส มานโต ตุ โส.

๔๗๔. ภุญฺชิตุํ อิจฺฉตีติ-

พุภุกฺขติ	พุภุกฺขียเต
ชิฆจฺฉติ	ชิฆจฺฉียเต
ชิคีสติ	ชิคีสียเต

วิชิคีสติ	วิชิคีสียเต
นิชิคีสติ	นิชิคีสียเต
สุสฺสูสติ	สุสฺสูสียเต
ปิวาสติ	ปิวาสียเต

๔๗๕. ภุชโต โข ตุมิจฺฉตฺเถ ฆสโตปิ ตเถว โฉ
สุ-ปา-หร-อิจฺเจเตหิ ธาตูหิปิ ตเถว โส.

๔๗๖. อุปมานกภูตมฺหา อายียปจฺจยา สิยุํ
อาจาริจฺฉาสุ นามมฺหา ณโย ตุ ธาตุรูปกา.

ยถา-

๔๗๗. ปพฺพโต อิว อตฺตานมาจรตีติ-

สํโฆ อตฺตานํ ปพฺพตายติ.

สํฆา อตฺตานํ ปพฺพตายนฺติ.

ตฺวํ อตฺตานํ ปพฺพตายสิ.

ตุมฺเห อตฺตานํ ปพฺพตายถ.

อหํ อตฺตานํ ปพฺพตายามิ.

มยํ อตฺตานํ ปพฺพตายาม.

๔๗๘. กมฺเม ปน-

สํเฆน อตฺตา ปพฺพตายียเต.

สํเฆน อตฺตาโน ปพฺพายียนฺเต.

สํเฆน ตฺวํ ปพฺพตายียเส.

สํเฆน ตุมฺเห ปพฺพตายียวฺเห.

สํเฆน อหํ ปพฺพตายีเย.

สํเฆน มยํ ปพฺพตายียามฺเห.

ตถา-

ปพฺพตายตุ	ปพฺพตายียตํ
ปพฺพตาเยยฺย	ปพฺพตายีเยถ
อปพฺพตายา	อปพฺพตายียตฺถ
อปพฺพตายี	อปพฺพตายียา
ปปพฺพตาย	ปปพฺพตายียิตฺถ
ปพฺพตายิสฺสติ	ปพฺพตายียิสฺสเต
อปพฺพตายิสฺสา	อปพฺพตายียิสฺสถ

๔๗๙. เอวํ-

สมุทฺทายติ	สมุทฺทายียเต
จิจิฏายติ	จิจิฏายเต
ธูมายติ	ธูมายียเต
ตณฺหายติ	ตณฺหายียเต
ฉตฺตียติ	ฉตฺตียียเต
ปุตฺตียติ	ปุตฺตียียเต

๔๘๐. อตฺตโน ปตฺตมิจฺฉตีติ-

ปตฺตียติ	ปตฺตียียเต

วตฺถียติ	วตฺถียียเต
จีวรียติ	จีวรียียเต
ปฏียติ	ปฏียียเต
ธนียติ	ธนียียเต
ปริกฺขารียติ	ปริกฺขารียียเต

๔๘๑. วีริยํ ทฬฺหํ กโรตีติ-

ทฬฺหยติ	ทฬฺหียเต
ปมาณยติ	ปมาณยียเต
อมิสฺสยติ	อมิสฺสยียเต

หตฺถินา อติกฺกมตีติ-

อติหตฺถยติ	อติหตฺถยียเต

วีณาย อุปคายตีติ-

อุปวีณายติ	อุปวีณายียเต

รตฺติ วิสุทฺธา โหตีติ-

วิสุทฺธยติ	วิสุทฺธยียเต

กุสลํ ปุจฺฉตีติ-

กุสลยติ	กุสลยียเต

๔๘๒. เหตุ นาม ปโยชก- พฺยาปาโร เปสนาทิโก
ตทตฺเถ เณ-ณยา ณาเป- ณาปยา ปจฺจยา สิยุํ.

ปจฺจยา เณ-ณยา ตตฺถ อุวณฺณโต ปรา สิยุํ
เทฺว ณาเป-ณาปยา อาโต เสสโต จตุโรปิ วา.

ยถา-

สาเวติ, สาวยติ	สาวียเต, สาวยียติ
สาเวตุ, สาวยตุ	สาวียตํ, สาวยียตุ
สาเวยฺย, สาวเยยฺย	สาวีเยถ, สาวยีเยยฺย
อสาวา, อสาวยา	อสาวียตฺถ, อสาวยียา
อสาเวสิ, อสาวยสิ	อสาวียา, อสาวยียสิ
สุสฺสาว, สุสฺสุวย	สุสฺสาวียิตฺถ, สุสฺสาวยีย
สาวิสฺสติ, สาวยิสฺสติ	สาวียิสฺสเต, สาวยียิสฺสติ
อสาวิสฺสา, อสาวยิสฺสา	อสาวียิสฺสา, อสาวยียิสฺสา

ตถา-

ภาเวติ, ภาวยติ	ภาวียเต, ภาวยียติ
ทาเปติ, ทาปยติ	ทาปียเต, ทาปยียติ
ญาเปติ, ญาปยติ	ญาปียเต, ญาปยียติ
ปหาเปติ, ปหาปยติ	ปหาปียเต, ปหาปยียติ
ปาเจติ, ปาจยติ, ปาจาเปติ,	ปาจียเต, ปาจยียเต,
ปาจาปยติ	ปาจาปียเต, ปาจาปยียเต
คเมติ, คมยติ	คามียเต, คามยียเต
ฆเฏติ, ฆฏยติ	ฆาฏียเต, ฆาฏยียเต

คูเหติ, คูหยติ คูหาปียเต, คูหาปยียเต
ทูเสติ, ทูสยติ ทูสาปียเต, ทูสาปยียเต
อิจฺเฉติ, อิจฺฉยติ อิจฺฉาปียเต, อิจฺฉาปยียเต
ลาภาเปติ, ลาภาปยติ ลาภาปียเต, ลาภาปยียเต
วาเจติ, วาจยติ วาจาปียเต, วาจาปยียเต
วาเสติ, วาสยติ วาสาปียเต, วาสาปยียเต
ชีเรติ, ชีรยติ ชีราปียเต, ชีราปยียเต
มาเรติ, มารยติ มาราปียเต, มาราปยียเต
ทสฺเสติ, ทสฺสยติ ทสฺสาปียเต, ทสฺสาปยียเต
โรเธติ, โรธยติ โรธาปียเต, โรธาปยียเต
โพเธติ, โพธยติ โพธาปียเต, โพธาปยียเต
โกเปติ, โกปยติ โกปาปียเต, โกปาปยียเต
ปาเปติ, ปาปยติ ปาปียเต, ปาปยียเต
กายาเปติ, กายาปยติ กายาปียเต, กายาปยียเต
คาเหติ, คาหยติ คาหาปียเต, คาหาปยียเต
คณฺหาเปติ, คณฺหาปยติ คณฺหาปียเต, คณฺหาปยียเต
กาเรติ, การยติ การียเต, การยียเต
ติติกฺเขติ, ติติกฺขยติ ติติกฺขาปียเต, ติติกฺขาปยียเต
พุภุกฺเขติ, พุภุกฺขยติ พุภุกฺขาปียเต, พุภุกฺขาปยียเต
ติกิจฺเฉติ, ติกิจฺฉยติ ติกิจฺฉาปียเต, ติกิจฺฉาปยียเต
ชิฆจฺเฉติ, ชิฆจฺฉยติ ชิฆจฺฉาปียเต, ชิฆจฺฉาปยียเต

วีมํเสติ, วีมํสยติ	วีมํสาปียเต, วีมํสาปยียเต
สุสฺสูสาเปติ, สุสฺสูสาปยติ	สุสฺสูสาปียเต, สุสฺสูสาปยียเต
ปพฺพตาเยติ, ปพฺพตายยติ	ปพฺพตายาปียเต, ปพฺพตายาปยียเต
ปุตฺตีเยติ, ปุตฺตียยติ	ปุตฺตียาปียเต, ปุตฺตียาปยียเต

ธาตุปจฺจยปพฺพํ.

นามโยค

๔๘๓. นามญฺเจต'มิมาขฺยาตํ เทฺวปิ ตานิ ยถารหํ
เหตุปฺผลสภาเวน เอก'เมกํ ปยุชฺชเร.

นาม-ตุมฺหมฺหเภเทน นาม'เมตมฺปิ ติพฺพิธํ
ปฐมมชฺฌิมุตฺตม- สทฺเทหิ กมโต ยุตํ.

๔๘๔. ตานิ ทานิ วิภาเวตุํ นามาขฺยาตญฺจ เภทิตุํ
นยํ วากฺยมฺปิ วิญฺญาตุํ นามโยโค'ภิธียเต.

สุคโต, สุคตา ฯเปฯ สุคเตสูติ อตฺร หิ-

ปฐมา. สุคโต ติทิวํ คจฺฉติ.

สุคตา ธมฺมํ เทเสนฺติ.

อาลปนํ. โภ สุคต ตฺวํ อมฺเห ปาเลหิ.

โภนฺโต สุคตา ตุมฺเห สิวํ คจฺฉถ.

ทุติยา. สุคตํ อหํ ปุปฺเผน ปูเชมิ.
สุคเต มยํ โอทนํ เทม.

ตติยา. สุคเตน โลโก วิสุชฺฌติ.
สุคเตหิ สคฺคํ อุปคจฺฉนฺติ.

เอตฺถ ปน-

กตฺตา. สุคเตน ธมฺโม เทสิยเต.
กรณํ. สุคเตน ชนกาโย วิสุชฺฌติ.
สหโยโค. สุคเตน สห สํโฆ คจฺฉติ.
เหตุ. สุคเตน ธมฺโม โลเก ทิพฺพตีติ อตฺถวิเสโส.
สมฺปทานํ. สุคตสฺส โอทนํ เทติ ชโน.
สุคตานํ จีวรานิ เทนฺติ มนุสฺสา.
อปาทานํ. สุคตา อเปติ เทวทตฺโต สปริโส.
สุคเตหิ นิจฺฉรนฺติ รํสิโย.

เอตฺถ จ-

การณํ. สุคตา ธมฺโม ปภาเสติ.
หีนตฺโถ. สุคตา หีโน สุคตสาวโก.
อธิโก. สุคตา อธิโก โลเก นตฺถีติ อตฺถวิเสโส.
สมฺพนฺโธ. สุคตสฺส จีวรปฺปมาณํ น กาตพฺพํ.
สุคตานํ ธมฺมเทสนา สาตฺถิกา.
โอกาโส. สุคเต คุณคณา ติฏฺฐนฺติ.
สุคเตสุ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ.

เอตฺถาปิ-

กตฺวตฺโถ. สุคเต คเต นินฺนํ อุนฺนมติ.

กมฺมตฺโถ. สุคเต วนฺทิเต สคฺคํ คจฺฉติ.

นิมิตฺตํ. สุคเต โลโก วิสุชฺฌติ.

อาธาโร. สุคเต สพฺพญฺญุตญาณํ ติฏฺฐตีติ อตฺถวิเสโส.

อิจฺจาทินาว อญฺญตฺรปิ วิญฺเญยฺยํ.

๔๘๕. อกมฺมกา สกมฺมาติ ธาตโว ทุวิธา สิยุํ
เย จ กมฺมสฺส นาเปกฺขา ธาตโว เต อกมฺมกา.
กมฺมสฺส เย จ สาเปกฺขา สกมฺมกา ตุ ตํ ยถา
ฐาติ เสติ ภวตฺยถ วเทติ ปาติ คจฺฉติ.

๔๘๖. เอกกมฺมา ทฺวิกมฺมาติ ทุวิธา ปุน ธาตโว
ยถา ปจติ กโรติ อโถปิ เนติ ยาจติ.

๔๘๗. อกมฺมกา จ เย ธาตู การิตนฺตา สกมฺมกา
สกมฺมกา จ เทฺวกมฺมา ทฺวิกมฺมา จ ติกมฺมกา.

ยถา-

ก. สุสุ สยติ, มาตา สุสุํ สยาเปติ.
สุสุ ติฏฺฐติ, มาตา สุสุํ ติฏฺฐาเปติ.
มคฺโค ภวติ, ภิกฺขุ มคฺคํ ภาเวติ.

ข. สูโท โอทนํ ปจติ, สามี สูเทน โอทนํ ปาจาเปติ.
สุทฺโท มคฺคํ คจฺฉติ, ธนี สุทฺทํ มคฺคํ คจฺฉาเปติ.

ภโฏ กมฺมํ กโรติ, ปภู ภเฏน ภฏํ วา กมฺมํ กาเรติ.

ค. โคโป คาวึ ขีรํ ทุหติ, สามี โคเปน คาวึ ขีรํ ทุหาเปติ.

อิสิ นาคํ มณึ ยาจติ, อิสิ อิสินา นาคํ มณึ ยาจาเปติ.

อชโป อชํ คามํ นยติ, ปภู อชเปน อชํ คามํ นยาเปติ.

สุทฺโท ภารํ คามํ วหติ, ธนี สุทฺเทน ภารํ คามํ วหาเปตีติ.

๔๘๘. เอกกมฺเม สกํ กมฺมํ วาจิตํ กมฺมวาจินา
อปฺปธานํ ทุหาทีนํ นฺยาทีนํ ตุ ปธานกํ
การิตานํ สกํ กมฺมํ กตฺตา วาถ ปโยชฺชโก.

ยถา-

ก. คมิเกน ปนฺโถ คมียเต.

ลุทฺเทน มิโค วธียเต.

ชรคฺคเวน สสฺโส ภกฺขียเต.

ข. โคเปน คาวี ขีรํ ทุยฺหเต.

อิสินา นาโค มณึ ยาจียเต.

อชเปน อโช คามํ นียเต.

ธนินา ภโฏ ภารํ วยฺหเต.

ค. มาตรา สุสุ สยาปียเต.

ธาติยา ทารโก ติฏฺฐาปียเต.

ภิกฺขุนา มคฺโค ภาวียเต.

ฆ. สามินา สูโท โอทนํ ปาจาปียเต.

รญฺญา ภโฏ มคฺคํ คจฺฉาปียเต.
ธนินา สุทฺโท กมฺมํ การาปียเต.

ง. สามินา โคโป คาวึ ขีรํ ทุหาปียเต.
อิสินา อิสิ นาคํ มณึ ยาจาปียเต.
สามินา อชโป อชํ คามํ นยาปียเต.
ธนินา ภฏโก ภารํ คามํ วหาปียเตติ.

๔๘๙. วุตฺเตนาเนน เลเสน สกฺกาวญฺญาปิ ชานิตุํ
วุจฺจมานนยตฺตา จ สงฺเขเปน ปทสฺสิตา.

นามโยคปพฺพํ.

๔๙๐. อิจฺเจวํ-

วาจกานญฺจ กาลานํ ปุริสานํ วสา ปทา
ติธา ติธาว ปุนปิ กาลโต ปญฺจธา ฉธา.

คณโต สตฺตธา เจว วิภตฺติโต ตุ อฏฺฐธา
อาขฺยาตวิสเย เญยฺยา ปจฺจยา สตฺตวีสธา.

ปทโต ตุ ทฺวิธา วาปิ ติธา วา สตฺตธาฏฺฐธา
พารส สตฺตวีสาปิ ฉนฺนวุตี จ'เนกธา.

๔๙๑. เอทีห สฺวาเจรวโรปเทสํ
นิสฺสาย อาขฺยาตปทาวลียํ

สาโรปเทสา คทิตา มยา'ยํ
สํวฑฺฒตํ โสตุวิผุลฺลรุกฺขนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห อาขฺยาตวิภาโค นาม สตฺตโม ปริจฺเฉโท.

ตฺยาทฺยนฺตกณฺโฑ.

&&&&

๘. วากฺยนยูปเทส

๔๙๒. เอตฺตาวตา วิภตฺตานิ นานาปทานิ สพฺพโส
วาจฺจวาจกโต ทานิ นียเต ตํสมุจฺจโย.

การก

๔๙๓. การกาการโก จาติ วาจฺจา ตตฺถ หิ ทุพฺพิธา
อาขฺยาตญฺจ กิตญฺจาติ วาจกา ทุพฺพิธา สิยุํ.

๔๙๔. การโก ฉพฺพิโธ กตฺตา กมฺมญฺจ กรณํ ตถา
สมฺปทาน'มปาทานํ โอกาโสติ สรูปโต.

๔๙๕. ตตฺถ-

คมนาทินิปฺผาทโก อตฺโถ กตฺตาติ วุจฺจติ
ทพฺพสฺสิโตว โส จาปิ วุตฺตาวุตฺโตติ ทุพฺพิโธ.

๔๙๖. วุตฺโต นาม ตุ สํยุตฺโต ปฐมาย วิภตฺติยา
สํยุตฺโต ตติยาฉฏฺฐี- หฺย'วุตฺโตติ ปวุจฺจติ.

ยถา-

ก. ปุริโส มคฺคํ คจฺฉติ, คโต วา.

ข. ปุริเสน มคฺโค คจฺฉียเต, คมิโต วา.

ค. รญฺโญ ทูโต ปหียเต, ปหิโต วา.

๔๙๗. สุทฺธเหตุวเสนาปิ กตฺตา ปุน ทุธา ภเว
นิปฺผาเทติ กฺริยํ สามํ โย โส สุทฺโธติ วุจฺจติ.

อกโรนฺตํ ว กตฺตารํ โย นิโยเชติ กมฺมนิ
สมตฺถํ สตฺติมํ กาตุํ เหตุกตฺตา ส วุจฺจติ.

ยถา-

ก. เทวทตฺโต โอทนํ ปจติ, ปาจโก วา.

ข. สามิ เทวทตฺเตน โอทนํ ปาเจติ, ปาจาปโก วา.

๔๙๘. กตฺตุกฺริยาย นิพฺพตฺตํ กิจฺจํ กมฺมนฺติ วุจฺจติ
วุตฺตาวุตฺตวสา ตญฺจ กมฺมํ ทุธา ปภิชฺชเต.

๔๙๙. วุตฺตํ นาม ตุ สํยุตฺตํ ปฐมาย วิภตฺติยา
ทุติยาตติยาฉฏฺฐิ- ยุตฺตํ อวุตฺตนามกํ.

ยถา-

ก. ปุริเสน โอทโน ปจฺจเต, ปจิโต วา.

ข. ปุริโส กมฺมํ กโรติ, การโก วา.

ค. สามี ภเฏน กมฺมํ กาเรติ, การาปโก วา.

ฆ. ราชา รชฺชสฺส สรติ, สรโก วา.

๕๐๐. กตฺตูปการสมฺภูตํ กฺริยานิปฺผตฺติเหตุกํ
กรณํ นาม ตํ เทฺวธา อชฺฌตฺติกญฺจ พาหิรํ.

ยถา-

ก. ปุริโส หตฺเถน กมฺมํ กโรติ.
ข. ลาวโก ทาตฺเตน วีหึ ลุนาติ.

๕๐๑. ปูชานุคฺคหกาเมน ยสฺส สํ ทียเต ธนํ
ลทฺธสามิตฺตกํ ตญฺหิ สมฺปทานนฺติ กิตฺติตํ.

๕๐๒. อนิรากรณญฺเจว อชฺเฌสนญฺจานุมติ
ตญฺจ เตธา ยถา เทติ รุกฺขยาจกภิกฺขุนํ.

ก. โปโส รุกฺขสฺส ชลํ เทติ.
ข. ราชา ยาจกานํ ธนํ ททาติ.
ค. ทายโก ภิกฺขูนํ วิหารํ นิยฺยาเทติ.

๕๐๓. กฺริยายาวธิ ยํ ฐานํ อปาทานนฺติ ตมฺปิ จ
นิทฺทิฏฺฐุปฺปตฺตานุเมยฺย- วิสยานํ วสา ติธา.

ยถา-

ก. มุนิ คามโต อเปติ.
ข. วิชฺชุ วลาหกา วิชฺโชตติ.
ค. มาตุรา ปาฏลิปุตฺตเกหิ อภิรูปา.

๕๐๔. กตฺตุกมฺมาน'มาธาโร นิสฺสยานํ กฺริยาย โย
โอกาโส นาม โส จาปิ พฺยาปิโกปสิเลสิโก
สามีปิโก เวสยิโก ภิชฺชเตวํ จตุพฺพิธํ.

ยถา-

ก. ติเลสุ เตลํ ติฏฺฐติ.

ข. ถาลิยํ โอทนํ ปจติ.

ค. คงฺคายํ โฆโส วสติ.

ฆ. อากาเส สกุณา ปกฺขนฺทนฺติ.

๕๐๕. อิจฺเจวํ-

กฺริยาสํโยค'เมกนฺตํ กฺริยาตฺถํ กฺริยเหตุกํ
กฺริยาฐานสมฺภูตํ การกนฺติ ปวุจฺจติ.

การกปพฺพํ.

อการก

๕๐๖. กฺริยาสํโยคมตฺตํ วา กฺริยาย วาปิ เหตุกํ
กฺริยาฐานภูตํ วา อกฺริยาตฺถํ อการกํ.

๕๐๗. วิเสสนญฺจาลปนํ สมฺพนฺโธ ภาวลกฺขณํ
นิทฺธารณญฺจ อจฺจนฺต- สํโยโค จ อนาทโร.

สหโยโค สรูโป จ　　อากาโร จ นิทสฺสนํ
เหตูปมา จ ลิงฺคนฺติ　　จตุทฺทส อการกา.

๕๐๘. ตตฺถ-

เภทกํ ยํ วิเสสฺยสฺส　　วิเสสนํ ตทีริตํ
ตุลฺยภินฺนาธิการานํ　　วสา ตญฺจาปิ ทุพฺพิธํ.

๕๐๙. ตุลฺยาธิกรณํ ตาว　　วิเสสนํ ตุ ปายโต
ลิงฺคสงฺขฺยาวิภตฺตีหิ　　วิเสสฺยสฺส สมานตา.

ยถา-

ก. สามา สีลวตี นารี　　นีลุปฺปลํ มหารหํ
มารชิสฺส ยตินฺทสฺส　　ทตฺวา สคฺคมุปาคมิ.

๕๑๐. วิเสสนญฺจ ภินฺนตฺถํ　　เทฺวธา กฺริยา จ การโก
ยํ กฺริยํ การกํ เภทํ　　ตํ ตุ กฺริยา จ การโก.

ยถา-

ก. สทฺธึ คจฺฉติ สํเฆน　　นิพฺพุตึ ทฺวิปทุตฺตโม
ยถารหํ สุขํ ทตฺวา　　กโรนฺโต สตตํ หิตํ.

ข. โคตฺเตน โคตโม นาโถ　　สิทฺธตฺโถ โหติ นามโส
ชาติยา ขตฺติโยเวโส　　อาสีติโกว อายุโส.

๕๑๑. ตุนาทฺยนฺตํ ตุ ภินฺนตฺถํ　　ยํ กฺริยาย วิเสสนํ
ปุพฺพกฺริยาย ภูตตฺตา　　ปุพฺพกาลํ ตทีริตํ.

ยถา-

ก. โปโส โอทนํ ปจิตฺวา ภุญฺชติ.

ข. โปเสน โอทโน ปจิตฺวา ภุญฺชียเต.

๕๑๒. สทฺเทนาภิมุขีกาโร วิชฺชมานสฺส วตฺถุโน
อามนฺตนนฺติ ตํ เทฺวธา ส ชีวญฺจ นิชีวกํ.

๕๑๓. อามนฺตเน กฺริยาเยวํ โยคาภาวา อการกํ
กตาภิมุขกาเล ตุ กฺริยาย วา ปยุชฺชติ.

๕๑๔. วิเสสนวิเสสฺยานํ อญฺญมญฺญมเปกฺขตา
สมฺพนฺโธติ ฉฏฺฐี กมฺเม กรเณ กตฺตุสามิสุ.

ยถา-

ก. กมฺมสฺส การโก.

ข. ปูรํ นานปฺปการสฺส อสุจิโน.

ค. อมตํ เตสํ อปริภุตฺตํ.

ฆ. รญฺโญ ปุตฺโต.

๕๑๕. สมฺพนฺโธยิมินาสฺเสท- เมว'มายตฺตญาปโก
สมฺพนฺโธญฺโญญฺญเปกฺโขว สมฺพนฺธิทฺวยนิสฺสิโต.

๕๑๖. สมฺพนฺธี วิย สมฺพนฺโธ น ทฏฺฐพฺโพว วตฺถุนา
สมฺพนฺธิสฺสิตภาเวน ทพฺพายตฺตสภาวโต.

๕๑๗. กฺริยานฺตรลกฺขยกฺริยา ภาวลกฺขณ'มตฺร หิ
เญยฺยํ ลกฺขฺยวนฺตํ ลกฺขฺย- ลกฺขณวนฺตลกฺขณํ.

๕๑๘. ลกฺขฺยวนฺตนฺติ ลกฺขฺยสฺส กตฺตุกมฺมาทิ วุจฺจติ
ลกฺขเณน ลกฺขิตพฺพํ ลกฺขฺยํ นาม กฺริยาว สา.

ภาวลกฺขณภาโว ตุ ลกฺขณํ นาม ตสฺส ตุ
ตุลฺยตฺถกตฺตุกมฺมานิ ลกฺขณวนฺต'มีริตํ.

ยถา-

ก. คพฺภา พุทฺธงฺกุเร ชาเต สมฺปกมฺปิ มหามหี
วชฺชนฺติ ขาณโว มคฺคา คจฺฉนฺเต โลกนายเก.

๕๑๙. นามชาติคุณกฺริยา- สทฺเทหิ สมุทายโต
เอกเทสสฺส อุทฺธาโร นิทฺธารณํ ตทุจฺจเต
ตทตฺเถ สตฺตมี ฉฏฺฐี สมุทายปทา สิยุํ.

ยถา-

ก. อานนฺโท อรหตํ อญฺญตโร อโหสิ.

ข. มนุสฺสานํ ขตฺติโย สูรตโม.

ค. สามา นารีสุ ทสฺสนียตมา.

ฆ. อทฺธิเกสุ ธาวนฺโต สีฆตโม.

๕๒๐. คุณทพฺพกฺริยาเหว สมฺปโยโค นิรนฺตรํ
อจฺจนฺตสํโยโค โส จ กาโลทฺธานนฺติ ทุพฺพิโธ.

ยถา-

ก. สพฺพกาลํ รมฺมณียํ นนฺทนํ.

ข. โยชนํ ทีโฆ ปพฺพโต.

ค. ตโย มาเส อภิธมฺมํ เทเสสิ.

๕๒๑. กิ'เมเตน ธีรตฺถูติ อวมานา ตฺว'นาทโร
ส'นาทโรนาทริโย ตพฺพนฺโตติ จตุพฺพิโธ.

ยถา-

โปเถนฺโต ชูชโก เนติ สิวิราชสฺส เปกฺขโต
มจฺจุ คจฺฉติ อาทาย เปกฺขมาเน มหาชเน.

๕๒๒. สห สมํ สมา สทฺธึ ริเต นานา วินา อมา
ยุตฺตมิจฺจาทีหิ ยุตฺโต สหโยโคติ วุจฺจติ.

๕๒๓. สหโยโค จ สหาทิ- โยโค จาปิ สหตฺถโก
ติพฺพิโธเวส อิจฺเจว- มตฺถญฺญูหิ ปกาสิโต.

๕๒๔. ยุตฺโต สหสมาทีหิ สหาทิโยคสญฺญิโต
ตทยุตฺโตปิ ตทตฺถ- สมฺภโว ตุ สหตฺถโก.

ยถา-

ก. สหาปิ คคฺเคน สํโฆ อุโปสถํ กเรยฺย.

ข. นิสีทิ ภควา ภิกฺขุสํเฆน สทฺธึ.

ค. เทวทตฺโต โกกาลิเกน คจฺฉติ.

๕๒๕. สงฺเขฺยยฺยสมุทาเยน อุทฺทิฏฺฐานํ ยถารหํ
สงฺขฺยาสรูปอุทฺเทโส สรูโปติ ปวุจฺจติ.

ยถา-

ก. จิตฺตํ เจตสิกํ รูปํ นิพฺพานนฺติ จตุพฺพิธํ
ปรมตฺถํ ปกาเสนฺติ วานมุตฺตา ตถาคตา.

๕๒๖. อากาโรติ สามญฺญสฺส ลทฺธสฺส วา สรูปิโน
อปฏฺฐสฺส วา วตฺถุสฺส วิเสสภาวการณํ.

ยถา-

ก. เตมิโยติ กุมารสฺส นามมกํสุ ญาตโย.
ข. อุโปสถสฺส เอตานิ ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจติ.

ค. เถรสฺส ฉกลโคติ ฉกลี อิติ เถริยา
กโรนฺตาภินวํ นามํ อวฺหายึสุ พหู ยตี.

๕๒๗. เอโส โสย’มนญฺโญติ นิทฺทิฏฺฐสฺโสปเทสนํ
สามญฺญสฺโสปเทโส วา นิทสฺสนํ ตทุจฺจเต.

ยถา-

ก. ปาโณ จ ปาณสญฺญิตา วธจิตฺตมุปกฺกโม
มารณญฺเจติ ปญฺเจเต สมฺภารา ปาณฆาตเน.

ข. มาตา จ อุตุนี เจปิ คนฺธพฺโพ เจ อุปฏฺฐิโต
สํสคฺโค เจปิ อิตฺถีํว ติวงฺคา คพฺภคฺคณฺหเน.

๕๒๘. สาธโก ผลนิปฺผตฺติ- มตฺโถ เหตูติ มญฺญเต
โส จาปิ ติพฺพิโธ เหตุ การณญฺจ นิมิตฺตกํ.

ยถา-

ก. ธมฺเมน วสติ ภิกฺขุ.

ข. จตุนฺนํ สจฺจานํ อปฺปฏิเวธา สํสริตํ.

ค. กุญฺชโร ทนฺเตสุ หญฺญเต.

๕๒๙. อุปมาโนปเมยฺยานํ สธมฺมตฺตํ สิโยปมา
สทฺทตฺถคมฺมวากฺยตฺถ- วิสยาติ จ สา ติธา.

๕๓๐. ตตฺถ-

สมาสปจฺจเยวาที สทฺทคมฺมุปมา มตา.
ยถา วนฺเท มุนินฺทกฺกํ พฺรหฺมตฺตํ จนฺทิมานนํ.

ยสฺส ติโลกเชฏฺฐสฺส วทนํ ปงฺกชายเต.
วนฺเท วิกาสิปทุมํ วิย สุทฺธานนํ สุภํ.

๕๓๑. ปตียตฺยตฺถคมฺมา ตุ สทฺทสามตฺถิยา กฺวจิ
สมาสปจฺจเยวาทิ- สทฺทโยคํ วินา อปิ.

ยถา-

ก. ภิงฺคาเนมานิ วตฺถูนิ มุนินฺทสฺเสว จกฺขุนิ
นยิท’มมฺพุช’เมตํ จนฺทานนํ มุนินฺทุโน.

๕๓๒. วากฺยตฺเถเนว วากฺยตฺโถ ยทิ โกจูปมียเต
อิวยุตฺตา วิยุตฺตา วา สา วากฺยตฺโถปมา มตา.

ยถา-

ก. เกฺลสตตฺตชนานํ อาวิภูโต นรุตฺตโม
ฆมฺมสนฺตาปตตฺตานํ อาวิภูโต วิยมฺพุโท.

ข. มุนินฺทานน'มาภาติ วิลาเสกมโนหรํ
อุทฺธํ สมฺคฺคตสฺสาปิ กึ เต จนฺท วิชมฺภนา.

๕๓๓. อปากฏกตฺวตฺถาทิ ทพฺพฏฺโจ ปุริสาทิโก
ลิงฺคตฺโถ นาม ตทตฺเถ ปจมา โชติกา ภเว.

ยถา-

ก. พุทฺโธ จ ปจฺเจกพุทฺโธ อคฺคสาวกทฺวนฺทโก
อสีติมหาสาวโก ปากเตยฺยกสาวโก.

๕๓๔. การกาการเกเหวํ อตฺโถทิตา วิเสสกา
เย เจปฺยตฺถิตเร นานา- ตฺย'วิเสสกรา พหู.

อการกปพฺพํ.

๕๓๕. กตฺตุกมฺเมสุ อาขฺยาตํ สามิวชฺเช กิตํ ภเว
พาหุยคาหาทิโก วาจฺจสฺ-สนฺตตฺถํปฺย'ปรํ คหิ.

ยถา-

ก. สูโท ปจติ โอทนํ ปจฺจเต เตน โอทโน
ปาจโก โอทนํ สูโท ปจิโต เตน โอทโน.

ข. พุทฺธสฺส สาวโก ภิกฺขุ คนฺถํ ภณติ ปาคุณํ
คตา นารี สกํ ฐานํ ปุปฺผมาทาย โสภณํ.

๕๓๖. วาจเกหิ ตุ เต วุตฺตา วาจฺจา เย ปรมา ยุตา
ตทยุตฺตา น วุตฺตาว วาจกาติ จ เต มตาติ.

วาจฺจวาจกวิเสส

๕๓๗. วาจฺจา'ถ วาฏฺฐธา ภาโว สมฺพนฺโธ ฉ จ การกา
สมาโส ตทฺธิตาขฺยาตํ กิตนฺติ จตุวาจกา.

ทุติยา ตติยาถาปิ จตุตฺถี จาปิ ปญฺจมี
ฉฏฺฐีสตฺตมีอิจฺเจหิ ทสธา วาจกา สิยุํ.

๕๓๘. ตตฺถ-

สมาโส นิขิเล โหติ ตทฺธิตํ'วธิวชฺชิเต
ทุติยาที ตุ พาหุยตฺถา อนฺตตฺเถเสฺวว วาจกา
วาจกตฺตา จ อญฺเญสํ น วาจฺจาสุํ กุทาจนํ.

๕๓๙. ภาโว นาม ตุ ธาตฺวตฺโถ คมนปจนาทิโก
โส จ กตฺตุสฺส พฺยาปาโร สกฺริยาว สรูปโต.

๕๔๐. สมาเส ตุ มหาวีโร ฉินฺนหตฺโถ ชิตินฺทฺริโย
อาคตภิกฺขุโก ฉินฺน- รุกฺโข จ ทินฺนสุงฺกโก
นิคฺคตชฺชโน สมฺปนฺน- สสฺโสจฺเจตํ นิทสฺสนํ.

๕๔๑. กมฺมธารยทิคูสุ ทฺวนฺเท เจตฺถ ตุ ตุลฺยตา
วาจฺจา นามาติ ชานียา วาจกา ตุ สมาสตา.

พหุพฺพีหิตปฺปุริสา- พฺยยีภาเวสุ ตีสุปิ
วากฺเย วาจฺจา วิภตฺยตฺถา วาจกาว สมาสตา.

๕๔๒. ตทฺธิเตปิ ยถา โคตฺตํ เวณิโก อาภิธมฺมิโก.
ทาสิกํ กายิกํ ทกฺขิ- เณยฺโย จ รุกฺขวา อิติ.

๕๔๓. ตทฺธิตปจฺจยา เจตฺถ สิยุํ สพฺเพปิ วาจกา
ตทุตฺตา วากฺเยสุ จตฺถา วิภตฺตีนํ ตุ วาจฺจตา.

๕๔๔. คจฺฉเต ปุริโส มคฺคํ มคฺโค เตน คมียเต
โปสสฺส คมฺมเต อิตฺถํ อาขฺยาเตตํ นิทสฺสนํ.

๕๔๕. ปรสฺสปท'มาขฺยาเต วาจฺเจ วตฺตติ กตฺตริ
ตีสฺวตฺตโนปทํ เณยฺยํ ภาเว กมฺมนิ กตฺตริ.

๕๔๖. กิเต ตุ ปจนํ พุทฺโธ ญาณญฺจ วินโย ตถา
ทานีโย ปภโว ฐานํ กเมเนตํ นิทสฺสนํ.

๕๔๗. วากฺเย กิตมฺหิ เย จตฺถา นิปฺผนฺนตฺถสมานกา
วาจฺจา เต กตฺตุกมฺมาที วาจกา กิตปจฺจยา.

๕๔๘. สมาสตทฺธิตาขฺยาต- กิตา พาหฺยวาจกา
วิภตฺตี ทุติยาที ตุ อนฺตตฺถสฺเสว วาจกา.

๕๔๙. ปจมา โชติตุํ ลิงฺคํ อนฺตตฺเถ วิหิตา สทา
เตเนสา กิตาขฺยาตานํ วาจฺจา โหติ ยถารหํ.

๕๕๐. อิตฺเถห ปุพฺพาจริยุตฺตมานํ
ปญฺญานุภาวํ สุสมานฺวยายํ
วากฺโยปเทโส คทิโต ปสตฺโถ
สมฺผุลฺลตํ โส สุสุหทยํ สุเกชนฺติ.

อิติ ปทสงฺคเห วากฺยนยูปเทสวิภาโค นาม อฏฺฐโม ปริจฺเฉโท.

&&&&

๙. สทฺทตฺถวิภาค

๕๕๑. นานาปทํ ปเภเทหิ วิวิเธหิ วิภชฺชิตํ
ตํสมฺพนฺโธว สทฺทตฺถ- วิภาโค ทานิ นียเต.

๕๕๒. สทฺโท ตุ ทุพฺพิโธ ตตฺถ จิตฺโตตฺชวสา ยถา
อการาโททราทีติ จิตฺตโชวิธ วุจฺจเต.

๕๕๓. ฐานกรณฺสฺสาเหหิ โส จ ตฺยงฺเคหิ ชายเต
ตตฺถกฺขรานมุปฺปตฺติฏฺ- ฐานํ ฐาน'มิตฺยุจฺจเต.

ฐาน

๕๕๔. กณฺโฐ ตาลุ สิโร ทนฺโต โอฏฺโฐ จ นาสิกา ตถา
อุโรติ สตฺตธา ฐานํ สทฺทานญฺโญญฺญเภทโต.

ก. อ-อา-เอ-โอ กวคฺโค โว โห เจกาทส กณฺฐชา
ข. อิ-อี-เอ จ จวคฺโค จ ยกาโร นว ตาลุชา.
ค. ฏวคฺโค จ รกาโร จ ฬกาโร สตฺต มุทฺธชา
ฆ. ตวคฺโค ล-วการา จ สกาโร จฏฺฐ ทนฺตชา.
ง. อุ-อี-โอ จ ปวคฺโค จ วกาโร นว โอฏฺฐชา
จ. อวณฺโณ ง-ญ-ณ-น-มา นิคฺคหีตํ'จ นาสชา.

ฉ. หกาโร ปญฺจเมเหว อนฺตฏฺฐาหิ จ สํยุโต
เอกาโร จาปิ โอกาโร มตา พารส โอรสา.

๕๕๕. ยถาวุตฺตานุสาเรน ฉพฺพีสเมว เอกชา
ทฺวิชา นว ติชา เฉกา- ตาลีส สตฺตจานชา.

กรณ

๕๕๖. สทฺทุจฺจารณการณํ กรณํ ตํ จตุพฺพิธํ
ชิวฺหามชฺฌํ ชิวฺโหปคฺคํ ชิวฺหคฺคํ สกฐานกํ.

ก. ชิวฺหามชฺฌํ ตาลุชานํ กรณนฺติ ปทีปิตํ.

ข. ชิวฺโหปคฺคํ มุทฺธชานํ.

ค. ชิวฺหคฺคํ ทนฺตชาน จ.

ฆ. สกฏฺฐานํ ตุ เสสานํ กรณํ กณฺฐชาทินํ
ฐานํว กรณํ เตสํ อุจฺจารณตฺถสิทฺธิโต.

ปยตน

๕๕๗. สทฺทุจฺจารณพฺยาปาโร อุสฺสาโหติ ปวุจฺจติ
ตเทว ปยตนํ นาม สทฺทานํ ทูรการณํ.

๕๕๘. ฐานํ หิ สมฺปติฏฺฐานํ ปทฏฺฐานํ ตุ กรณํ
ทูรการณ'มุสฺสาโห อยเมสํ วิเสสตา.

๕๕๙. จตุพฺพิโธ จ อุสฺสาโห สํวุฏํ วิวฏํปิ จ
สมฺผุฏฺฐญฺจ อีสมฺผุฏฺฐํ พฺยาปารสฺส ปเภทโต.

ก. สํวุฏํ หิ อการสฺส อุสฺสาโห.

ข. วิวฏํ ตถา เสสสร-ส-หานญฺจ.

ค. วคฺคานํ ตุ สมฺผุฏฺฐตา.

ง. อีสมฺผุฏฺฐํ ย-ร-ล-ว- การานํ ตุ ปยตฺตตา.

สทฺทปฺปวตฺติปพฺพํ.

สทฺทวิภาค

๕๖๐. สทฺโท มาคธสกฺกฏ- ปากฏาทีหฺย'เนกธา
สาสนสฺโสปการตฺตา มาคโธวิธ วุจฺจเต.

๕๖๑. ปรมตฺโถ จ ปญฺญตฺติ ทุพฺพิโธ โส จ นิฏฺฐิเต
ปเท วณฺโณ ปรมตฺโถ ปญฺญตฺติ ตุ สุนิฏฺฐิเต.

๕๖๒. มุขฺโยปจารเภเทน สทฺโท ทฺธา ปภิชฺชเต

มุขฺยปฺปเภท

มุขฺโย ตุ ปญฺจธา ทพฺพํ นามํ ชาติ คุโณ กฺริยา.

๕๖๓. ทพฺพํ นามํ ชาตึ คุณํ กฺริยํ กตฺวา นิมิตฺตกํ
ทพฺพํ วทนฺติ เย เหเต ทพฺพสทฺทาทิกา สิยุํ.

ยถา ตํ มุคฺครี จิตฺโต โค สุกฺโก ปาจโก อิติ
สทฺทา หิ วิวิเธตฺเถว นิสฺเสสา สงฺคหํ คตา.

อุปจารปฺปเภท

๕๖๔. อุปจาโร ตุ ทสธา โวหารานํ ปเภทโต
เหตุํ ผลญฺจ สทิสํ ฐานํ ฐานี คุโณ ตถา
เอกเทโส สมีโป จ ตทฺธมฺโม จาปิ เภทโก.

๕๖๕. เหตุํ ผลมฺหิ โวหาโร เหตูติ วุจฺจเต ยถา
สทฺทํ สุณาติ โสเตน รูปํ ปสฺสติ จกฺขุนา.

๕๖๖. ผลํ เหตุมฺหิ โวหาโร ผลนฺติ วุจฺจเต ยถา
ปจเต โอทนํ สูโท กโรติ การุโก ฆรํ.

๕๖๗. สทิสํ ตุ สทิสมฺหิ โวหาโร สทิสํ ยถา
คีตํ สุคายเต สีโห พาโล โอฆมฺหิ สีทติ.

๕๖๘. ฐานํ ฐานิมฺหิ โวหาโร ฐานนฺติ วุจฺจเต ยถา
มญฺจา สทฺทํ วิโฆเสนฺติ กเถนฺติ วจนํ ทุมา.

๕๖๙. ฐานึ ฐานมฺหิ โวหาโร ฐานีติ วุจฺจเต ยถา
นิคฺคจฺฉนฺติ ปุรา กุนฺตา ธชา นาทํ วิโฆสยุํ.

๕๗๐. คุณํ คุณิมฺหิ โวหาโร คุโณติ วุจฺจเต ยถา
วิสุทฺธํ ทหเต นีลํ ปีตํ สีสมฺหิ เวฐติ.

๕๗๑. เอกเทเสกเทสิมฺหิ โวหาโร เอกเทสโก
ยถา ตํ ภุญฺชเต ภตฺตํ สนฺทิฏฺโจ สาคโร มยา.

๕๗๒. สามีปิกํ สมีปมฺหิ โวหาโร ตุ สมีปโก
ยถา วสติ เวสาลึ สสฺสํ คงฺคาย ติฏฺฐติ.

๕๗๓. สนฺตํ วิย อสนฺตํปิ โวหาโร ตํสภาวโก
ยถา ตํ สสวิสาณํ ปุตฺโต วญฺฌิกนาริยา.

๕๗๔. เภทํ วิย อเภทํปิ โวหาโร เภทโก ภเว
ยถา สปฺปฏิฆา ธมฺมา กาโย ปุตฺตสฺส สุนฺทโร.

๕๗๕. โสตาลมฺพณมาปนฺโน สงฺเกเตน ววตฺถิโต
ทฺวิหงฺเคหิ สมาปนฺโน สทฺโทวตฺถสฺส ญาปโก.

สทฺทปพฺพํ.

อตฺถวิภาค

๕๗๖. สทฺเทนุจฺจาริเตเนว ยํ วตฺถุ ปติมญฺญเต
สทฺทสส ตสฺส ตํ วตฺถุ อตฺโถ นามาติ มญฺญเต.

๕๗๗. อตฺโถ โส ตาว อนฺตตฺโถ พาหิยตฺโถติ ทุพฺพิโธ
อนฺตตฺโถ ตตฺถ สกตฺถ- ทพฺพลิงฺควสา ติธา.

๕๗๘. สุติ ชาติ คุโณ ทพฺพํ สมฺพนฺโธ จ กฺริยา ตถา
กฺริยาการกสมฺพนฺโธ สกตฺโถ ตตฺถ สตฺตธา.

เหตุภาวผลาทีหิ สตฺตรส สกตฺถกา
สกตฺโถ สวิเสโสว วิเสสฺยสฺส ทพฺพสฺส ตุ.

๕๗๙. เอเกกกฺขรสงฺขาตา ยา สทฺทานํ สมนฺวยา
สรูปตฺตา จ สฺยฺยตฺตา สา สรูปา สุติวฺหยา.

๕๘๐. สพลาทีหิ ภินฺเนปิ อภินฺนา สทฺทพุทฺธิโย
ชายนฺติ ยาย สา ชาติ สามญฺญาสฺสาทโย ยถา.

๕๘๑. ทพฺพา ภินฺโน จ ทพฺพฏฺโจ ทพฺพสฺส เภทญาปโก
วิปราวตฺติธมฺโม จ คุโณ นีลาทโย ยถา.

๕๘๒. ทิสฺสเต เยน ยํ ทพฺพํ สทฺทณฺโฑ สกโร อิติ
วิเสสฺยนิสฺสิตํ ตํว ทพฺพํ ทณฺฑาทโย ยถา.

๕๘๓. วิเภทกวิเภทฺยานํ สมฺพนฺโธญฺโญญฺญเปกฺขตา
ยถา ตํ ภฏฺโก รญฺโญ มยฺเหตํ วรสนฺตกํ.

๕๘๔. กตฺตุโน โย ตุ พฺยาปาโร กตฺตุกมฺมูปนิสฺสิโต
การกคฺคามสาเธยฺโย ธาตฺวตฺโถว กฺริยา มตา.

๕๘๕. การกานํ กฺริยาเยว อญฺญมญฺญ'มเปกฺขตา
กฺริยาการกสมฺพนฺโธ ยถา สูโททนํ ปเจ.

๕๘๖. เหตาทีนํ ผลาทีหิ อญฺญมญฺโญปจารตา
เหตุภาวาทิกา กินฺติ มาโร มาเรติ มาตรํ.

๕๘๗. ทพฺพํ นาม วิเสสฺยํว วิเสสนาน นิสฺสยํ
ปญฺจธา ตํ ทพฺพนาม- ชาติคุณกฺริยาวสา.

๕๘๘. กตฺตาทีหิ วิสํสฏฺโจ ทพฺพฏฺโจ ปุมฺภาวาทิโก
ลิงฺคตฺโถ ติวิโธ โส จ ปุมิตฺถิตทภาวโต.

๕๘๙. วุตฺตา ทฺวเยเนวนฺตตฺถา ปญฺจวีส สมาสโต
เนกาว ทพฺพเภเทน นานาสทฺทสภาวโต.

อนฺตตฺโถ.

๕๙๐. พาหฺยตฺโถ ตุ วิภตฺยตฺโถ ปจฺจยตฺโถติ ทุพฺพิโธ
เตธาทิ สงฺขฺยาการกา- การกานํ ปเภทโต.

๕๙๑. ฉธา การกาการกา จุทฺทเสเต ปทสฺสิตา
สงฺขฺยา ปุนาปเรกตฺตํ พหุตฺตนฺติ ทุธา มตา.

๕๙๒. ตตฺถ-

เอกตฺเต จ สมุทาย- ชาตินิสฺสยเปกฺขเน
เอกตฺถลกฺขเณ จาติ ปญฺจฏฺฐาเนกตํ วเท.

๕๙๓. พหุตฺเต ครุกาเร จ กิจฺจาลมฺพปเภทเน
พหุจิตฺตาลมฺพโยเค สมุทายสฺส’เปกฺขเน.
มาติกาปุจฺฉานุสนฺธิ- นเยสุ ตนฺนิวาสเน
ตํปุตฺเตกาภิธาเนสุ ตนฺนิสฺสิตสฺส’เปกฺขเน.

อตฺตนิ จาปริจฺเฉเท ปุจฺฉาสภาคทสฺสเน
อิจฺเจวํ ปนฺนรเสสุ ฐาเนสุ พหุตํ วเท.

๕๙๔. วิภตฺยตฺถา ปุโน สตฺต- ปฐมาทิวสา มตา
ปฐมา พารสตฺเถสุ ทสตฺเถ ทุติยา มตา.

ตติยา โสฬสตฺเถสุ สตฺตฏฺเฐ จตุตฺถี มตา
ปญฺจมี อฏฺฐสฺวตฺเถสุ อฏฺฐตฺเถว ฉฏฺฐี มตา.

สตฺตมี ทฺวาทสตฺเถสุ ติสตฺตริ คณา มตา
สหสฺสํ จตุสฺสตญฺจ สฏฺฐิ วจนวฑฺฒิตา.

๕๙๕. ตตฺถ-

ลิงฺเค จ ตติเย กตฺตุ- กมฺเมสุ กรเณ ตถา
สมฺปทาเน จาปาทาเน ภุมฺมาลปนเหตุสุ
สามฺเย ทิสาทิโยเคสุ ปฐมา พารเสริตา.

๕๙๖. กมฺเม การิตโยเค จ ตติเย สมฺปทานิเย
ภุมฺเม จ สามฺยปาทาเน ตถา ภาวนปุํสเก
อนฺตเรนาทิโยเคสุ ทุติยา จ ทเสริตา.

๕๙๗. ปจฺจตฺเต กตฺตุกมฺเมสุ กรณาวธิภุมฺมิสุ
นิมิตฺเต เหตฺวตฺเถ กฺริยา- ปวคฺเค จ วิเสสเน.

สหตฺเถ สหาทิโยเค อิตฺถมฺภูตสฺส ลกฺขเณ
ปุพฺพมาสาทิโยเคสุ ตติยา โสฬเสริตา.

๕๙๘. กมฺเม จ ตติเย ภุมฺเม สมฺปทาเน จ สามิเก
นโมโสตฺถาทิโยเคสุ จตุตฺถี สตฺตเธริตา.

การณาวธิกมฺเมสุ ตติเย ภุมฺมสามิสุ
อธิกูนาทิโยเคสุ ปญฺจมีฏฺฐวิเธริตา.

๕๙๙. ภุมฺยาวธิกตฺตุกมฺม- กรเณสุ จ'นาทเร
อุพฺพาหเน จ สมฺพนฺเธ ฉฏฺฐี'ยฏฺฐวิเธริตา.

๖๐๐. ภุมฺยานาทรุพฺพาเหสุ กมฺมาวธินิมิตฺตเก
ตติเย สมฺปทาเน จ ปจฺจตฺเต ภาวลกฺขเณ
สามิสฺสราทิโยเคสุ สตฺตมี ทฺวาทเสริตา.

๖๐๑. ตโยปฺเยวํ วิภตฺตีนํ อตฺถา วจนเภทโต
สหสฺสํ'จสฺสตญฺเจว สฏฺฐิ เจว ปพฺยาสโต.

วิภตฺยตฺโถ.

๖๐๒. ปจฺจยตฺโถ ตุ กาลตฺโถ สกตฺโถ สาธนตฺถโก
ธาตฺวตฺโถ จ วิภตฺยตฺโถ ปญฺจธาว ปเภทโต.

๖๐๓. ปจฺเจกํ ตุ ติธา กาลา สกตฺโถ ฉาธิกสฺสตา
สาธนา สตฺต ธาตูน- มตฺถา ปญฺจทเส'ริตา.

วิภตฺยตฺถา ตุ วุตฺตาว พาหิยตฺถา ตุ ปิณฺฑิตา
สหสฺสํ นวสฺสเตกา- นวุตีติ สมฺวฺหยา.

๖๐๔. อิตฺถมตฺถา สมาเสน เทฺวปิ เต ยนฺตพาหิยา
เทฺวสหสฺสญฺจาฎฺจารสา- ธิกา พฺยาเสน สงฺขิยา.

อตฺถปพฺพํ.

สทฺทตฺถวิภาค

๖๐๕. สทฺโท หฺยุจฺจาริโต ปุพฺพํ สุตึ วตฺวาน ทพฺพกํ
คุณํ นามํ กฺริยํ ชาตึ ตํสมฺพนฺธญฺจ อาวเท.

ปจฺฉา ตุ วทเต สทฺโท ทพฺพ'เมโวปนิสฺสยํ
เตสํ หิ ตสฺสิตตฺตา จ ตสฺส จาธารภาวโต.

๖๐๖. ทพฺพสทฺโท หิ เจ ชาตึ วเท เหตุ ตทา สุติ
ทพฺพํ เจ ชาติ ทพฺพํ วา สมฺพนฺโธ วา นิมิตฺตกํ.

๖๐๗. คุโณ เจ คุณสามญฺญํ วเท เหตุ ตทา สุติ
คุณํ เจ คุณสามญฺญํ ยทิ ทพฺพํ ตทา คุโณ.

๖๐๘. นามสทฺโท เจ สามญฺญํ วเท เหตุ ตทา สุติ
นามํ เจ นามสามญฺญํ เจ ทพฺพํ นามตา ตทา.

๖๐๙. สามญฺญํ เจ กฺริยาสทฺโท วเท เหตุ ตทา สุติ
สามญฺญํว กฺริยํ เจปิ เจปิ ทพฺพํ ตทา กฺริยา.

๖๑๐. ชาติสทฺโท สเจ ชาตึ วเท เหตุ ตทา สุติ
ชาติเยว ตทา เหตุ ทพฺพํ เจปิ วเท ยทา.

๖๑๑. อุปจารา ตุ สพฺเพปิ สมฺพนฺธํ วเทยฺยุํ ยทิ
สุตีว เหตุ เจ ทพฺพํ สมฺพนฺโธ วา ทพฺพนฺตรํ.

๖๑๒. เหตุปฺผลาทิภาเวหิ เอโก เอเกน'เปกฺขตา
สมฺพนฺโธว กฺริยานญฺจ การเกหิ อเปกฺขตา.

๖๑๓. อิจฺเจห โปราณิกเถริยานํ
ญายานุสาเรน มยาย'มุตฺโต
สทฺทตฺถเภโท ปวโร'ปเทโส
เย เจตฺถิ กึ เตหิ ส'ลํ ปธาโน.

๖๑๔. สทฺทานนฺโตย'มาโลโก ยาวตฺถตมสมฺผุโฏ
โสตูนํ พฺยญฺชเต เภโท ทีโปว คติยาวุโฏ.

๖๑๕. สงฺเกตกาลเมวายํ สทฺทตฺถาโนปเทสโก
อตฺโถยํ ปกตีเนโส ปจฺจยตฺโถ อิตีทิโส.

สทฺทตฺถปพฺพํ.

สทิสาสทิสสทฺท

๖๑๖. นานาจิตฺโตปเทเสน นานาปโทปสญฺจิตา
นานาโสตุหิตกฺการา นานานโยปทสฺสิตา.

๖๑๗. นานาปทสงฺกเรสุ วิเสโส สทฺทโตตฺถโต
นานุจฺจารูปเทโสปิ เนยฺโย ปภินฺนพุทฺธินา.

๖๑๘. คจฺฉํ คจฺฉติ คจฺฉโต เทโว นาถติ สมฺภเว
อิจฺจาทีสุ กเมเนว วิเสโส อุปทิสฺสเต.

๖๑๙. ส คจฺฉํ น นิวตฺเตติ คจฺฉํ ปุตฺตนิวาทโก
กเมเนตฺถ หิ ชานียา อาขฺยาตตา จ นามตา.

๖๒๐. ปุปฺผํ คจฺฉติ สณฺฐาติ โปโส ปนฺเถน คจฺฉติ
นามตาขฺยาตตา เจว กมโตเวตฺถ ญายติ.

๖๒๑. คจฺฉโต ปตเต อสฺสา ปุปฺผํ ปตติ คจฺฉโต
กิตนฺตํ รูฬฺหิสทฺทนฺติ กมา ชาเนยฺย ปณฺฑิโต.

๖๒๒. เทโว วสฺสติ คจฺฉนฺโต เทโว วีตวลาหโก
เทโว ปีวตุ ปานียํ เทโว ติทิวโต จุโต.

เทวเทโว สตปุญฺญ- ลกฺขโณ อิติ เอตฺถ ตุ
เมฆากาสราชามร- สมฺพุทฺโธติ กมา มตา.

๖๒๓. หิตํ โลกสฺส นาถติ นาถติ สํกิเลสิกํ
ปฏิปตฺติญฺจ นาถติ นาถติ มนสํ สกํ.

กมาเวตฺถ อาสิสติ อุปตาเปติ ยาจติ
อิสฺสริยํ กโรตีติ ธีมา ชาเนยฺย อตฺถโต.

๖๒๔. กุมาโร สมฺภเว ราชา สิตา สุเขนฺตุ สมฺภเว
เอหิ ตฺวํ สมฺภเว ภทฺเท ปุริเส ติฏฺฐ สมฺภเว.

อาขฺยาตา'สุจิตา เจตฺถ เอวํ นามิกนาริตา
ตนฺนามโปสตา เจว กเมน ธีมตา มตา.

๖๒๕. อุสฺสาโห โย ปราภเว สาสเน ส วโร สิยา
เอเต ปราภเว โลเก ปุริโส สมเวกฺขิย.

เอตฺถ ปราภเวยฺยาติ อาขฺยาติกกฺริยา อิติ
วินาสวาจกํ นามํ ชาเนยฺย ปณฺฑิโต อิติ.

๖๒๖. ภวนฺเต สีลสมฺปนฺนา ธมฺมราชสฺส สาวกา
ภวนฺเต ปุน ปสฺสามิ ชินสาสน'มุสฺสุเก.

ภวนฺตีติ สมานตฺถํ อาขฺยาติกปทนฺติ จ
อิจฺเจตฺถ กมโต เนยฺยํ อุปโยคปทนฺติ จ.

๖๒๗. สทฺทโต สทิสาเวตฺถํ สทฺทา นานาว อตฺถโต
สทฺทโต นานตา เนยฺยา สทิเสวมฺปิ อตฺถโต.

สทิสาสทิสวิภาโค.

อุจฺจารณุปเทส

๖๒๘. สทฺทตฺถนานโตเยว นานุจฺจาโร ปทิสฺสติ
เตเนวส'มุจฺจารณุ- ปเทโส ปติทิสฺสติ.

๖๒๙. อกฺขรปฺปทวากฺยานํ คาถานญฺจ วสา ปน
สณฺหคาฬฺหาทินา เจว เนยฺยา อุจฺจารเณ นยา.

๖๓๐. อกฺขเรนุจฺจเต ยํ ตํ อกฺขรุจฺจารณํ ยถา
สตฺตนฺนํ วิ-สิ-เว-ก-โก- ก-โคนํ สิรสา นเม.

๖๓๑. ปเทนุจฺจาริตํ ยํ ตุ ตํ ปทุจฺจารณํ ยถา
กกุสนฺธสฺส สตฺถุสฺส โกณาคมนสตฺถุโน
กสฺสปสฺส โคตมสฺส สิรสา สาทรํ นเม.

๖๓๒. วากฺยโต ยมุจฺจาริตํ ตํ วากฺยุจฺจารณํ ยถา
น หึเสยฺเยกปาณมฺปิ น หเรยฺย ปรสฺส สํ
น จเร มิจฺฉาจารญฺจ น มชฺชโป ตถํ ภเณ.

๖๓๓. คาถายุจฺจารณียํ ยํ ตํ คาถุจฺจารณํ ยถา
วิปสฺสิสฺส จ นมตฺถุ จกฺขุมนฺตสฺส สิรีมโต
สิขิสฺสปิ จ นมตฺถุ สพฺพภูตานุกมฺปิโน.

๖๓๔. ปทสฺเสตฺถ วิเสเสน วิภตฺยนฺตญฺจ สํหิตํ
สมาสนฺติ ติธา เนยฺยํ อุจฺจารโณปเทสนํ.

๖๓๕. ตตฺถ-

โถก'มญฺเญน วิจฺเฉชฺช วิสุํ เอกก'มุจฺจเต
วิภตฺยนฺตํ ยถา พุทฺโธ ปาเปติ นิพฺพุตึ สุธึ.

๖๓๖. จาทโย วิย ปุพฺพนฺตา นิจฺจํ ปุพฺพปทสฺสิตา
ปาทโย ปรสมฺพนฺธา ปราทีว จุทีริตา.

ยถา-

ยสฺส ปญฺญา จ เมตฺตา จ ทยา จ ปรโมทยา
ปณมามิ ปณีเตน สิรสา ตสฺส ตาทิโน.

๖๓๗. สโร สนฺธิมฺหิ ปุพฺพนฺโต วิย โลเป วิภตฺติยา
ตทลุตฺเต ปราทีว ยาเทสาโท ตถุจฺจเต.

ยถา-

ก. นเม ตํ สิรสา สพฺโพ- ปมาตีตํ ตถาคตํ.
ข. ยสฺส โลกคฺคตํ ปตฺตสฺ- โสปมา น หิ ยุชฺชเต.
ค. วิทูโร'นาคเต เหหิ- ตฺยทฺธาเน โพธิตุํ หเว.
ง. สาสเน นรนาถสฺส ยิมสฺส เจ วิรชฺฌเต.

๖๓๘. สมาเส ตุ สมสฺสิต- ฐานมฺหิ'เนกวณฺณเช
วิจฺเฉทมีสกํ กตฺวา นิสฺสงฺกรํ ปวุจฺจเต.

ยถา-

ก. นโม ยสฺส มโน สตฺต- หิเต สตฺตหิเตสิโน
นโม ตสฺส มโนภาว- นียสฺส พฺรหฺมพฺรหฺมุโน.

๖๓๙. ปทปจฺจยสํโยเค ปทา'พฺยยสมาหิเต
ปุพฺพาปราเนกวณฺเณ- เสฺวสจฺเฉโทปิ ปชฺชเต.

ยถา-

ก. อาณตฺโตสิ ตุวํ ปาป- ตร นาค วธาย มํ
ข. ทีนิตฺถึ มาวธี อพฺภุคฺ- คจฺฉ นาค ปุเร มมํ.

มารงฺคนา ปิตราณา ปิตา ชินํ ปโลภยุํ
มารชึ สมฺมตึ สกฺกุ- เณยฺยํ เจ มา ปเตยฺย ภุํ.

๖๔๐. คาถายํ ตุ จตุตฺถํเส ทฺวยํเส จ วิเสสโต
สูจิเต จ ยติฏฺฐาเน วิจฺเฉชฺช วุจฺจเต ยถา.

ก. ปารมิตานุภาเวน ปลฺลงฺก'มลภี ชิโน
ข. ปาปิมา วิสมาจาเร- นุทฺธมฺเมน ลเภยฺย โน.

ค. มาโร ปลฺลงฺก'มาสี, พหุพลคณชึ, สชฺช ภีโต ปลายี,
นาโถ เมตฺตาย มารํ, สหพลสมิตึ, ปชฺช สีโต นิสีที,
อุคฺโฆสุํ เทวพฺรหฺมา, กุตุหลปธนึ, คชฺช นาคา ปหสฺสี,
เห เห มาโร ปราชี, พลคณนมุจึ, เภชฺช นาโถ วิเชยี.

๖๔๑. ยติ นาม วิภตฺยนฺเต สํหิเต จ สมสฺสเน
ฉนฺทโส สูจิตฏฺฐาเน วิจฺเฉโทว สมญฺญเต.

๖๔๒. นิคฺคหีตา สเร ลุตฺเต สํโยคสฺส วิโยชเน
ปทานํ สนฺนิธาเน จ อาเมฑิเต จ โน ยติ.

ยถา-

ก. วจีวิญฺญตฺติวิปฺผารา อุปฺปนฺนํ มธุปายสํ
สเจ ภุตฺโต ภเวยฺยาหํ สาชีโว ครหิโต มม.

อุปปชฺชติ ปุปฺผํสา กุลพีชส'มาสิยา
วเน สุทินฺน'มาหจฺจ ปุตฺตํ สา ลภิ ตาวเท.

ข. โลกา'โลกา หิตํ'หิตํ ราคา'ราคา นมกฺกรุํ
โลกา'โลกา สิตํ'สิตํ สุรา'สุรา นมกฺกรุํ.

ค. โจโร โจโร อยํ หนฺตุ วิชฺฌ วิชฺฌสฺส สตฺติยา
สาธุ สาธุ วโธ โจรํ คจฺฉ คจฺฉ ลหุํ ลหุํ.

๖๔๓. ภเย โกเธ ปสํสายํ ตุริเต โกตุหเลจฺฉเร
หสฺเส โสเก ปสาเท จ พฺโธ อาเมฑิตํ กเร.

อุจฺจารณปฺปวตฺติ

๖๔๔. สิถิลํ ธนิตญฺจ ทีฆํ รสฺสํ ครุกํ ตถา ลหุกํ วิมุตฺตํ
ปทสนฺธิ ปทจฺเฉทํ นิคฺคหนนฺติ ทส พฺยญฺชนวุตฺติเภทา.

๖๔๕. ตตฺถ-

สิถิลา วคฺคปจม- ตติยา ทส พฺยญฺชนา
มุทุนาว ปโยเคน อคาฬฺเหน สมีริตา.

๖๔๖. ธนิตา วคฺคจตุตฺถ- ทุติยา ทส พฺยญฺชนา
ถทฺเธเนว ปโยเคน ปคาฬฺเหน สมีริตา.

๖๔๗. ทีฆา ปญฺจ ทฺวิมตฺตา จ สรา ตํโยคพฺยญฺชนา
ทฺวิมตฺตา ทีฆกาเลน ติยฑฺฒเฒน สมีริตา.

๖๔๘. รสฺสา ตโย เจกมตฺตา สรา ตํโยคพฺยญฺชนา
อจฺฉราคฺฆาฏกาเลน ทิยฑฺเฒน สมีริตา.

๖๔๙. ครุกา ทีฆา สํโยค- ปุพฺพสฺสรา จ พฺยญฺชนา
ตํโยคา เต ตุ ทีฆาว รสฺสาว จ สมีริตา.

๖๕๐. ลหุกา นาม รสฺสาว เอกจฺฉราปฺปมาณตา
สีฆสฺสรปฺปโยคตฺตา ลหูติ ปริทีปิตา.

๖๕๑. วิมุตฺตา ส-หการา จ อการวชฺชิตา สรา
วิสฺสชฺช กรณํ ฐานา วิวเฏน สมีริตา.

๖๕๒. ปทนฺตเรน สมฺพชฺฌ วตฺตพฺพา ปทสนฺธิตา
ยถา เจ ขเม ตุณฺหสฺส ภาเสยฺย ยสฺส นกฺขเม.

๖๕๓. ปทนฺตเรน วิจฺเฉชฺช วตฺตพฺพา ปทเฉทนา
ยถา ขเม ตุณฺหี อสฺส น ขเม ยสฺส ภาสเย.

๖๕๔. นิคฺคหนฺติ ยํ วุตฺตํ พินฺทุ รสฺสสฺสรานุคํ
วิเสสาวิวเฏเนตํ ฐานํ นิคฺคยฺห วุจฺจเตติ.

อุจฺจารณุปเทโส.

๖๕๕. อิเตห วากฺเย จ รวตฺถเภเท
นเย จ อุจฺจารุปเทสสาเร

วโรปเทโส คทิโต สมา เม

ปโพธิตุํ ยุญฺชถ โสตเรเตติ.

อิติ ปทสงฺคเห สทฺทตฺถวิภาโค นาม นวโม ปริจฺเฉโท.

สมุจฺจยกณฺโฑ.

&&&&

นิคมนํ

๖๕๖. เอตฺตาวตา จ-

"โพธนตฺถาย พาลานํ ภาสิสฺสํ ปทสงฺคหนฺ"ติ

ยทโวจุมฺหา. โส ทานิ-

ก. สรูปโต จ ปทานํ มาลาโต ลิงฺคโต'ถ การนฺตโต
วากฺโยปเทสโตปิ จ นานาวินิจฺฉยโต จ สทฺทตฺถโต.

ข. อุจฺจารณตปฺปวตฺติ- นเยหิ จาติ วิวิเธหิ สารนเยหิ
ภูสิย ปิฏกปทานํ สงฺคยฺห สมาสพฺยาสโต ภาชิตฺวา.

ค. มรมฺมวิสเย ติปิฏก- เฉกานํ วรธโชปมเถริยานํ
สาธายนฺติ'นุโมทํ ลทฺธา ปริทีปิโต ปทสงฺคโหยํ.

ฆ. สาโรทโย วิรจิโต ปทสงฺคโห โย
จกฺเก ชินสฺส หิตโท หิตกามกานํ
สมฺพุทฺธสาสนวเร ปริทิพฺพตํ โส
สทฺทตฺถรํสิกิรโณ'ปริ โสตรานํ.

ง. โย เหตฺถ วีตลสิโก ปริยาปุเณยฺย
เฉโก ส ธีรปวโร ปิฏเก ภเวยฺย

ลทฺธา วินิจฺฉยนยํ สุมตี ผเรยฺย
มนฺโต มุนินฺทมติโก นิปุณํ คเมยฺย.

จ. มูฬฺโหปิ โย อธมโต ภวตํ นิมูโค
อุสฺสาหิโก'ชุมนโส ยทิ สุตฺตธารี
เอวํ หิ ทีนมติโก มติมา ภเวยฺย
สิกฺเข สมาจริยเก ปทสงฺคเหทํ.

ฉ. พฺยตฺโต หิ พฺยากรเณสุ โยโค
โยโค'ภิธานวิสเย พฺยตฺโต
พฺยตฺโต จ ฉนฺทสิ'ลงฺกติกุสโล
กุสโล ส กึ น ภุวเน พฺยตฺโต.

ช. ยาวายํ ทิพฺพตาทิจฺโจ ปุถพฺยํ รํสิมาลทํ
สตฺตานํ หิตมาสตฺโต ตโมคณปฺปธํสยํ.

ฌ. ตาวายํ ทิพฺพตํ คนฺโถ สาสนตฺถปฺปธารยํ
โสตูนํ หิตมาสตฺโต นโยปเทสกามทํ.

อิติ อาทิจฺจวํสาจริเยน วิรจิตํ ปทสงฺคหํ นาม ปกรณํ ปรินิฏฺฐิตํ.

นิฏฺฐิโต จ ปทสงฺคโห.

&&&&